

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

E G E A D A L A R I

ZAFER KOYLU

(Yüksek Lisans Tezi)

DANIŞMAN ;

DOÇ.DR. İHSAN GÜNEŞ

ESKİŞEHİR 1991

SUNU

Ege adaları sorunu, bağımsız Yunan Devleti'nin doğuşundan bu güne kadar geçen süre içerisindeki, Türk-Yunan ilişkileri'nin sadece bir yönüdür. Bu ilişkilere bakıldığında, (1930 sonrası Mustafa Kemal-Venizelos dönemi dışında) sürekli bir çatışma (anlaşmazlık) konusu vardır. Araştırmamızda tarafsızca incelememize rağmen, sorunun özünde Yunanistan'ın emperyalist amaçları ve uzlaşmaz tutumunun olduğunu gördük.

Bana böyle bir çalışmada izlenecek yöntem ve metodlar konusunda ilk bilgileri veren Saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Ahmet Mumcu'ya; beni bu konuda araştırma yapmaya yönelten ve çalışma süresince titiz bir inceleme ile benden yardımlarını esirgemyen Saygıdeğer Hocam Doç. Dr. İhsan Güneş'e şükran borçluyum.

Ayrıca yardımlarından dolayı Öğr. Gör. Mehmet Kayıran'a, Ars. Gör. Kemal Yakut'a ve emeği geçen tüm hocalarım da teşekkür etmeyi bir borç bilirim

Zafer KOYLU

2- Balkan Savaşı'nın Başlaması ve Ege Adaları'nın Yunanlılarca İşgali	47
3- Ege Adaları'nın Yunanlılarca İşgali	49
4- Barış Görüşmelerinin Başlaması ve Adalar Sorunu	53
5- Osmanlı-Yunan İlişkilerinde İyileşme ve Bükreş Görüşmeleri	63
IV .BÖLÜM: I.DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE EGE ADALARININ DURUMU	
A- SAVAŞ ÖNCESİ DURUM	67
1- Osmanlı İmparatorluğunun Durumu	67
2- Savaşın Nedenleri	70
B- OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SAVAŞA GİRMESİ VE AVRUPA DEVLETLERİNİN OSMANLIYI PAYLAŞMA GİRİŞİMLERİ	73
1- Osmanlı İmparatorluğunun Savaşa Girişi	73
2- I.Dünya Savaşı İçinde Yapılan Gizli Anlaşmalara Göre Ege Adalarının Durumu	76
C- MONDROS MÜTAREKESİ	78
D- BARIŞ KONFERANSLARINDA ADALAR SORUNU (Paris, Londra, San-Remo)	81
1- Paris Barış Konferansı	81
2- Londra Konferansı	85
3- San-Remo Konferansı ve Sevres Andlaşması	89
V. BÖLÜM: LOZAN KONFERANSINDA ADALAR SORUNU	94
A- LOZAN KONFERANSINA GİRİŞ	94

B- LOZAN KONFERANSI'NIN BAŞLAMASI VE

I.DÖNEMDEKİ ÇALIŞMALARI 100

C- LOZAN KONFERANSI'NIN II.DÖNEM ÇALIŞMALARI

(23 Nisan-24 Temmuz 1923) 109

SONUÇ 119

EKLER 122

BİBLİYOGRAFYA 149

KISALTMALAR

a.g.d.	: Adı geçen dergi
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.y.	: Adı geçen yapıt
ATASE	: Askeri Tarih Araştırmaları Stratejik Etütler
B.A.Y.T.	: Başbakanlık Arşivi Yıldız Tasnifi
Genkur.	: Genel Kurmay
İ.T.	: İttihad ve Terakki
S.	: Sayı
s.	: Sahife
T.B.M.M. Zb.C.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.İ.H.	: Türk İstiklal Harbi
T.S.K.Tarihi	: Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi
T.T.	: Tarih Toplum
T.K.A.E.	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu

G İ R İ Ő

Adını bir Yunan efsanesinden alan Ege Denizi'ne Türkçe'de "Adalar Denizi" de denir.⁽¹⁾ Bu deniz Anadolu yarım adası ile Yunanistan yarımadası üzerinde bir çoğu kayalık irili ufaklı ada/adaçuktan oluşur. Ege Denizi aynı zamanda Karadeniz ile Akdeniz'i birleştiren boğazlar'ın tamamlayıcısıdır.⁽²⁾

Bulunduğu geo-stratejik konumu nedeniyle Ege Denizi ve Adalar tarih boyunca sürekli bir mücadeleye sahne olmuştur. Buna rağmen İlkçağ'dan bağımsız Yunan Devleti'nin kuruluşuna kadar, adalar denizinde dengeli bir paylaşım görül-

-
- 1- Bilal M.Şimşir, "Adalar Denizi-Bir Tarihçe", Dış Politika, c.5-1, Eylül 1975, s.52.
  - 2- Uğur Sidal, "Ege Denizi'ndeki Anlaşmazlıkların Uluslararası Antlaşma ve Sözleşmeler ile Türk-Yunan İlişkileri Karşısında Tahlili", Deniz Kuvvetleri Dergisi, c.95, s.517, Nisan 1982, s.3.

mekteydi. (3)

Osmanlı Devleti kurulduktan ve denizle ulaştıktan sonra, denizcilik konusunda kendinden önceki devletlerin (4) bilgi ve tecrübelerinden yararlanma yoluna gitti. (5) Fakat kuruluşundan Yıldırım Bayezid (1389-1402) dönemine kadar, deniz ve tersane ile ilgili önemli bir gelişme gösteremedi. (6)

Devlet'in Ege kıyılarına ulaşmasıyla birlikte gün geçtikçe güçlenmesi ve donanma gücünün artmasıyla, Anadolu kıyısına yakın adalar Osmanlı egemenliği altına alındı. (7)

Fatih Sultan Mehmet (1451-1481), 1456'da Ceneviz adalarında yuvalanan korsanlara karşı giriştiği deniz seferinde Enez, İmroz, Limni ve Taşoz'u aldı. (8) Kanuni Süleyman

---

3- Şimşir, a.g.m., s.52.

4- Anadolu Beylikleri döneminde Ege Denizi'nde yapılan faaliyetler için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Kara koyunlu Devletleri, (3.Baskı) Ankara: T.T.K.1984.

5- Ali İhsan Gençer, Bahriye'de Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu(1789-1867), İ.Ü.Ed. Fak.Yay. No:3250, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi 1985, s.7.

6- İsmail H.Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.II, Ankara: T.T.K. 1983, s.29.

7- Uzunçarşılı, y.a.g.y., s.31-32.

8- Stanford Schow, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (Çev.Mehmet Harmanacı), c.I, İstanbul: e Yayınları 1983, s.100.

(1520-1566) ise, Rodos şövalyelerinin saltanatına son vererek, Rodos ve Sisam'ı Osmanlı İmparatorluğu'na kattı. 1669 yılında kanlı bir kuşatmadan sonra Girit'in de Osmanlı egemenliğine alınmasıyla Adalar Denizi bir Türk gölü haline geldi.⁽⁹⁾

Osmanlı Yönetimi'nin Ege adalarında izlediği yumuşak politika Rum ticareti ve filosunun hızla artmasına yol açtı. Böylece Osmanlılar'ın deniz ticareti Rum(ların eline geçti. Osmanlı denetiminde bir Rum tüccar sınıfı doğdu.⁽¹⁰⁾

Osmanlılar'ın Adalar Denizi'ndeki egemenliği kimi devletleri hoşnut etmedi. Sıcak denizlere inmek isteyen Rusya, İngiltere ile anlaşarak adalarda isyan kışkırtıcılığı yaptı. 1770'de Cebelitarık'ı geçen Rus Baltık Filosu Mora'dan Selenik'e kadar ki bölgede yaşayan Rumları isyana teşvik etti.⁽¹¹⁾ Bu durum adalar üzerinde Osmanlı-Rus çatışmasına yol açtı. İlişkilerin giderek gerginleşmesi üzerine, teknolojik üstünlüğü elinde bulunduran Ruslar, Çeşme'de Osmanlı Donanması'nı yaktı(7 Temmuz 1770)⁽¹²⁾ ve daha sonra da Taşoz, Sporad Adaları'nı ele geçirdi.⁽¹³⁾

9- Şimşir, a.g.m., s.54.

10- Bilal Şimşir, Ege Sorunu-Belgeler-(1912-1913), c.I, Ankara: T.T.K.1976, s.14.

11- İsmail H.Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.IV, Ankara: T.T.K. 1983, s.393-394.

12- Uzunçarşılı, a.g.y., c.IV, s.400.

13- a.g.y., s.401-402

XVIII.yüzyıl Türk-Rus mücadelesinde Adalar Denizi'nin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Zira Lehistan nedeniyle çıkan savaş sonucunda imzalanan Barış Andlaşması'(Küçük Kaynarca)nın adalara ilişkin 17.maddesine göre⁽¹⁴⁾; "..... Rusya işgal ettiği adaları Osmanlı Devleti'ne geri verecektir. Adaların Osmanlı yönetimine geçtiği andan itibaren 2 yıl müddetle vergi alınmayacak, buralarda genel af ilân edilecek, Hristiyan dini'ne ve dini kurumlarına dokunulmayacak....'tı.

Böylece Rusya, Osmanlı ülkelerindeki Ortodokslar'ın hamisi durumuna yükseliyor⁽¹⁵⁾ ve adalar halkı da belirli ölçülerde Rusya'nın koruyuculuğu altına giriyordu.⁽¹⁶⁾

Denizcilik ve Donanma konusunun önemini anlayan Osmanlı Yöneticileri, Çeşme baskını'ndan 3 yıl sonra "Mühendis-hane-i Bahri-i Humayun'u" açtı. I.Abdülhamid'in desteği ve Cezayirli Hasan Paşa'nın gayretiyle donanma konusuna hız ve-

-
- 14- Mecmua-i Muahedat, c.III, Ceride-i Askeriye Matbaası:1297, s. 265-266.
- 15- Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", Belleten, c. XXIX, s.113, Ankara: T.T.K. 1965, s.82.
- 16- Hazım İggüven, "1908'den Sonra Osmanlı Devleti'nin Ege ve Doğu Akdeniz'deki Adalara ait Siyasi ve Askeri Tutumu", Silahlı Kuvvetler Dergisi, S.215, Y.84, Eylül 1965, s.72; Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri(Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları), c.I, Ankara: T.T.K,1953, s.121.

rildi.(17) Fakat yapılan ıslahatların belirli bir plan ve program dahilinde olmayışı; onların kısa süreli ve ıslahatı yapan kişinin iktidarı süresiyle sınırlı kalmasına neden oldu.(18)

XVIII.yüzyılın sonlarına doğru, Napolyon'un güçlenmesi, Adalar için yeni bir sorun yarattı. Venedik Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılması ve Cezair-i Seb'anın Fransız yönetimine geçmesi; Osmanlı Devleti için olduğu kadar, Rusya'nın çıkarları açısından da büyük tehlike oluşturdu. Ortak tehlike Napolyon'a karşı Osmanlı Devleti ile Rusya anlaştılar.(23 Kasım 1798)(20) ve ortak bir hareketle Fransa'yı Cezayir-i Seb'a dan çıkardılar. Bu bölgede "Birleşmiş 7 Ada Cumhuriyeti" kuruldu. Rusya ile Osmanlı Devleti 21 Mart 1800 tarihli bir andlaşma ile bu devlete ait şartları tesbit ettiler.(21)

Fransa, III.Selim'in taht'tan indirilmesi bahanesiyle, Ruslarla Tilsit'te görüşerek, Osmanlı aleyhine ittifak yaptı ve bunu Erfurt görüşmeleriyle sürdürdü. Osmanlı İmparatorluğu, kendisiyle çıkarları doğrultusunda ilişkiler kura-

---

17- Uzunçarşılı, a.g.y., c.IV, s.476-477; Gençer, a.g.y., s.23-27.

18- Ahmet Cevat Eren, "Tanzimat" I.A. c.XII, s.710.

19- Erim, a.g.y., c.I, s.205.

20- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c.V, Ankara:T.T.K.

21- Erim, a.g.y., c.I, s.205.

rak, gerektiğinde düşmanlarıyla anlaşabilen Fransızlarla ittifakın yarar yerine zarar getireceğini anlamada geç kaldı.

Fransa'nın bu tavrı Osmanlı Devleti'ni İngiltere'ye yaklaştırdı. Osmanlı-İngiliz anlaşmazlığına son verilerek 1809 da yeni bir andlaşma yapıldı. (22) İngiltere'nin yardımıyla, Osmanlı Devleti, Rusya'ya açmış olduğu savaşa devam etti ve 1812 Bükreş Andlaşmasıyla savaş sona erdi. (23) Andlaşmanın 8.maddesine göre; (24)

"....Sırp Milleti aleyhinde bervechile zecr ve taaddi vukubulmamak için Devlet-i Âliye rüfekan ve şefakaten bu babta lazım olan esbab-ı emn ve istimaletlerinin ve gerek Devlet-i Âliye'nin bazı Cezayir-i Bahri Sefid de ve mevaki-i sairede olan reayasının nail oldukları fevaid misillü millet-i mezkûreye dahi müsaade ve âsar-ı seffkâne-i âliyesine mazhar olmalarına musaafibirle anlara kıyasen umur-ı dahiliyelerinin kendi taraflarından idaresi ve vergilerinin bervechi Maktu ve Ledeltahsis kendi yedlerinden kabz ve tesellümü misüllü Millet-i mezkûrenin taraf-ı Devlet-i Âliye'den olacak istidalarını Devlet-i Âliye Sırp Milleti ile tanzim eyliye."

22- Mustafa Nuri Paşa, Netaic-ül Vukuat(Sadeleştiren, Neşet Çağatay), c.III-IV, Ankara:T.T.K.1980, s.235-237.

23- Nuri Paşa, y.a.g.y., s.242-243.

24- Mecmua-i Muahedat, c.IV, Ceride-i Askeriye Matbaası, sene 1297, s.54; Erim, a.g.y., s.252.

Böylelikle Adalar'ın imtiyazlı durumu ilk defa iki taraflı bir anlaşmada yer almış oluyordu. Fakat Adalar Denizi'nde asıl sorun Yunan Devleti'nin doğuşundan sonra ortaya çıkmış ve bu denizdeki denge sürekli olarak Yunanistan lehine genişlemiştir.

1. B Ö L Ü M

YUNAN İSYANI VE OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN TUTUMU

A- YUNANİSTAN'IN DOĞUŞU VE YARATTIĞI SORUNLAR

İnsana ve akla değer veren görüşün açtığı yolda ortaya çıkan Fransız Devrimi ve bu devrimin önemli sonuçlarından olan "milliyetçilik" düşüncesi özellikle çok uluslu yapıya sahip olan imparatorlukları etkilemiştir. Fransa'daki olaylar önce genel bir merak ve yakınlığa yol açtı. Daha sonra basın yoluyla doğuya doğru yayıldı.⁽¹⁾ Bu olaydan en çok etkilenen devletlerden biri de Osmanlı İmparatorluğu oldu.⁽²⁾ Bu konuda ilk kıskırtmalar 1770 de Rus Baltık Filosu'nun Adalar denizi'ndeki halkı kendi çıkarları doğrultusunda isyana kıskırtmasıyla başladı.⁽³⁾

-
- 1- Server Tanilli, Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, c.IV, İstanbul: Say yay. 1989, s.535.
  - 2- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c.V, Ankara, T.T.K. 1983, s.101-106; Hamit ve Muhsin, Türkiye Tarihi, İstanbul: Maarif Vekaleti, 1930, s.442.
  - 3- Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, c.I (Osm.İmp.Andları) Ankara:T.T.K.1953, s.205.

İlk Yunan isyanı ise bu gün Romanya dediğimiz Eflak-Boğdan'da başladı. Yöneticilerin yetersizliği, Rusya'nın teşvikleri ve Yunan aydınları'nın çalışmaları ile ilk isyan başlatılmış,⁽⁴⁾ fakat Rumların umdukları yardımların gelmesi ve Osmanlı Ordusu'nun kısa sürede isyan yerine ulaşmasıyla bastırılmıştır.⁽⁵⁾ Fakat bu durum Rumları yıldırmadı; gizli bir haberleşme şebekesi kurarak Rumların çoğunlukta olduğu bazı akdeniz adalarında yeni bir isyan kararı aldılar.⁽⁶⁾ Zamansız sıkılan bir kurşun isyanın önceden başlamasına neden oldu. Böylece 6 Nisan 1821 (Yunan takvimine göre 22 Mart)'de Datras Patriği⁽⁷⁾ Germanos'un önderliğinde yeni bir ayaklanma başladı. İsyan kısa sürede Rumeli ve Adalara

-
- 4- Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısında Tutumları" Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, III.Aşkeri Tarih Semineri, Gnkur ATASE Bşk.Yay., Ankara:Gnkur.Başimevi 1986, s.114-115 (Daha sonraki dipnotlarda kısaltılarak verilecektir.
- 5- Stanford Schow-Ezel Kural Schow, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, c. II(Türkçesi:Mehmet Harmancı), İstanbul: e Yay. 1983, s.44.
- 6- Mubahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu'nun Adalar Rumları'nın Tutumları ve Sonuçları", Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri, s.133.
- 7- Rum Patrikanesi ve Kiliselerinin Osmanlı İmparatorluğu içindeki faaliyetleri ve Yunan isyanındaki rolü için bkz.Coşkun Üçok, "Osmanlı İmparatorluğu ve Rum Ortodoks Kilisesi", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, ss.189-192; Yavuz Ercan, "Türk-Yunan İlişkilerinde Rum Patrikanesi'nin Rolü", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri... ss.195-205.

yayıldı.⁽⁸⁾ Bu isyan Anadolu'da tepki ile karşılandı ve isyanda parmağı olduğu saptanan Fener Patriği V.Greogorius 22 Nisan 1821'de Patrikane'nin birinde resmi kıyafetiyle asıldı.⁽⁹⁾

B- İSYAN'IN ADALARA SIÇRAMASI

Osmanlı Devleti, hazırlıksız yakalandığı bu isyan karşısında çaresiz kalmıştı. Mora Ordusu'nun Tepedelenli Ali Paşa isyanı'nı bastırmak üzere gönderilmesi, isyanın kısa sürede yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu arada Kıbrıs, Sakız, Sisam, İstanköy gibi adalarla Ege sahillerine de isyan sıçramıştı. William St Clair, Ege deki durumu şöyle anlatır:⁽¹⁰⁾

"11 Nisan 1821'de önemli adalardan Hydra, Spetsai, Prasa ihtilalcilere katılmaya karar verdiler. Çoğunlukla Hristiyan, Arnavud kökenli olan adalılar Napoleon çağında Fransızların doğu Akdeniz'den atılmalarından sonra güçlü birer ticaret filosu kurmuşlardı. İsyarla birlikte gemilerini silahlandırıp Türk bayraklı ticaret gemilerine saldırmaya başladı. Bütün Ege'ye yayıldılar. Bir çok Türk ticaret gemisi yakalandı, bunlarında yolcularıyla tayfaları öldürüldü. İskenderiye'ye gitmekte olan bir kaç hazine gemisinden bol mücev-

---

8- M.Murat Hatiboğlu, Yunanistandaki Gelişmelerin Işığında Türk Yunan İlişkileri'nin 101 Yılı (1821-1922), T.K.A. E.Yay. 75, Ankara:A.Ü.Basımevi 1988, s.18.

9- Hatipoğlu, a.g.y., s.19; Ercan, a.g.m., s.203; Karal, a.g.y., c.V, s.113.

10- William St.Clair, That Greece Might Still be Free, The Philhellenes in the War of Independence, London: 1972,p.2 aktaran, Bilal N.Şimsir, Ege Sorunu(1912-1913),c.I, Ankara: T.T.K. 1976, s.XVII.

her ve değerli taş ele geçirildi. Bir Türk Korvetinin elli tayfası zafer tantanası ile Hidra adasına getirildi ve bunlar plajda yakılan ateşlerde teker teker kızartılarak öldürüldüler..."

Clair'in de belirttiği gibi isyan siyasal niteliğinden çıkarak adeta vahşete dönüşmüştü.

C- AVRUPA DEVLETLERİ'NİN TUTUMU VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN ENDİŞELERİ

Osmanlı Ordusu'nun bir iki başarısız girişimi Rumları daha da cesaretlendirdi. İsyân'ın giderek şiddetinin artması Avrupalıların Ege Denizi'ndeki ticari yaşamını olumsuz yönde etkiledi. (11)

Avrupa Devletleri, Metternich Avusturyası başta olmak üzere isyan karşısında tarafsızlığına rağmen, kamuoyu kesin olarak Yunanlılar'ın yanında idi; ve Avrupa'dan Yunanlılar'a para ve yiyecek yağlıyordu. İsyân'ın uzamasına neden olan önemli etkenlerden biri'de buydu. II.Mahmut bitmek bilmeyen bu isyan karşısında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istedi. (12) Ali Paşa'nın oğlu'da Mora Valiliği ile görevlendirildi. İbrahim Paşa bir kaç yıldan beri Mısır'da kurulup, örgütlenilmeye çalışılan, düzenli askerlerden üç alay yanına alarak Mora Yarımadasına geldi. Bu eğitilmiş birliklerle yer yer dolaşıp eşkiyayı ortadan kaldırdı. Bu olayda Os-

11- Şimşir, a.g.y., c.I, s.XVIII.

12- Karal, a.g.y., c.V, s.115.

manlı Donanması da kuşatmalarda İbrahim Paşa'ya büyük destek oldu. Rum eşkiyası'nın toplanma yeri olan Sisam adası, Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa tarafından vurulup, bir çok düşman gemisi ele geçirildi.⁽¹³⁾ Böylece Osmanlı Devleti isyanı bastırmış ve olaya hakim bir pozisyona gelmişti.

Mısır Valisi'nin yardıma gelmesi Avrupa Devletlerinin (İngiltere-Fransa-Rusya) işe karışmasına neden oldu. Osmanlı siyasi ve askeri durumunun bozukluğu, Rusya'ya cesaret verdi. Rusya, 1774 Küçük Kaynarca Andlaşması⁽¹⁴⁾ndan doğan haklarını korumak için Osmanlı Devleti'ne savaş açmayı düşündü. Çar Nikola Babiâli'ye verdiği bir ultimatomla da 1812 Bükreş Andlaşması⁽¹⁵⁾nın uygulama şeklini gözden geçirerek istediğini bildirdi. Bu ortamda Rusya ile ilişkilerin bozulmasını istemeyen Babiâli yapılan temaslar sonucunda Rusya ile Akkerman Mukavelesi'ni imzaladı.(7 Ekim 1826)⁽¹⁶⁾ Bunun üzerine Osmanlı İmparatorluğunun Rus nüfuzu altına girmesinden endişelenen İngiltere, Ruslarla Saint Petersburg'da görüştü. Bunun sonucunda imzalanan protokolde:⁽¹⁷⁾

-
- 13- Mustafa Nuri Paşa, Netaic-ül Vukuat, (Sadeleştirilen, Neşet Çağatay), c.III-IV, Ankara: T.T.K.1980, s.253.
- 14- Andlaşma metni için bkz. Mecmua-i Muahedat, c.III, Ceride-i Askeriye Matbaası, sene 1297, s.254-274.
- 15- Bkz. Mecmua-i Muahedat, c.IV, s.49-57.
- 16- Hatiboğlu, a.g.y., s. 23. Ayrıca andlaşma metni için bkz. Mecmua-i Muahedat, c.IV, s.58-65.
- 17- Karal, a.g.y., c.V, s.117.

" Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğuna vergi ile bağı-
lı muhtar bir devlet haline getirilmesi ve bütün
Türklerin Yunanistan'dan çıkarılması..."

saptandı.

Oysa Avrupa'da herhangi bir sınır değişikliğine razı olmayan ve Milliyetçilik akımına karşı olan Avusturya, bu kararı reddetti. Prusya'da aynı yolu izledi. Fransa'nın Yunanistan'ın muhtariyetinden yana tavır koymasıyla 6 Temmuz 1827'de Londra Andlaşması imzalanarak, Yunanistan'ın idarece Osmanlı Hükümetinden ayrılıp, muhtar bir hükümete sahip olması belirlendi. (18)

Osmanlı Devleti Londra Andlaşması hükümlerini iç işle-
rine karışılması saydığından kabul etmedi. (19) Ancak Yunan sorunu nedeniyle Osmanlı-Rus ilişkileri bozuldu ve savaşa doğru gidiş hızlandı. Osmanlı Hükümeti müslüman halkın desteğini alabilmek için bir bildiri hazırlayıp, tüm eyaletlere dağıttı. Bu bildiride, Yunan savaşı'nın başlangıcından beri bir din savaşı'na dönüştüğünü, İngiltere, Fransa ve

18- Karal, a.g.y., c.V, s.117.

19- Üç büyük devletin Londra'da kararlaştırdıkları bağımsız Yunanistan önerisi Babiâli'ye sunulunca, çetin bir direnişle karşılaşıldı. Reis-ül Küttap Mehmet Said Pertev Efendi 9 ve 11 Eylül 1827'de Rus, İngiliz ve Fransız elçisiyle şöyle konuşur:

"Toprak bizimdir. Yurttaş (Tebaa) bizimdir. Bizim hukukumuz kesindir.... Büyük Devletler bizden ne isterler? Arabuluculuk, mütareke, yatıştırma önerileri nereden çıktı?... Babiâli tekrar ediyor; bunları dinlemeyi kıyamete kadar reddedecektir"
"Babiâli büyük devletlerin bu mantığını kabul edemez. Bu insanlar, bu denizler, bu kıyılar ve filolar bizimdir"

bkz.Şimşir, a.g.y., c.I, s.XX; Hamit ve Muhsin, a.g.y., s.454.

Rusya'nın desteklemesi yüzünden isyan'ın bastırılmadığını ve Yunanistan'a bağımsızlık verdirmek için baskılar da bulunulduğunu, belirterek Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğiyle ilgili şu kaygıları dile getirdi: (20)

"Gün gibi apaçıktır ki, bu bağımsızlık sonucunda kafirler Rumların yaşadıkları bütün Rumeli ve Anadolu eyaletlerini ele geçirecekler, ... camilerimizi, mescitlerimizi, kiliseye çevirecekler, buralarda çar'lar çalacaklar ve yavaş yavaş müslümanları yeryüzünden yokedeceklerdir."

"Bu gün savaştan kaçmak kaygusuyla Yunan bağımsızlığına razı olursak (Allah Saklasın) bunun başka taraflara sıçramasının önüne geçemeyiz ve Rumeli ve Anadoludaki Rumlar kısa zamanda bağımsızlık ilan ederler. Vergi veren tebaa olmaktan çıkarak, bir iki yıl içinde cömert müslüman milletini boyunduruk altına alırlar ve günün birinde "boğazımıza sarılırlar" Bunun sonucunda dinimizin ve devletimizin yok olacağı heyhat apaçıktır."

Bu bildiri üzerine İngiltere-Fransa-Rusya Donanması Doğu Akdeniz'e girip, Çanakkale Boğazı ile Mora'yı abluka altına aldı. Böylece Osmanlı Orduları'nın ikmal yolları kesildi. (21) Üç büyük devletin baskıları giderek arttı. 20 Ekim 1827'de Osmanlı-Mısır Donanması'nın Navarin'de yıkılma-

20- Şimşir, a.g.y., c.I, s.XXVI.

21- Schaw, a.g.y., c.II, s.58.

sından sonra Osmanlı Devleti iyice zayıfladı. (22)

II.Mahmut, Yeniçeri Ocagını kaldırdıktan (Vak'ayı Hayriye) hemen sonra oluşturmaya çalıştığı yeni orduyu daha düzene koyamamıştı. (23) Bundan yararlanmak isteyen Ruslar, Yunanistan sorunu nedeniyle Osmanlı Devletine saldırdılar. (1828) Kısa sürede Rumeli'de Edirne'ye, Anadolu'da ise Erzurum'a kadar geldiler. Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı. (24)

14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Andlaşması ile Yunanistan'a bağımsızlık verilmesi kabul edildi. Andlaşmanın 10.Maddesi şöyleydi: (25)

"Devlet-i Aliye 1827 sene-i iseviyesi Temmuzun altıncı günü Londra'da Rusya ve İngiltere ve Fransa dev-

-
- 22- Adolphus Slade, Sir Adolphus Slade'in (Müşavir Paşa) Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı "Karadeniz" Seferi, (Çev: Ali Rıza Seyfioğlu) T.C.Askeri Deniz Matbaası (Tarihsiz), s.24; Şimşir, a.g.y., c.I, s.XVIII, XIX.
- 23- Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul:Doğu Batı Yay. 1978, s.186; Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev.Metin Kıratlı) Ankara:T.T.K.1984, s.79-81; Lord Stratford'un Türkiye Hatıraları, s.60-61.
- 24- Karal, a.g.y., c.V, s.120; a.g. y., c.II, s.60; Nuri Paşa, a.g.y., s.242.
- 25- Mecmua-i Muahedat, c.IV, s.73.

letleri beyinlerinde akd olunan muahedeye⁽²⁶⁾ muvaffakat-ı kâmilelerini ilân edip, 1829 sene-i iseviyesi martının, yirmi ikisi tarihi ile müverrah düvel-i mezkûre beyinde bil-ittihat muahede-i mezkûre'nin⁽²⁷⁾ esas-ı üzerine ve katiyyen icrasına dair Tanzimat'ın tafsilini havi senede dahi muvafakat eder ve iş bu sulhname'nin imzası ve tasdiknameleri mübadelesini müteakiben Rusya ve İngiltere ve Fransa Devletleri Murahhasları ile bilmaiye şurut ve tanzimat-ı mezkûrenin icrasını tesviye için Devlet-i Aliye tarafından murahhaslar tayin oluna"

Böylece 1829 Edirne ve onu takip eden Londra Andlaşmaları; sınırları kesin çizgilerle saptanmayan, hâmiligini; İngiltere'nin, isim babalığını Fransa'nın, ve ebeligini de Rusya'nın yaptığı bir "Yunanistan Devleti" yaratmıştır.⁽²⁸⁾

-
- 26- 6 Temmuz 1827 Londra Andlaşması: Bu andlaşma İngiltere ile Rusya arasında görüşülüp karara varılan Saint Petersburg Protokolü koşullarını Fransa'nında kabul ederek katılmasıyla imzalamıştır. Buna göre, "Osmanlı Devletine bağlı muhtar bir Yunanisten kurulması" öngörülmüştü. Bkz. Karal, a.g.y., c.V, s.117.
- 27- 22 Mart 1829 Londra Protokolü'ndeki esaslar tesbit edilmeden önce Korfu'da Yunanlılarla görüşülmüş ve onların istekleri doğrultusunda bu protokol hazırlanmıştır. Bkz. Erim, a.g.y., s.277.
- 28- Turan, "Rodol ve 12 Ada...", a.g.m., s.83.

D- BAĞIMSIZLIKTAN SONRA YUNANİSTAN

Yarı yarıya kara ve deniz üzerinde bir Ege Devleti olarak doğan yeni Yunan Devleti'ne güvenliği açısından Mora, Attika, doğal olarak bunların çevresindeki adalarla (Sprienza, Kitra, Spetsai, Hidra, EGINE vb) Skiatos, Skopellos, Allonissos, Pelepos, Yioura, Pipperi de dahil olmak üzere toplam 80 adadan oluşan Kuzey Sporad'lar da bırakıldı. (29)

Nihayet bu devleti yaratan zamanın üç büyükleri 3 Şubat 1830 tarihli Londra Protokolü ile de eserlerinin sınırını çizerlerken, henüz Türklerin elinde bulunan Eğriboz (Eğriboz)'un da Yunan Devletine verilmesi (30) 39° Kuzey enlemi ile 26° doğu boylamı'nın ötesinde kalan adaların ise Türkiye'ye iadesini kararlaştırıyorlardı. Böylece Sakız, (31) Sisam. vb. ile birlikte 12 Ada'dan Patmos, Leros, Kilimli

---

29- Şimşir, a.g.y., c.I, s.XIX.

30- 22 Mart 1829 tarihli Londra Konferansında Eğriboz konusu tartışılırken Fransız Büyükelçisi Prens de Polignac bu konudaki görüşünü Coğrafya'ya dayandırarak, "Ada kıta-ya egemen olmamalıdır. Kıta ada'ya egemen olmalıdır"; Nitekim "Yunanistan kıyasına paralel olarak uzanan Eğriboz bu ülkenin bütün savunma hattını elinde tutmaktadır" bu nedenle Eğriboz Yunanistan'a bırakılmalıdır" diyerek düşüncelerini açıklamıştır. bkz.Şimşir, a.g.y., c.I, s.XIX-XX.

31- Sakız Adası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şerafettin Turan, "Sakız'ın Türk Hakimiyetine Alınması", A.Ü.D.T. C.F.Tarih Araştırmaları Dergisi, S:6-7, Ankara:A.Ü.Basımevi 1966.

(Kalimnos) İlyaki(Tilos), Sömbeki(Astropalya) Osmanlı İmparatorluğuna geri verilmişti.⁽³²⁾ Fakat bu adaların iadesi sınırlı bir geri vermeydi. Zira 3 devlet 20 Şubat 1830'da "12 Ada halkının zulüm ve şiddete karşı himayesini temin etmek için Babiâli nezdinde nüfuzlarını kullanmayı vazife saydıklarını" ilan etmekten geri kalmadılar.⁽³³⁾

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Yunanistan'ın kendi istekleri ile belirlenen sınırlarında durmayacağı daha ilk günlerden belli oluyordu.⁽³⁴⁾ Geçmişten getirdikleri "Megali İdea"⁽³⁵⁾ doğrultusunda genişlemek için harekete geçmişlerdi. Kendilerine verilen toprakların(Adaların) tarıma uygun olmadığını⁽³⁶⁾ kayalıklardan oluştuğu gerekçesiyle Os-

---

32- Turan, "Rodos ve 12 Ada'..." a.g.m., s.83.

33- Turan, y.a.g.m., s.83.

34- Lord Stratford'un Türkiye Hatıraları(Çev:Can Yücel), Ankara: İş Bank.Yay. T.T.K.Basımevi 1959, s.59-60.

35- Megali İdea; "Yunanlılar'ın geçmişte yaşamış oldukları iddia edilen toprakları, büyük başşehir Konstantinopolis (İstanbul) başta olmak üzere ele geçirip, eski Bizans'ı diriltmek ve iki kıtayı(Yunanistan ve Anadolu), beş denizli(Karadeniz, Marmara, Ege Denizi, Akdeniz ve İyon Denizi) büyük Yunanistan'ı kurmak ideali", bkz.Hatiboğlu, a.g.y., s.29; Şimşir, a.g.y., c.I, s.XXIX; Ayrıca bkz.Türk-Yunan İlişkileri ve Megala İdea, T.C.ATASE Başk. Ankara: 1985.

36- Yunanistan sınırları içerisinde kalan adaların, çevresindeki adacıklar ve kayalıklar hariç olmak üzere, adalar da tarım yapılabilmekteydi. bkz.Cezayir-i Bahri Sefii Salnamesi, 19.Defa Vilayet Matbaası, Rodos 1319, s.250-253

manlı Devleti'nin elindeki adalara göz diktiler. Yunanlılar'ın bu kadar emperyalistçe hareketlerde bulunması "Batı'nın Hellen Hayranlığı"⁽³⁷⁾ndan kaynaklanıyordu. Bu hayranlıkla olacak ki 1864'de İngiltere'nin himayesindeki İyoniyen Birleşik Devleti adı altındaki adaların Yunanistan'a geçmesine izin verilmiştir.⁽³⁸⁾

Böylece "Hellen Emperyalizmi, Batı Emperyalizmi'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bir uzantısı oluyordu.⁽³⁹⁾ Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasındaki olaylar da bunun en büyük kanıtıdır.

37- Şimşir, a.g.y., c.I, s.XXXVI.

38- Erim, a.g.y., s.255.

39- Şimşir, a.g.y., c.I, s.XXXVIII.

GİRİT

Ege Adalarını bir bütün olarak ele almamıza rağmen bulunduğu konumu ve Osmanlı tarihinde oynadığı rolü bakımından Girit üzerinde ayrıca durmak gerekir.

Zira Girit Akdeniz'e tamamen hakim noktadadır. Girit, Çanakkale boğazını kontrol altında bulunduran Limni ve Gökçeada'ya 300 mil, Anadolu yarımadasının kendisine en yakın olan burnuna 110 mil, Kıbrıs adasına 300 mil, Kuzey Afrika kıyısına(Tobruk) 180 mil, Malta'ya 380 mil uzaklıktadır.⁽¹⁾ Bu rakamların da kesinleştirdiği gibi neredeyse Girit'e sahip olan tüm Ege ve Akdeniz'e egemen olabilirdi.

Nitekim bu durumun ayırdına varan Osmanlı İmparatorluğu Venediklilerle giriştiği mücadele sonucunda Girit'i Osman-

---

1- Mithat Işın, "Tarihte Girit ve Türkler" 374 sayılı Deniz Mecmuasının Tarih İlavesi, Askeri Deniz Matbaası 1945, s.63.

lı İmparatorluğuna bağladı.(6 Eylül 1669)⁽²⁾

Yunanistan Krallığı kurulunca, Girit Rumları Adayı Yunanistan'a bağlayacak girişimleri başlattılar. M.Ali Paşa Girit'e gönderildi(1831) ve burada 15 Temmuz 1840'a kadar kaldı. Ali Paşa'nın gidişi üzerine ada da yeni bir isyan çıkmış olmasına rağmen kısa sürede bastırıldı.⁽³⁾

1864 yılında Yedi Ada (Cezayir-i Seb'a)'yı Yunanistan'a veren İngilizler, Rumlar'ın Girit'i Yunanistan'a bağlama isteklerini desteklediler. 1866'da Yunanlılar'ın Ada'ya gönderdikleri Papaz ve öğretmenlerin tahriki sonucunda Girit'te geniş ölçüde ayaklanma hareketi oldu.(1866) Girit'li Rumlar ada'da Rum okullarının açılmasını, Limanlar inşa edilmesini, vergilerin hafifletilmesini istiyorlardı. Bunların gerçekleşmediğini görünce bir hükümet kurarak Adanın Yunanistan'a ilhakını ilan etdiler.⁽⁴⁾

-
- 2- 1715 senesinde ise Venedikliler ile olan tüm ilişkileri kesilerek Osmanlı Egemenliğine girmiştir. Bkz.Muzaffer Öz, "Girit Adası'nın Osmanlı İmparatorluğuna katılmasının Etkileri Giritteki Rumlar ve Türkler Arasındaki İlişkiler" Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, T.C.Gen. Kur. Ask.Tar.ve Str.Etüd.Bask., III.Askeri Tarih Semineri Bildirileri Ankara, Genkur.Basımevi 1986, s.128.
- 3- Cemal Tükin "Girit", I A. İstanbul, M.E.B. 1948, s.796. Ayrıca 1859'da Yunanistanla birleşmek için çıkarılan isyanda diğeri gibi kısa sürede bastırıldı. Bkz.Cemal Tükin, "Girit", I A. M.E.B., İstanbul 1948, s.796.
- 4- Tahmisci-Zâde Mehmed Macid, Girit Hatıraları (Yayına Haz; İsmet Miroğlu-İlhan Şahin); İstanbul:Tercüman 1001 Temel Eser 1977, s.16.

Osmanlı Devleti sonu gelmeyen bu isyanlar üzerine çok sıkı tedbirler aldı. Başarısız paşalar hemen geri çağrılarak yerine yenileri gönderildi. Sonuçta isyan tamamen bastırıldı. Bu işin elebaşları ise yabancı devlet gemileriyle Yunanistan'a kaçmak zorunda kaldı.⁽⁵⁾ Soruna Rusya, İngiltere, Avusturya ve Prusya'nın karışmak istemeleri Babıâli'nin kesin ve sert yanıtlarıyla engellendi.

Her zaman olduğu gibi isyan hareketlerinde Rusya sürekli Âsilerin tarafını tutuyordu. Girit isyanından bir kaç ay sonra Tus Prensi Korçakof Türk elçisine Rusya'nın Girit politikasını şöyle açıkladı: "Girit isyanı patlak verdiği sırada Yunanistan'la şiddetli bir mücadeleden sonra bir anlaşma mümkün değildir. Padişahın otoritesini kurmaya muvafak olduğu farz edilse bile, bir sürü harabeler ve bir yığın cesetler üzerine kurulmuş olacaktır. Muhafaza edemeyeceğiniz bir Girit Adası'nı Yunanlılar'a bırakınız. Zaten önceden de Girit'i Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya vermekten çekinmemişsiniz."⁽⁶⁾

Devletin adadaki üstünlüğünden rahatsız olan Batılı Devletler; Ada'ya uluslararası bir komisyon gönderilmesi, plebisit yapılması gibi isteklerde bulunarak muhtar bir idare kazandırmaya çalıştılar. Fakat Osmanlı Devleti bunu içişlerine karışma olarak nitelediğinden kabul etmedi.⁽⁷⁾

5- Tahmisci-Zâde, a.g.y., s.17.

6- Öz, a.g.m., s.132.

7- Öz, a.g.m., s.132.

Abdülaziz, sadrazam Âli Paşa'yı sorunun görüşmeler yolu ile ve de batılı ülkelerin müdahalesi olmadan çözümlenmesi için Girit'e gönderdi.⁽⁸⁾ Ali Paşa 1868 de Ada'da genel af ilan edip, adayı iki yıl için vergiden muaf tuttu⁽⁹⁾ ve Ada da yeni statüyü açıklayarak liberal bir sistem getirdi.⁽¹⁰⁾

Fakat tüm bu ayrıntılı düzenlemelere rağmen, Girit'teki etkisinin azalacağına inanan Yunanistan, buraya silah ve cephane sevk etmeye devam etti.

8- Mahmut Celaleddin Paşa, Mir'atı Harikat, (Yayına Haz: İ. Miroğlu, M.Derin, M.Halaoğlu, Ö.Akdaş) c.I, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979, s.154.

9- 3 Ekim 1867 tarihinde Girit'e gelen Ali Paşa, buradan gönderdiği bir layihada Sultan Abdülaziz'in 30 Eylül 1867 tarihinde yayınladığı ferman ve nizamname hükümlerinin uygulanmasını istemiştir. Ada'nın durumunu tahlil eden Ali Paşa bunları yeterli görmeyerek, daha sonra 20 Ocak 1868 tarihli ferman ve Meclisi Umumi Nizamnamesi hükümlerinde uygulanmasını tavsiye etmiştir. Sultan Abdülaziz, göndermiş olduğu birinci Ferman da Mart 1284 (1868) senesinden itibaren "... ada sakinlerinin iki senelik Âşar vergisini affettiğini, müteakip iki senelik vergisinde alınmayacağını, diğer yarısına ait gelirin ise ada dahilinde ıslah işlerine sarf edileceğini belirtiyor, bütün bunların yanında Ada'da İslam ahalisinin askerlik hizmetinden muaf tutulduğu sürece hristiyan ahalinin de askeri bedel vermeyeceğini belirtiyordu.

Bkz.Tahmisci-zâde, a.g.y., s.18.

10- Öz, a.g.m., s.134.

Bunun üzerine Osmanlı Devleti sert bir ulti-matom ile Yunanistan'ı uyardı ve hatta bu nedenle savaşın eşığıne gelindi. Durumun endişe verici bir hal alması üzerine 1856 Paris Andlaşmasını imzalayan devletler, Fransa'nın öncülüğünde 1869 da toplanıp; Osmanlı Devletini haklı buldular ve sorunun barışçı yoldan çözümlenmesini sağladılar. (11)

1877 yılında Osmanlı İmparatorluğu Rusya ile savaşa başlayınca Giritli Rumlar tekrar ayaklandılar. Batılı devletlerinde etkisiyle savaş sonrasında toplanan Berlin Kongresinde, ne Giritlileri ne de Yunanlıları nazarı dikkate almayan büyük devletler, kendilerinin belirlediği ilkelere uygun olarak 13 Temmuz 1878 de andlaşmayı imzaladılar. (12) Andlaşma'nın 23.maddesi uyarınca 1868 Nizamnamesi ile verilen bazı haklara işlerlik kazandırılacaktı. Bundan bir süre sonra İngiltere'nin tavassutuyla 1878 senesi Teşrin-i evvelinde (23 Ekim 1878) (13) Halepa Andlaşmasıyla Giritli-

---

11- Ali Fuat Türkgeldi, Mesail-i Mühimme-i Siyâsiyye, (Yayına Haz; Bekir Sıtkı Baykal), c.III, Ankara:T.T.K. 1966, s.32-34.

12- Tahmisci-zâde, a.g.y., s.19; Anlaşma metni için bkz. Mecmua-i Muahedat, c.V, s.110 v.d.

13- Bkz. Türkgeldi, a.g.y., c.III, s.37 v.d.

lere önemli ayrıcalıklar bahşedildi. (14)

1885 ve 1889'da Ada'da iki önemli isyan daha çıktı. Fakat Osmanlı Devleti bu isyanları bastırdı ve 1866'da çıkartılan bir germanla Giritlilere verilen imtiyazların bir kısmı kaldırıldı.

1894'de de vergilerin toplanmasından dolayı ortaya çıkan bazı şikayetler üzerine, Fransa, Rusya ve Avusturya devreye girerek, adadaki düzenin sağlanması için Osmanlı Devleti'nden Halepa Andlaşması'nın uygulanmasını istediler. (26 Ağustos 1896) (15) Eylül 1896'da Padışah bir fermanla büyük devletlerin teklifini kabul etti. Büyük devletler de kararın uygulanmasına yardımcı olacaklarını belirttiler. Böylece Girit'te devletlerin vesayeti altına girmiş oldu. (16) Ancak bu durumun diğer azınlıklara da örnek olacağı endişesi de duyulmaya başlandı. (17)

Girit'e tanınan yeni statü onları yine memnun edemedi.

14- Bu andlaşmanın en önemli maddeleri şöyledir. 1868 Nizamnamesinde Valinin memuriyet süresi belli olmadığı halde Halepa Andlaşmasında 4-5 yıl olarak belirlendi.

- Vali'den başka bütün memurlar ve jandarma tercihen adanın yerli halkından seçilecek,
- Hristiyan kaymakamların sayısı arttırılacaktı.
- Vilayet meclisi ve mahkeme dili Rumca, resmi yazılar ve zabıtlar hem Rumca, hem Türkçe olacaktı.

Bkz. Türkgeldi, a.g.y., s.37-38; a.g.m., s.135.

15- "...Girit'in Mevkii Ahdivesi", Tanin, 30 Eylül 1324.

16- Öz, a.g.y., s.137.

17- B.A.Y.T. Dn.86/41, Sn.4005.

Girit'te yeni ve daha büyük karışıklık ortaya çıktı. İki bin Yunan askeri Miralay Vasos başkanlığında Ada'ya çıkarak başlıca şehirleri işgal etti.(18)

Yunan Hükümeti Avrupalı Devletlerin dikkatini Girit'ten başka yerlere çekmek için Tesalya ve Epirde sınır tecavüzlerine girişti. Nitekim bunun sonunda da 1897 de Osmanlılarla yeni bir savaşa başladılar.(19) Böylece Osmanlı Devleti bir yandan Girit'le uğraşırken, öbür yandan da Yunanistan'la sınır boylarında savaşmak zorunda kaldı.

Osmanlı Devletinin Girit'e müdahale etme gücü yoktu. Zira Padişah'ın Yunanlılara karşı Girit'e gönderilmek üzere donanmadan uygun olan gemilerin kendisine bildirilmesi isteğine, Bahriye Nazırı Bozcaada'lı Hasan Paşa "Açık denize çıkacak uzun zaman dolaşacak gemimiz yoktur" demişti.(20) Abdülaziz döneminde dünya'nın üçüncü donanması sayılan donanma'dan gözdağı vermek amacıyla, yapılacak bir gösteri için bile birkaç gemi bulunamamıştı. Buna karşılık kara ordusu daha iyi olduğu için bir ay süren savaş sonunda Yunan orduları dağıtıldı. Avrupa devletlerinin baskısıyla barış imzalandı.(4 Aralık 1897 İstanbul Andlaşması)(21)

18- Tanin, 30 Eylül 1324.

19- Ayrıntılı bilgi için bkz. Müşir Golens Paşa, Osmanlı Yunan Harbi (1897-1313), (Çev: Yakup Şevki), Dersaadet: 1326.

20- Hasırcızoade, Abdülhamit Han ve Osmanlı-Yunan Muharebesi, İstanbul: Fergat Yayınları 1989, s.72.

21- Andlaşma maddeleri için bkz. Erim, a.g.y., s.435-445.

Yunan ticaretine karşı "Boykot" hareketine başvuruldu. (25)

Böylelikle konu halk arasında da ısrarla takip edilir oldu. Özellikle; 1. Girit mahkemelerinde verilen kararların Atina'dan temyizi, 2. Yunan kralı adına yönetimde bulunmak üzere bir "Heyet-i Muvakkate"nin varlığı, 3. Resmi Daire mahallerinde Yunan bandrasının çekilmesi, 4. Girit Meclisindeki mebusların Yunanistan hükümetine sadakat ve hizmetten ayrılmayacaklarına dair yemin etmeleri, v.b. gibi olaylar Girit'in Yunanistan'a bağlanacağıнын işaretiydi. Bunun üzerine halk Sultanahmet meydanında bir miting düzenliyerek Meclis-i Mebusan'ın ve Heyeti Ayan'ın dikkatleri çekildi. (26)

Girit konusunda Hüseyin Cahit'in yazısı oldukça ilginçtir. (27) "Bosna-Hersek'in Avusturya'ya ilhakını tasdik ettik, Bulgaristan istiklalini kabul ettik. Fakat muhtac-ı izah olmayan bir takım siyasi mecburiyetler üzerine katlandığımız bu fedakarlıklar vatanımızın istiklalini tehlikeye koyacak niteliğe haiz değildir.

Halbuki Girit, Hükümet-i Osmaniye'nin Adalar Denizindeki, Afrika'daki, Asya, sairedeki arazisi için bir düğüm noktasıdır. Bu düğüm çözülecek, elden gidecek olursa Hükümet-i Os-

---

25- Hüseyin Cahit, "Girit Meselesi ve Boykotaj", Tanin, 7. Kanunu Sani 1909; Turan "Rodos ve 12 Ada..." a.g.m., s.88.

26- B.A.Y.T. Dn.86/39, Sn.3884.

27- Hüseyin Cahit, "Girit ve Harp", Tanin, 29 Haziran 1909.

maniye bir devlet-i Bahriye olmak fikrinden ilelebet vazgeçmeli Afrika'yı unutmalı, Adaları Birakmalı Rumeli'yi feda etmelidir.....eğer hangi komşumuz Girid'i hukuk-u düvel'e aykırı olarak iltihak etmeye kalkarsa o anda harbin içindeyiz.....Bizim için mesele gayet sarihdir. Biz katiyyen harp taraftarı değiliz. Yunanistan üzerinde âmâl ve istila civanemiz yoktur. Fakat komşularımızdan biri bize karşı âmâl ve istilacuyanına başlarda bu âmâlini mevkiî fiile koymak için icraata başlarsa biz de o zaman hakkı meşru müdafamızı istimal ederiz. Şarkta harb tehlikesi varsa, bütün dünya emin olabilir ki bu tehlike Türkiye tarafından gelmeyecektir."

Hükümet, sorunu daha önce Yunan isyanında olduğu gibi Avrupa Devletleri'nin müdahalesi olmadan Yunanistan ile ikili görüşmeler yaparak çözümlenmeye çalışıyordu. (28) Fakat Avrupa Devletleri'nin desteğini almadan tek başına bir şey yapamayacağını bilen Yunanistan; Ada'yı sürekli gündem de tutarak, vasisi olan devletlerin yardımını sağlıyordu. Bu konuda Rusya ise Yunanistan'a verdiği destekten bir adım bile geri gitmeyeceğini "Duma Meclisi'nde beyan etmekten çekinmediği gibi, Girit konusunda da Avrupa Devletleri'nin Yunanistan'a bir takım vaadlerde bulunduğunu" dile getiriyordu. (29)

Balkan savaşının başlaması ve bu savaşta Osmanlı Devletinin başarılı olamaması, Girit'in geleceğini de etkiledi. Savaş sonunda Londra Konferansı başladığında, Yunanistan

---

28- Tasfir-i Efkar, 1 Haziran 1909.

29- Ahmet Saka, "Girid Meselesi" Sebilür Resad, 10 Teşrin-i Sani 1328 , s.167

birakişma imzalanmamıştı. Çünkü her iki taraf da (Osmanlı-Yunan) andlaşma öncesinde kesin bir şekilde ada'nın egemenliğini ele geçirmeyi düşünüyordu.⁽³⁰⁾ Fakat Londra Konferansı'nın 5. toplantısında (23.12.1912) Balkanlıların ileri sürdükleri barış şartlarında "Ege Adalarının bırakılması, Türkiye'nin Girit üzerindeki tüm haklarından vazgeçmesi" istenmişti.⁽³¹⁾ Osmanlı Devleti ise "Ege Adaları'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun ayrılmaz bir parçası olduğundan başkasına verilemeyeceğini, Girit konusunun büyük devletlerce görüşülüp çözümlenebileceği" tezini savunmuştu.⁽³²⁾ Karşılıklı görüşmelerden sonra 30 Mayıs 1913'de imzalanan Londra Andlaşması⁽³³⁾ ve 10 Ağustos 1913 de imzalanan Bükreş Andlaşmalarıyla Osmanlı Devleti Girit adası üzerindeki tüm haklarından vazgeçti. Böylece bu ada da Yunanistan'ın egemenliği altına girdi.⁽³⁴⁾

30- Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, c.II, K.II, Ankara: T.T.K. 1983, s.185.

31- Bayur, a.g.y., c.II, k.I, s.199.

32- Bayur, a.g.y., c.II, k.I, s.208.

33- Bu konuda Balkan Savaşları Sonunda ayrıntılı bir şekilde durulacaktır.

34- Tükin, a.g.m., s.303; Öz, a.g.m., s.138.

III. B Ö L Ü M

TRABLUSGARB VE BALKAN SAVAŞLARINDA EGE ADALARI

A- TRABLUSGARB SAVAŞI VE EGE ADALARI

1- Savaş Öncesi Tarafların Durumu

a- İtalya

Öteden beri Tunus'da gözü olan ve birliğini sağladık-
tan sonra deniz aşırı girişimleri de denemek isteyen İtalya,
1881 yılında Tunus'un Fransız'larca işgal edilmesi üzerine
kuzeyindeki devletlerle anlaşmaya yöneldi. İtalya'nın bu
eğilimini sezen Bismarck 1882'de Almanya, Avusturya, İtalya
arasında ittifak antlaşmasını imzayı başardı.⁽¹⁾ İtalyanın
Almanya ve Avusturya ile anlaşırken birinci amacı: Büyük
devletlerle işbirliği yaparak itibarını yükseltmek; ikinci
amacı da, sömürge edinmede kendisine destek sağlamaktı.⁽²⁾

-
- 1- Coşkun Üçok, Siyasi Tarih, 1789-1960 Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Yayınları No: 369, Ankara: Sevinç Matba-
ası 1975, s.165-166.
- 2- Haluk Ülman, Birinci Dünya Savaşına Giden Yol (ve Savaş),
(Ekli 2.Basılış), A.Ü.S.B.F.Yay.No: 355, Ankara: Sevinç
Matbaası 1973, s.101.

1882 yılında İngiltere'nin Arap Milliyetçiliğinin sonucu olarak ortaya çıkan karışıklıklardan yararlanarak Mısır'ı işgal etmesi⁽³⁾ üzerine İtalya, kendisine Akdeniz'de Babıali tarafından bir vilayet olarak idare olunan Trablusgarb ve Bingazi'den başka yer kalmadığını ve bu toprakların İtalyanlara kalması gerektiğini düşündü. Tunus'un Fransızlarca işgal edilmesi, İtalyanları Trablusgarb ve Bingazi konusunda harekete geçirdi. Fakat, İtalya bir taraftan Mısır'a yerleşen İngiltere'nin diğer taraftan Tunus'un sahibi olan Fransa'nın olurlarını (muvâfakatlerin) almak zorunda idi.⁽⁴⁾ Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf Devletleri İtalya'yı kaybetmemek düşüncesiyle hareket ettiklerinden Avrupadaki siyasi durum İtalya'nın lehineydi.⁽⁵⁾

İtalya amacına ulaşmak için ilk etapta Avrupa Devletleriyle, kendisine onlarla bir arada hareket serbestliği tanıyan gizli andlaşmalar imzaladı:⁽⁶⁾

-
- 3- Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Ankara: İş Bankası Yay., 1985, s.32.
  - 4- Halil Mentеше, Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'ni Anıları (Giriş, İsmail Arar), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay. 1986, s.135.
  - 5- Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, Osmanlı Devri, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi, c.III, Genkur Ask.Tar.Str.Et.Başk. Yay., Seri No:9, Ankara: Genkur Basımevi 1980, s.41.
  - 6- Hale Şıvgın, Trablusgarb Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: T.T.K. 1989, s.1.

- 1887 Şubatında imzalanan anlaşma ile İngiltere'nin onayını aldı. Bu uzlaşmayla İngiltere İtalya'ya Trablusgarb ve Bingazi'ye musallat olma (tasallut) hakkı veriyor; İtalya'da İngiltere'nin Mısır'da üstünlük sahibi (haiz-i Rüchan) olacağını kabul ediyordu. (7)

- Bu anlaşma Berlin ve Viyana'ya tebliğ edilmiş Almanya ve Avusturya ile de Anlaşmalar imzalanmıştır. (8)

- Üçlü İttifak, 1887 Şubatında bir yandan İtalya ile Avusturya-Macaristan, öte yandan İtalya ile Almanya arasında yapılan gizli anlaşmalarla yenilendi. Bu ikili anlaşmalar İtalya'ya bazı sömürge tavizleri veriyordu: Avusturya Adriyatik kıyıları ile Ege Denizi ve Balkanlarda; Almanya ise Kuzey Afrika ile Nice ve Savoie da İtalya'ya hak tanıyorlardı. (9)

- 1891'de Üçlü İttifak 6 yıl için yenilendi. Almanya ve İtalya'nın Kuzey Afrika'da yani Bingazi, Trablusgarb ve Tunus'da status-quo'nun korunması çalışmaları saptandı. Bunun gerçekleşmeyeceğine karar verilirse Almanya, İtalya'nın işgal v.s. şeklindeki her hareketini takviye edecekti. Bu konumda İngiltere'nin de desteğinin sağlanmasına çalışılacaktı. (10)

7- Mentеше, a.g.y., s.136.

8- Mentеше, a.g.y., s.135.

9- Ülman, a.g.y., s.102.

10- Şıvgın, a.g.y., s.5.

- 1900'de Fransa ile İtalya arasında Fransa'nın Fas, İtalya'nın Trablusgarb'deki haklarına ait gizli bir anlaşma yapıldı. Ancak Fransa Fas'da yeni çıkarlar elde ettiği takdirde, İtalya Trablusgarb'de harekete geçecekti. (11)

- 1902'de Fransa ile imzaladığı uzlaşma ile Fransanın Trablusgarb ile ilgili onayını aldı. Fransa bir zamanlar ödünç alınan şeye(Tunus) karşı İtalya'nın Trablusgarb ve Bingazi'yi işgalini onayladı. Bunun arkasından İtalya'da Fas'ın Fransa tarafından işgal ve tesahadünü kabul etti. (12)

- 1902'de Avusturya, İtalya'ya gizli bir beyanname (declaration) verdi. Buna göre, Avusturya doğudaki status-quo nun korunmasını istemesine rağmen, Trablusgarb ve Bingazi'de ayrıca korunacak çıkarları olmadığı için, İtalya kendi çıkarları doğrultusunda tedbirler almaya mecbur olursa, Avusturya buna ses çıkarmayacaktı. (13)

- Racconigi'de İtalya Kralı ile Rusya İmparatoru'nun görüşmesi sırasında imzalanan (1909) bir anlaşmayla Rusya'nın da onayını aldı. (14)

- Avusturya-Macaristan Hükümeti'nin Bosna-Hersek'i kesin bir şekilde kendisine katması da İtalyan bakış açısından Trablus'u işgal için kendilerine bir hak veriyordu. (15)

11- y.a.g.y., s.5.

12- Menteşi, a.g.y., s.136.

13- Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, c.I, K.I, Ankara: T.T.K.1983, s.171.

14- Menteşe, a.g.y., s.136.

15- "Trablusgarb-Bingazi ve Cezair-i İsna-i Aşer Meseleleri" Hariciye Nezareti Risaleleri Tarih-Toplum, S.78, Haziran 1990, s.46.

Bu olaylar nedeniyle Osmanlı Yöneticileri, Kuzey Afrikadaki son toprakları olan Trablusgarb ve Bingazi'yi elde tutucu bir politika izleyememiştir. Zira Babâli savaş öncesinde Trablusgarb'deki Vali'yi Kumandanı görevinden aldığı gibi; herhangi bir tehlike anında bölgeyi savunmak üzere oluşturulan "Kuloğlu Ocakları" adındaki gönüllü örgütü de dağıtmıştır. Bu örgüte ait olan Martin ve Schneider tüfeklerini yenileriyle değiştirmek üzere İstanbul'a getirmiş, fakat yenilerini göndermemiştir. (16)

Böylece Osmanlı Yöneticileri Trablus ve Bingazi'yi saldırıya açık bir hale getirmiştir. (17) Hükümetin bu politikasına karşılık, bir kısım basın organları İtalya'nın Trablusgarb'e olan eğilimini saptamış ve Trablusgarb'in savunulmasını sağlayacak acil önlemlerin alınmasını istemiştir. (18) Her nedense İbrahim Hakkı Paşa Hükümeti (19) basının bu haklı istemlerine kulaklarını tıkamış ve gerekli önlemleri almamıştır. (20)

-
- 16- Ahmet Bedevi Kuran, Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele, İstanbul: Baha Matbaası 1956, s.486.
- 17- Mehmed Selahaddin Bey, İttihat ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim, İstanbul: İnkılâp Yay.1989, s.38.
- 18- Vilayetin Valisiz, Kumandansız, erzak ve parasız bırakılmasına itiraz eden Müşir İbrahim Paşa derdini dinletemiştir. Bkz. Kuran, a.g.y., s.486.
- 19- İbrahim Hakkı Paşa Kabinesi ve Hükümet Programı içi bkz. İhsan Güneş, "II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları" A.Ü.Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), Y.1, S.1, Haziran 1990, s.221-227
- 20, Selahaddin Bey, a.g.y., s.38.

b- Osmanlı Devleti

II. Abdülhamit'in 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşını bahane ederek anayasayı kaldırmasından sonra, düzensizliğin hat safhaya ulaşması asker-sivil aydınlarda büyük bir hoşnutsuzluk yarattı. Bu durum İttihad ve Terakki Cemiyetini doğurdu. İ.T.C.nin sivil ve askerler arasındaki çalışmaları sonucunda Padişah 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kaldı.

Meşrutiyet'in ilanının yarattığı otorite boşluğu, içte ve dışta yeni olaylar yarattı. İçte, Milleyetçi bir takım isyanlarla birlikte, siyasal cinayetler ve anarşi sürerken; dışta, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhaki, Girit'in Yunanistan'a bağlandığını ilan etmesi gibi olayların peşpeşe gelmesi⁽²¹⁾ yeni yönetimi yıprattı.

2- İtalya'nın Trablusgarb'e Asker Çıkarması

Tunus'u Fransızlara kaptıran İtalya, Kuzey Afrika'da gerçekleştireceği eylemlere sıçrama tahtası oluşturabilmesi için elini çabuk tutup, Trablusgarp'ı işgal etmeye karar vermişti.⁽²²⁾ Bu kararı uygulayabilmek için öncelikle kamuoyunun desteğini sağlaması gerekiyordu. İtalya hükümeti düşüncelerini gerçekleştirebilmek amacıyla bir yandan bütçeye yeni kaynaklar yaratırken, diğer yandan da basın organ-

---

21- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, c.I, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları 1988, s.1-5; Bayur, a.g.y., c.II, k.I, s.35-53.

22- Ülman, a.g.y., s.193; Üçok, a.g.y., s.202.

larını bu doğrultuda harekete geçirmiştir. (23)

Roma'da bulunan Osmanlı Askeri Ateşesi İtalya'nın bu hazırlıklarının Osmanlı Yönetimine bildirmiştir. Bundan tedirgin olan Bâbıali çeşitli ülkelerdeki Büyükelçilerine haber göndererek, buldukları yerlerin hükümetleri kanalıyla İtalyan Hükümetine baskı yapmalarını istemiştir. (24) Roma'daki Osmanlı İşgüderi (Seyfettin Bey) ne verilen yanıt oyalayıcı ve Osmanlı Devleti'nin büyük devletlere başvurusunu engelleyici, yatıştırıcı bir nitelik taşıyordu. Zira İtalyanlar: (25) "Askeri hazırlıklar bir işgal için değil, İtalyan çıkarlarına girişilebilecek bir teşebbüse karşı koyabilmek, ulusal onuru ve dışarıdaki vatandaşlarını koruyabilmek için olduğunu söylüyorlardı." Fransa ve İngiltere antlaşmalarıyla bağlı oldukları İtalya'yı koruyabilmek için tatmin edici yanıtlar vermezken; en yararlı bilgiler İtalya'nın bağlaştığı ve Osmanlı İmparatorluğunun dostu olan Almanya'dan geldi. Alman Hükümeti: İtalyanlara bazı kolaylıkların gösterilmesinin, İtalyanlarla anlaşmazlıkların giderilmesinin Osmanlı Devleti'nin yararına olacağını belirtmiş; daha da önemlisi Trablusgarb'e farketirmeden kuvvet gönderilmesini istemesi ile, İtalyanların niyetini diplomatik bir dille duyurmuştur. (26)

Nitekim İtalyan Hükümeti, 23 Eylül 1911'de Babıali'ye şu Nota'yı verdi. (27) "İtalya ve İtalyanlara karşı cahil

23- Bayur, a.g.y., c.II, k.I, s.85.

24- Bayur, a.g.y., c.II, k.I, s.85.

25- Bayur, a.g.y., c.II, k.I, s.86.

26- Bayur, a.g.y., c.II, k.I, s.87.

27- Şıvgın, a.g.y., s.33; Bayur, a.g.y., c.II, k.I, s.88.

ve mutaasıp, kalabalıkları kıskırtan Osmanlı subaylarının, ulemanın ve İ.T.Komitesi adamlarının bu hareketleri yüzünden Trablus ve Bingazi'deki, İtalyanların maruz oldukları vahim tehlikeyi hükümetin mahrem (Confidentielle) bir yerden öğrendi. Kendilerini tehlike'de gören bazı İtalyan aileleri yarın vapurlara bineceklerdir. Bu duruma göre İtalya Hükümeti, Osmanlı Hükümetinin istese bile önüne geçemeyeceği bir taassup patlamasına sebep olacağı için bu sırada asker, silah ve cephane taşıyan Osmanlı gemilerinin Trablus ve Bingazi'ye varmasını kendi uyruğu için son aşama tehlikeli sayacaktır." Bu nota ile İtalyan halkının tehlikede olduğunu bildirmek eylemine zemin hazırlıyordu. Bu nota'dan beş gün sonra İtalya Hükümeti'nin İstanbul Büyükelçisi De Martino aracılığı ile Sadrazam Hakkı Paşa'ya 24 saat süreli bir ultimatom verdi. Buna göre:⁽²⁸⁾ Trablusgarb'ın senelerden beri Osmanlı Hükümeti tarafından imar edilemediği, bu görevi İtalya Hükümetinin medeni bir vazife olarak üstlendiğini,⁽²⁹⁾ işgal sırasında kendine mukavemet edilmemesi için mahalli makamlara emir verilmesini,⁽³⁰⁾ buradaki Osmanlı Kuvvetlerinin geri alınmasını, buraların kendilerine verilmesini istedi.

28- Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", Bellekten, c.XXIX/113, Ankara:T.T.K.1965, s.85.

29- Selahaddin Bey, a.g.y., s.39.

30- Turan, y.a.g.m., s.85.

Osmanlı Hükümeti'nin bu nota'ya verdiği yanıt⁽³¹⁾ İtalya'ya ulaşmadan İtalya, Osmanlı Devletine savaş ilan etti. (29 Eylül 1911)

İtalyan Hükümeti gerek Üçlü İttifak ve gerekse Üçlü İtilaf Devletlerinden göreceği tepkiyi önleyebilmek için bu devletlerin merkezlerinde bulunan elçiliklerine gönderdiği telgraf da, "İtalya'nın Trablusgarb'deki çıkarlarını korumak için harbe girdiğini, bunun dışında Balkanlarda status-quo'nun korunması ve Avrupa Türkiyesinin parçalanmaması politikasına sadık kalınacağı"nın⁽³²⁾ belirtilmesini istemiştir.

Savaşın başlaması üzerine Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa istifa ederek⁽³³⁾ Said Paşa başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur.⁽³⁴⁾ Yeni Hükümet, İtalyanların gerçekte başarılı olmayan saldırılarını önleyememiştir.

-
- 31- Osmanlı İmparatorluğunun cevabi notasında "İşgalden vazgeçilmek ve buraların toprak bütünlüğünü sağlamak şartıyla İtalya'ya bölgede ekonomik ve hatta kısmen siyasi avantajlar tanınacağı" bildirilmiştir. Bkz.T.S.K. Tarihi Osmanlı Devri, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi, a.g.y., c.III, s.41.
- 32- Renzo Sertoli Salis, Le Isole Italiane dell 'Egeo, Dall' occupazione alla souranita, Roma:1939 aktaran Turan, "Rodos ve 12 Ada!..." a.g.m., s.86.
- 33- Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'nın istifanamesi için bkz. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, c.II, (2.Baskı), İstanbul:Hürriyet Vakfı Yay.1988, s.125.
- 34- Said Paşa Kabinesi için bkz. İhsan Güneş, "II.Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları", OTAM, S.1, Y.1, Ankara: 1990, s.230 vd.

İtalyanların Trablusgarb'e saldırımları üzerine Harb Okulundan yetişmiş İ.T.içerisinde etkin bazı subaylar, gönüllü olarak Trablusgarb'e giderek, halkı örgütleyip İtalyanlara karşı savaşmışlardır. (35)

Beklenmedik bu Osmanlı direnişi karşısında sert tedbirler alan İtalya, 5 Kasım 1911'de yayınladığı Sen Giuliano Genelgesi ile Trablusgarb vilayetini ilhak ettiğini (36) açıklamış, daha sonra da barış için büyük devletlerin aracılık yapmalarını istemiştir. (37)

3- Savaşın Ege Denizine Sıçraması ve Rodos, 12 Ada'nın İtalyanlarca İşgali

Güçsüz bir durumda olan Osmanlı Devletine karşı Trablusgarb'de üstünlük sağlayamıyan İtalyan hükümeti, aynı za-

---

35- Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa (1908-1914), c.II, İstanbul: Remzi Kitabevi 1971, s.219.

36- 5 Kasım 1911 tarihli Sen Giuliano genelgesinde "...İtalya'nın Trablusgarb ve Bingazi'yi kesin ve geri alınmayacak biçimde topraklarına kattıklarını...Sultan'ın taşrada bırakabilecek itibarı egemenlik gölgesinin ileride sorunlar yaratacağını, gelecekte daimi çatışmaların sebebini teşkil edeceğini..... ve belirtilen tüm şartların Osmanlı Hükümetine kabul ettirilmesi için her yola başvurulacağı" belirtiliyordu. Bkz. Başbakanlık Arşivi Yıldız Tasnifi (BAYT), Kamil Paşa Evraki D.n.86/35, S.n. 3449, s.2.

37- Bayur, a.g.y., c.II, k.1, s.119-127.

manda kendi kamuoyununda desteğini kaybetmeye başlamıştı. Bunun üzerine İtalyan Hükümeti, Osmanlı Devletini kesin bir yenilgiye uğratabilmek için üstün deniz gücüne dayanarak savaşı Ege Denizine ve Anadolu sahillerine yaymaya yöneldi. (38)

Savaşın başlangıcından beri İtalyan Filosu'nun Akdeniz ve Ege Denizinde görünmesi, önüne gelen gemileri çevirip arama yapması bir ölçüde savaşı Ege'ye taşımıştı. (39)

Elde edilen duyular İtalya'nın Ege Denizinde büyük bir askeri harekate girişeceğini gösteriyordu. Osmanlı Hükümeti İstanbul'da bulunan Yabancı Elçilere İtalyanların saldırısı karşısında "Boğazları Uluslararası trafiğe kapama" kararlarını uygulamaya koyacaklarını bildirdi. (40)

İtalya'nın savaşı Ege'ye taşınmasına Osmanlı Devleti yanında Avusturya'da karşı çıktı. Zira Avusturya İtalya ile yaptığı Üçlü İttifak Anlaşması'nın 7.maddesine göre; Balkanlarda yada Adriyatik ve Ege'deki Osmanlı Adaları ile sahil-

---

38- Bilal Şimsir, Ege Sorunu, c.II, Ankara T.T.K.1982, s.XII; Turan, "Rodos ve 12 Ada'...." a.g.m., s.86. Ayrıca İtalya'nın bu düşüncesinden haberdar olan Avrupa onun her hareketini izlemeye başlamıştır. İtalya bu konudaki kesin tavrını ortaya koymazken, Fransa olaya olumlu yaklaşmıştır. Bkz.Bayur, a.g.y., C.II- k.I, s.127-129.

39- ATASE Arşivi Kls.2, Ds.90, Fhr.20 aktaran İsrail Kurtcephe, "İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazını Geçme Teşebbüsleri", OTAM, S.1, s.299.

40- Osmanlı Devletinin bu kararı Rusya'yı telaşlandırdı. Devletin bu durumundan yararlanmak isteyen Rusya, bir takım yardım ve tavizler vaatmeye başladı. bkz.Kurtcephe, y.a.g.m., s.300-303.

lerinde status-quo'nun değiştirilmesine yönelik eylemlerin İttifak devletleri arasında kararlaştırılması gerekiyordu.⁽⁴¹⁾

İtalya'nın status-quo'yu bozucu davranışlarının çıkarlarına ters dıştüğünü gören Avusturya bu isteklere karşı tavrını sürdürdü. Ancak Üçlü İttifak Andlaşmasının yenilenmesi sorunu Avusturya'nın direncini kırdı ve ⁽⁴²⁾ 1912 ilkbaharın da Avusturya "İşgalin geçici olması" kaydıyla İtalyan isteklerine olumlu yanıt vermiştir.⁽⁴³⁾

Avrupa devletlerinin girişimleri sürerken, İtalyan güçleri Nisan 1912'de Çanakale Boğazına ani bir saldırıya girişti.⁽⁴⁴⁾ Ancak boğazın girişine mayın döküldüğü için İtalyan filosu içerilere giremedi. İtalya'nın bu eylemi aynı zamanda ticaret gemilerinin de boğaza girememesi, girenlerin de çıkamamasına neden oldu.⁽⁴⁵⁾

ıkarları zedelenen Avrupa'nın kimi ülkeleri Osmanlı lehine tavır almaya başladı. Bir taraftan bu tepkiler di-

---

41- Les traites politiques secrets de l'Autriche, Hongrie, Paris: 1923 aktaran Turan, "Rodos ve 12 Ada'...." a.g.m., s.86.

42- Aeranthal'in ölümü(17 şubat 1912) ve halefi Kont Berchtold'un İtalya ilişkilerinin düzelmesine eğilim göstermesi de bu direncin kırılmasında etkili olmuştur. Turan, "Rodos ve 12 Ada'...", a.g.m., s.87.

43- Turan, "Rodos ve 12 Ada'...", a.g.m., s.87.

44- 1911-1912 Türk-İtalyan Harbi Tarihi (ev.Afif Büyüktuğrul), T.C.Askerî Deniz Matbaası 1948, s.107.

45- şimşir, a.g.y., c.II, s.XII.

ğer taraftan Boğaz'ın mayınlanmış olması İtalya'yı politika değiştirmeye zorladı. İtalya Boğazı bırakarak Güney Ege Adalarına saldırdı. (46)

İtalyan donanması öncelikle İmroz-Boğaz, Limni-Bozcaada, Limni-Selanik, Rodos-Anadolu, Rodos-Kerpe-Girit adaları ve bunların Anadolu ile olan iletişim hatlarını kesti. Sisam, Marmaris, Patera ve Çeşme'ye de saldırdı. (47)

Zaten İtalya'nın boğazları zorlamasından hoşnut olmayan bazı Avrupalı Devletler, O'nun adaları işgal etmesine göz yumabilecekleri imajını vermişlerdi. Bundan dolayı İtalya faaliyetlerini artırarak, Rodos ve 12 Ada'yı aşamalı bir şekilde işgalini kararlaştırdı. Bu amaçla da İtalyan genelkurmayı çok detaylı bir plan hazırlamıştı. (48)

Nitekim 4 Mayıs 1912'de Rodos'a saldıran İtalyan güçleri yer yer karşılaştıkları küçük direnişleri kırarak adayı işgal etmiş⁽⁴⁹⁾ ve kısa bir süre sonrada, Herke(9 Mayıs), Kerpe, Kasot, İncirli, İlyaki, Patnos, Leros ve Hilimli(12 Mayıs), Libsos(16 Mayıs), Sömbeki(19 Mayıs) ve İstanköy(20

46- Şimsir, a.g.y., c.II, s.XII.

47- Turan, "Rodos ve 12 Ada'....", a.g.m., s.88; T.S.K.Tarihi, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi, a.g.y., s.108.

48- 1911-1912 Türk-İtalyan Harbi Tarihi, a.g.y., s.74.

49- Turan, y.a.g.m., s.90.

Mayıs) (50) adalarını işgal ederek Rodos ve 12 Ada üzerindeki kontrolünü sağlamıştır. (51)

50- Adaların işgal tarihleri ile birlikte haritadaki yerleri için bkz.Ekler.

51- Şerafettin Turan, "Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu Boyutlar, Taraflar", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, s.45.

B- BALKAN SAVAŞLARI VE EGE ADALARI

1- Savaşın Nedenleri

Osmanlı Yönetimi altında bulunan Balkan Ulusları 1789 Fransız İhtilali'nin yaydığı "Milliyetçilik" düşüncesine kapılarak Avrupalı devletlerin de desteği ile⁽⁵²⁾ Osmanlı Yönetimine karşı isyan ederek, önce "Muhtariyet" daha sonra da bağımsızlık elde etmişlerdi.

II.Meşrutiyet öncesi Osmanlı yöneticileri Balkan Uluslarının bir araya gelmesini engelleyici bir politika izleyerek, bu devletlerin birleşmesini önlemişti. İ.T.yönetimi ise çıkardığı "Kiliseler" ve "Okullar" yasasıyla Bulgar, Rum ve Sırp unsurlarının birleşmelerine ortam hazırlamıştır.⁽⁵³⁾

Sıcak denizlere inmek isteyen Rusya ise Balkan uluslarını Osmanlı Devletine karşı kıskırtmakta ve onları bir araya getirici politika izlemekteydi.⁽⁵⁴⁾

Meşrutiyet'in yeniden ilânından sonra Osmanlı Devleti'nin; Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakını Bulga-

---

52- Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, c.II, K.I, Ankara: T.T.K.1983, s.306-433.

53- Balkan Harbi, c.III, K.I, Genkur.ATASE Başk.Tar.Yay., Ankara: Genkur.Basımevi 1979, s.44-45.

54- Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, c.I (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)Ankara: T.T.K.1953, s.449; Şerafettin Turan, "Geçmişten Günümüze Ege Adaları; Boyutlar, Taraflar", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, III.Ask.Tar.Sem., s.46; Bayur, a.g.y., c.II, c.I, s.350-364.

ristan'ın bağımsızlığını ilân etmesini⁽⁵⁵⁾ önleyememesi, Trablusgarb savaşında İtalyanlara üstünlük sağlayamaması, Arnavutluk ve Arap yarımadasında çeşitli isyanların baş göstermesi⁽⁵⁶⁾ Balkanlı Devletlerin Osmanlı Yönetiminde bulunan Makedonya'ya karşı isteklerini daha da arttırdı.

Bu sırada Sırbistan ve Bulgaristan'ın şovenistçe davranışları Rusya'yı rahatsız ediyordu. Kusya öncelikle bu iki devletin çatışmasını önleyebilmek için. bu iki devletin anlaşmalarını zorunlu gördü⁽⁵⁷⁾ ve 13 Mart 1912'de Sırbistan la Bulgaristan arasında bir anlaşmanın yapılmasını sağladı.⁽⁵⁸⁾ Bu anlaşmaya göre; "Her iki tarafda birbirinin toprak bütünlüğünü garanti ediyor ve birbirlerine gelebilecek tehlikeye karşı yardım görevi üstleniyordu."⁽⁵⁹⁾ Ayrıca Osmanlı İmparatorluğunda karışıklıklar çıkar, Balkan status-quo'su tehlikeye düşerse her iki tarafın da birbirlerine danışarak, ortak hareket etmeleri saptanıyordu.⁽⁶⁰⁾

Sırp-Bulgar anlaşmasından iki ay sonra(11 Mayıs 1912) iki devlet arasında ayrıca bir de "Askeri Sözleşme"⁽⁶¹⁾,

-
- 55- Hüseyin Cahit, "Girid ve Harp", Tanin, 29 Haziran 1909.
 56- Bayur, a.g.y., c.II, K.1, s.34-37.
 57- Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.44-45.
 58- Anlaşmanın tam metni için bkz.Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.253-261.
 59- Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.253.
 60- Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.45.
 61- Askeri Sözleşme; Türkiye Avusturya ve Romanya tarafından kendilerine bir taaruz olduğunda ne şekilde hareket edileceğine dairdi. Bkz.Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.257-259.

1 Temmuz 1912'de de iki tarafın Genelkurmayları arasında bir anlaşma⁽⁶²⁾ imzalandı.⁽⁶³⁾

Arkasından Bulgaristan ile Yunanistan arasında; 29 Mayıs 1912⁽⁶⁴⁾'de İttifak ve karşılıklı gizli yardım antlaşması ve 22 Eylül 1912'de de Askeri Sözleşme imzalandı.⁽⁶⁵⁾

Böylece Yunanistan da Sırbistan, Bulgaristan İttifakına katıldı.⁽⁶⁶⁾ Bu ittifaka Ağustos 1912'de Karadağ'ın da katılmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'na karşı oluşturulan birlik tamamlandı.⁽⁶⁷⁾

2- Balkan Savaşı'nın Başlaması ve Ege Adaları'nın Yunanlılarca İşgali

Kendi aralarında birliği sağlayan Balkan Devletleri Osmanlı Devletine karşı, saldırıya hazırlanmaya başladılar. Bir yandan sınır boylarına asker yığarken, diğer yandan, Makedonya ve Arnavutluk'daki terörist eylemleri artırdılar.

-
- 62- Genelkurmaylar Arası Anlaşma'da; Askeri sözleşme ile açıklanan anlaşmaya göre iki tarafın da muhtemel hareket planlarının esasları tesbit edilmişti. Bkz.Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.260-261.
- 63- Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.46.
- 64- "Bulgaristan Kralı ile Yunanistan Kralı Arasında Gizli Tedafü-i İttifak Andlaşması", Bkz.Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.262-263.
- 65- Bu sözleşme'nin ikinci maddesine göre, herhangi bir taaruz halinde Yunan Donanması'nın görevi, "Ege denizinde üstünlük sağlamak ve Avrupa ile Anadolu Türkiye-si arasındaki yolu kesmek" olacaktı. Bkz.Şimsir, a.g.y., c.II, s.XVIII; Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.264 vd.
- 66- Selahaddin Bey, a.g.y., s.47-48.
- 67- Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.48.

Karadağ diğer devletlerden erken davranarak, Osmanlı Devletine 8 Ekim 1912 de saldırdı. Bu sırada diğer Balkan Devletleri, Osmanlı Devletine bir nota vererek(14 Ekim 1912), Makedonya'da reform yapılmasını istediler.⁽⁶⁸⁾ Osmanlı yönetimi bu nota'yı iç işlerine karışma olarak nitelendirdi ve reddetti.⁽⁶⁹⁾ Sınırlarında gerekli önlemlerin alınmasını kararlaştırdı. Fakat, alınan önlemlerin çoğu yetersizdi.⁽⁷⁰⁾

Balkan Devletleri(Karadağ, 8 Ekim 1912; Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan 15 Ekim 1912) de Osmanlı Devletine karşı askeri eyleme başladılar.⁽⁷¹⁾

Bu sırada Osmanlı Devleti'nin iç durumu hayli karışık-tı. Trablusgarb savaşı sonuçlanmamış, ülkenin çeşitli yerlerinde çıkan isyanlar önlenememiş, Ordunun ıslahatı için başlatılan çalışmalar bitirilememiş, istihbarat kaynakları doğru bilgi sağlayamamış, toplum ittihatçı-itilafçı; subaylar Mektepli-Alaylı diye bölünmüş, Asker'in araç-gereç, silah, cephane, eğitim yetersizliği hat safhaya ulaşmışdı.⁽⁷²⁾

---

68 - Balkanlıların Nota'sı için bkz.Ekler.

69 - Osmanlı'nın cevabi Notası için bkz.Ekler.

70 - Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.52.

71 - Balkan Harbi'nde Yanya Savunması ve Esat Paşa(Korg.Bülkat) Haz:Genkur.Ask.Tar.Str.Etd.Bşk.Kültür ve Turizm Bak.Yay.576, Ankara: Başbakanlık Basımevi 1984, s.31.

72 - Balkan Harbi, a.g.y., c.I, s.272.

Nitekim, daha ilk saldırıda, Osmanlı Ordusu gerilemek zorunda kalmış; kısa sürede Bulgarlar Çatak'a kadar ilerlemişlerdir. (73)

3- Ege Adaları'nın Yunanlılarca İşgali

Balkan Savaşı'nın başlaması ile Ege Adaları'nın savunulması güncellik kazandı. Fakat eldeki ordu ve donanma bunu sağlayacak durumda olmadığından, "adaların mevcut asker ve jandarma ile savunulması", sayet karaya asker çıkarılırsa "çete savaşları" yapılarak, Osmanlı varlığının devam ettirilmesi kararlaştırıldı. Bu sırada Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa Trakya'da yapılacak kara savaşlarının daha önemli olduğunu düşünerek, bu cephede Kolordu Komutanlığını Bahriye Nazırlığına tercih etti. (74)

73- Hakkı Paşa Kabinesi'nin düşmesi üzerine Bahriye Nazırlığından ayrılan M.Muhtar Paşa, bir kaç ay sonra 1912 Temmuzunda babası Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın kurduğu kabinede yine aynı göreve getirilmişti. O iş başında bulunduğu sırada, deniz kuvvetlerinde eğitim ve disiplini daha yüksek seviyelere çıkarılmasına çalıştığı gibi, İngiltere'ye iki büyük harp gemisi sipariş etmişti. 1912'de Balkan Harbi'nin patlak vermesi üzerine M.Muhtar Paşa ordu'da faal bir görev alabilmek için Bahriye Nazırlığından istifa etmiştir. Tümgeneral rütbesiyle önce Trakyada 3.Kolordu Komutanlığına tayin edilen M. Muhtar Paşa, daha sonra 2.Kolordu Komutanlığına getirilerek ilerleyen Bulgarları Terkos-Çatalca hattında durdurmayı başarmıştı. Bkz.Mahmut Muhtar, Balkan Harbi (Haz:Ziyaeddin Engin) İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser 1979, s.9 v.d.

74- Bu kiritik anda Bahriye Nazırlığı vekaleten idare edilmişti. Bkz.Turan, "Geçmişten Günümüze Ege Adaları..." a.g.m., s.47.

Kara ordusunun durumu çok kötüydü ve yenilgilerin sonu gelmiyordu. Bu arada Balkanlar'da istedikleri başarıyı elde eden Yunanistan, Ege Adaları'nı işgale hazırlanıyordu.(75) Yunan Donanmasının amacı; Limni Adasını işgal etmek, Mondros Limanı'nı bir deniz üssü haline getirmek, Çanakkale Boğazı dışında bir karakol hattı kurarak, Osmanlı Donanması'nın Boğazdan dışarıya çıkmasını engellemektir. Bu amaçla aralarında Averof Zırhlısı'nın da bulunduğu 6 Yunan Savaş gemisi 19 Ekim 1912'de Limni önlerine geldi. Yunanlılar, Averof'da kendileriyle görüşen Mutasarrıf'dan ada'nın teslimini istediler. Bu öneri reddedildi ve kara'ya çıkan Yunan askerlerine karşı çete savaşları başladı. Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmı şehit, bir kısmı esir edildi. Limni adası Yunanlıların eline geçti.(22 Ekim 1912)(76)

Limni'yi bir üs haline getirdikten sonra İmroz adasına yönelen Yunanlılar adayı boşaltılmış buldular ve kolayca işgal ettiler.(31 Ekim 1912) Aynı tarihte Taşoz adasına çı-

---

75- T.S.K.Tarihi Osmanlı Devri, Balkan Harbi(1912-1913), c.III, K.I, Genkur.ATASE Bşk. Tar.Yay., Seri No:4, Ankara: Genkur Basımevi 1981, s.329.

76- Balkan Harbi Tarihi, Osmanlı Deniz Hareketi(1912-1913), c.VII, Genkur.Bşk.Harb.Tar.Dairesi Resmi Yayınları, İstanbul: K.K.K. Askeri Basımevi 1965, s.77.

kan 400 kişilik Yunan Birliği hiç bir direnişle karşılaşmadan adayı ele geçirdi.⁽⁷⁷⁾ Yine aynı tarihte Strati(Bozbaba) adası önüne gelen Yunanlılar burayı da işgal etti. Liman Reisi hariç bütün hükümet memurlarının çekilmiş olduğu Semadirek Adası 1 Kasım 1912'de kolayca işgal olundu.⁽⁷⁸⁾ 3-4 Kasım'da Psara, 7 Kasım'da Bozcaada, 17 Kasım'da da Nikarya adasını ele geçiren Yunan Donanması Midilli'ye yöneldi. 12 Savaş gemisinden oluşan Yunan Filosu ada'nın teslimi için iki saatlik bir süre tanıdı.⁽⁷⁹⁾ Oysa ada Mutasarrıfı 24 saatlik bir süre istemişti. Mutasarrıf ada'yı yangından korumak için, cephaneliği ateşe vermedi⁽⁸⁰⁾ ve mevcut askerleri adanın içlerine çekti. Böylelikle Yunanlılar, 21 Kasım'da ada'nın büyük kısmını işgal ettiler. Çete savaşı yapmak için iç kısımlara çekilen Binbaşı Abdülğazi Bey komutasındaki askerler yardım alamadıklarından, ancak bir ay dayanabildiler. 20 Aralık'da ada teslim oldu.⁽⁸¹⁾ 22 Aralık da bu durum Atina elçisi tarafından İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bildirildi.⁽⁸²⁾

77- T.S.K.Tarihi Osmanlı Devri, Balkan Harbi(1912-1913), a.g.y., c.III, K.II, s.330.

78- Balkan Harbi Tarihi, a.g.y., c.VII, s.79.

79- Şimşir, a.g.y., c.I, s.310.

80- Şimşir, a. g.y., c.I, s.319.

81- Turan, "Geçmişten Günümüze Ege Adaları...", a.g.m., s.48.

82- Şimşir, a.g.y., c.I, s.365.

24 Kasım 1912'de Yunan Donanması Dedeağaç'ta iken Albay Damyanos komutasındaki donanma (5 Yardımcı Kruvazör, 2 Muhrip ve 4 Nakliye Gemisi) Sakız Adası önüne geldi. (83) Türk kuvvetlerinin karşı koymasına rağmen başarılı olamadı ve Osmanlı kuvvetleri dağlara çekildi. (84) Her zaman olduğu gibi beklenen yardım gelmediği için 30 Ocak 1913'de ada tümüyle Yunanlılar'ın eline geçti. (85)

Sisam Ada Meclisi 24 Kasım 1912'de Yunanistan'a katıldığını ilan etti ve Atina'ya heyetler (temsilci) gönderdi. 15 Mart 1913 akşamı ada önüne gelen gemilerden karaya çıkan Yunan askerleri, ertesi günü adayı denetimleri altına aldılar. (86)

Yunanistan, Osmanlı İmparatorluğu'nun dolayısıyla donanma'nın en zayıf anından yararlanarak hiç bir karşı koymayla karşılaşmaksızın Ege Adalarını işgal etti. (87)

83- Balkan Harbi, a.g.y., c.VII, s.80; Şimşir, a.g.y., c.I, s.363.

84- Şimşir, a.g.y., c. I, s.315.

85- T.S.K.Tarihi, Osmanlı Devri, Balkan Harbi, c.III, K.I, s.328-329; Şimşir, a.g.y., c.I, s.315.

86- Turan, "Geçmişten Günümüze Ege Adaları...", s.48; Balman Harbi, a.g.y., c.VII, s.81; T.S.K.Tarihi Osmanlı Devri, Balkan Harbi, a.g.y., c.III, K.I, s.329.

87- Yunanlılar'ın Adaları işgal tarihleri harita üzerinde ekler kısmında gösterilmiştir.

4- Barış Görüşmelerinin Başlaması ve Adalar Sorunu

Denizde hiç bir varlık gösteremeyen Osmanlı Donanması- na karşın kara ordusu'da büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmıştı. Lüleburgaz yenilgisinden sonra da Çatalca hattına çekilen Osmanlı Ordusu burada büyük bir direniş gösterdi. Ancak askeri erzak eksikliği ve kışın şiddetli geçmesi en önemlisi de kolera salgını gibi nedenlerle büyük kayıplara uğradı.⁽⁸⁸⁾ Askeri personel'le birlikte, topları çeken hayvanlara bile yeterli yiyecek verilmiyordu.⁽⁸⁹⁾ Artık yapılacak bir şey kalmadığını gören Osmanlı Hükümeti Avrupa ülkelerine baş vurarak, barış için aracılık yapmalarını istedi. Fakat bu devletlerin kendi aralarındaki çekişmeleri nedeniyle bir sonuç elde edilemedi.⁽⁹⁰⁾ Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti Rusya aracılığı ile Bulgaristan'a barış teklifinde bulundu.

Bulgaristan Hükümeti Rusya aracılığı ile verdiği yanıttta Osmanlı teklifini olumlu karşıladı. Oysa cephede bu-

---

88- Cemaledin Efendi, a.g.y., s.110; Mahmud Muhtar, a.g.y., s.138.

89- Hareket emrinin verildiği günden bu yana geçen süre içerisinde topları çeken hayvanlara yarım veya dörtte bir oranında arpa verilmiş, ot ve saman verilmemiştir. Askerlere de bir iki gün sıcak yemek verilip, diğer günlerde yalnız peksimet ve ekmeç olmak üzere yarım tayın verilmiş; Amirler, Subaylar, erler ile hayvanlar görev yapamaz bir hale gelmişlerdir. Bkz.Hasan Amca, Doğmayan Hürriyet(Haz:Alpay Kabacalı), İstanbul: Cem Yayınevi, s.168-169.

90- Bayur, a.g.y., c.II, K.II, s.114.

lunan Bulgar komutanı işi silah yolu ile halletmeye karar vermişti. Nitekim bu amaçla yeni bir saldırı başlattı. (91) Bunun üzerine İstanbul'u korumak üzere İngiliz, Fransız, Rus, İtalyan ve Avusturyalı askerlerden oluşan bir birlik İstanbul'a gönderildi. (92)

Bir taraftan büyük devletlerin bu tavrı, diğer taraftan Bulgar Hükümeti'nin başarılı olamaması (17-18 Ekim 1912) üzerine 28 Kasım'da barış görüşmelerine başlandı. (93) Ancak bu görüşmelerde Balkan Devletleri arasındaki çıkar çatışmasının derinliği, özellikle Yunanistan'ın aşırı istekleri Bulgaristan'ı tedirgin ettiği için Bulgaristan Osmanlı Devleti ile anlaşmayı çıkarlarına uygun buldu. Nitekim 3 Aralık 1912'de Çatalca Mütarekesi imzalandı. (94)

Barış için görüşmelerin başlamasıyla devletlereresi düşünce ayrılıkları da açıkça ortaya çıktı. Osmanlı Devleti en az toprak kaybıyla barışın sağlanmasını isterken, (95)

91- Bayur, a.g.y., c.II, K.II, s.117.

92- Bayur, a.g.y., c.II, K.II, s.124.

93- Bayur, a.g.y., c.II, K.II, s.117.

94- Çatalca Mütarekesi şu ana çizgileri taşır:

- Barış görüşmelerine başlanabilmesi için bir yandan Osmanlı öte yandan Sırp, Bulgar ve Karadağ orduları arasında bırakışma yapılmıştır. Bu barışa veya barışın kesilmesine kadar sürecektir.

- Barış görüşmeleri Londra'da yapılacak ve bırakışmanın imzasından 20 gün sonra başlayacaktır.

- Arada yansız bölge olacaktır. vb. Bkz. Bayur, a.g.y., c.II, K.I, s.140-141.

95- Bayur, a.g.y., c.II, K.II, s.156-159.

Balkanlar savaşı tek başına kazandıklarını düşünerek, barışı da Osmanlılarla yapacaklarını belirttiler.⁽⁹⁶⁾ Oysa Avrupa devletleri sorunu kendi çıkarları açısından değerlendirmekteydi. Nitekim Avrupalı devletler Londra'da Osmanlı Devleti ile Balkanlı Devletleri temsilcileri arasında bir konferansın toplanmasını sağlarken⁽⁹⁷⁾; Londra'daki İngiliz, Fransız, İtalyan, Alman, Avusturya ve Rus Büyükelçileri de E.Grey'in başkanlığında toplanarak Arnavutluk, Adriyatik ve Adalar sorununu görüşmeyi saptadı. Elçiler, Konferansı devam ederken, aynı zamanda Osmanlı ve Balkan Devletleri arasındaki konferansın kontrol altında bulundurulması da sağlanacaktı.⁽⁹⁸⁾

16 Aralık 1912'de barış görüşmeleri başladığında Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında bırakışma yapılmamıştı. Yunanistan, bırakışma yapmadan konferansa katılarak, konferans sırasında diğer adaları da ele geçirmeyi düşünüyordu. Osmanlı Hükümeti ise kendi Donanmasının (görüşmeler sırasında) adaları, Yunan işgalinden kurtarabileceğini sanıyordu.⁽⁹⁹⁾

96- Bayur, a.g.y., c.II, K.II, s.159.

97- Bu konferansların birincisine, Londra Konferansı veya toplanılan sarayın adından dolayı Sen Jeyms (Saint James); ikincisine ise Büyükelçiler (ya da sadece Elçiler) Konferansı denilmektedir. Bkz. Bayur, a.g.y., c.II, K.II, s.185.

98- Bayur, a.g.y., c.II, K.II, s.163.

99- Şimşir, a.g.y., c.I, s.XIX.

Balkan Devletleri Barış görüşmelerinin 23 Aralık 1912 tarihli toplantısında; (100)

Türkiye'nin Tekirdağ-Midyeye sınırınının batısındaki toprakları terk etmesini,

Ege Adalarını bırakmasını,

Girit'ten vazgeçmesini istediler.

Bu istekler, Mustafa Reşid (Ticaret ve Ziraat Nazırı), Osman Nizami (Berlin Büyükelçisi, General), Salih Paşa (Bahriye Nazır Vekili, General) dan oluşan Osmanlı temsilcilerince kabul edilmedi. 28 Aralık 1912'de Osmanlı temsilcileri; Anadolu'nun doğal bir uzantısı ve ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirdikleri Ege Adaları'ndan ve Osmanlı tarihinde önemli bir yer tutan Edirne'den vazgeçemeyeceklerini, buna karşılık Arnavutluk ve Makedonya'ya özerklik içeren bir karşı teklif sundular. (101) Böylece Konferans'ın odak noktasını Arnavutluk, Edirne ve Adalar sorunu oluşmaya başladı. Osmanlı Devleti Arnavutluğun bağımsızlığına karşı değildi. Ancak Edirne ve Adaların Osmanlı Devletinden koparılmasına da razı değildi. Zira Ege Adaları'nın Yunanistan'a geçmesi demek Batı Anadolu'nun da tehlikeye girmesi (102) ve Ege Denizindeki kontro-

---

100- Şimşir, a.g.y., c.I, Bn:434, s.357.

101- Turan, "Geçmişden Günümüze Ege Adaları....", a.g.m., s.99; Şimşir, a.g.y., c.I, Belge No:449, s.371.

102- B.A.Y.T.Kamil Paşa Evrakı...

lün Yunanistan'a bırakılması demekti. (103)

Yunanistan ise bu adaların kendi yönetimine geçmesinde ısrar ediyordu. İşte bu uzlaşmaz tutum karşısında Osmanlı Devleti barışa ulaşabilmek için "Adalar sorununun büyük devletlerin katılmasıyla çözümlenmesi"nin uygun olacağını belirtmesi, bu sorunun Elçiler Konferansına kaydırılmasına neden oldu. (104)

Londra Konferansında anlaşma sağlanamadığı için, 6 Ocak 1913'de görüşmeler kesildi. (105) Adalar konusunda ortak bir tavra sahip olmayan Avrupa Devletleri, (106) Osmanlı Devletini barışa zorlamak için 17 Ocak 1913'de ortak bir nota vererek; (107)

-
- 103- Yusuf Halaçoğlu, "Yunanistan'ın Osmanlı Devletine karşı Takip Ettiği Siyaset 1885-1918" T.D.A.D., Yıl:1, S.1, Haziran 1980, s.15.
- 104- Turan, "Rodos ve 12 Ada...", a.g.m., s.95.
- 105- Şimsir, a.g.y., c.II, s.XIX.
- 106- Bu konuda Avrupa devletlerinin tutumları şöyleydi; İngilterenin amacı İtalyanları adalardan çıkarmak, Fransa ile Rodos ve 12 Ada ile birlikte tüm adaların Yunanistan'a verilmesi, Rusya ise Boğazlarla ilgili olarak Boğazözü adalarının Türkiye'ye verilmesini isterken, üçlü ittifak devletlerinden adaların tamamen Yunanistan'a verilmesine karşı çıkıyorlardı.
- 107- Mahmut Şevket Paşa, Sadrızam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü, İstanbul:Arba Yayınları 1988,s.73. Osmanlı Devleti Sakız ve Midilli adalarını geri almak için Rodos ve 12 Adaların bir kısmını hatta bunların hepsini Yunanistan'a vermeğe razı görünüyordu. Buna karşılık, Yunanistan ise İmroz ve Bozcaada dışındaki bütün Ege Adaları'nın kendisi'ne verilmesine karşılığında, Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinde tarafsızlığına razı idi.
- Bkz.Turan, "Rodos ve 12 Ada..."a.g.m., s.101.

"Trakya'da Türk-Bulgar hududunun Enez ile Midye arasında çekilen düz bir çizgi olmasını, Girit'in Yunanistan'a bırakılmasını, Yunan işgalindeki Ege Adaları hakkında son kararın yani bu adaların Türkiye'ye mi, Yunanistan'a mı verileceği konusunun Büyük Devletlerin hakemliğine bırakılmasını saptadılar."

Kamil Paşa Hükümeti⁽¹⁰⁸⁾ bu nota'ya karşılık hazırlarken, İ.T.ciler Edirne'nin Bulgaristan'a bırakıldığı söylentisini ortaya attılar ve 23 Ocak 1913'de Babıâli Darbesiyle Kâmil Paşa'yı zorla istifa ettirerek Mahmud Şevket Paşa'yı⁽¹⁰⁹⁾ sadaret'e getirdiler.⁽¹¹⁰⁾

Yeni yönetim Avrupalı devletlerin isteklerini değiştirebilmek için askeri ve siyasi önlemlere başvurdu ise de başarılı olamadı ve 30 Mayıs 1913'de Londra Andlaşması'nı

108- Kamil Paşa Hükümeti ve programı için bkz.Güneş, a.g.m., s.194-201.

109- Hükümet üyeleri için bkz.Güneş, a.g.m., s.247.

110- Tunaya, a.g.y., c.III, s.422-427; Bayur, a.g.y., c.II, K.II, s.254-271; Cemaledin Efendi, a.g.y., s.115-117; Hasan Amca, a.g.y., s.169-176; Selahaddin Bey, a.g.y., s.65-69; Aydemir, Enver....a.g.y., c.II, s.379-386; Yusuf Hikmet Bayur, II.Mesrutiyet Devri Üzerinde Bazı Düşünceler, Belleten, c.XXIII, s.90 Yıl:1959, ss.267-285; Yusuf Hikmet Bayur, Yeni Bulunan Bir Belge Dolayısıyla, Belleten, c.XXX, s.117, Yıl:1966, ss.103-114.

imzalamak zorunda kaldı. (111) Buna göre: (112)

1- Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında savaş sona erecek,

2- Midye-Enez çizgisi'nin ötesi Bağlaşıklara(Balkanlı) bırakılacak ve bu çizgi uluslararası bir komisyonca sağlanacak,

3- Osmanlı Sultanı ve bağlaşık hükümdarı Arnavutluk sınırları'nın çizilmesi ve bu ülke ile ilgili sorunların çözümlenmesini Büyük Devletlere bırakacak,

4- Osmanlı Devleti Girit üzerindeki bütün haklardan Balkanlılar yararına vazgeçecek,

5- Osmanlı Sultanı ve Balkanlı Hükümdarlar, Ege Adaları(Girit hariç) ve Aynoroz üzerinde her türlü karar vermek haklarını Büyük Devletlere bırakacak,

6- Sultan ve Balkan Hükümdarları biten savaştan ve toprak değişikliklerinden doğan mali sorunların çözümlenmesini kendilerinin oruntaklarını onayladıkları Paris'te toplanacak olan uluslararası komisyon'a bırakacak,

7- Savaş tutsakları, hakkı kaza(zurisdiction), tabiiik (uyrukluk) ve tecim işlemleri ayrıca anlaşmalarla çözümlenecekti.

111- Şimşir, a.g.y., c.II, s.XXII; Turan, "Rodos ve 12 Ada...", a.g.m., s.101.

112- Bayur, a.g.y., c.II, K.II, s.313; Halûk Ülman, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Dış Politika ve Doğu Sorunu", T.C.T.A. c.II, s.291.

Londra Andlaşması ile Girit Osmanlı Devleti'nden ayrılmış, Arnavutluk kaybedilmiş, Edirne Bulgaristan'a bırakılmış, Adaların geleceği ise belirsizliğe itilmiştir.

Balkan Devletleri Osmanlı Devletinden kopardıkları makedonya topraklarını kendi aralarında paylaşmakta güçlük çekmişler ve 1913 Haziranı sonlarında Romanya'nın da katılmasıyla aralarında yeni bir savaşı başlatmışlardır(29 Haziran 1913). (113)

Osmanlı Devleti Avrupalı büyük devletlerin karşı çıkmalarına rağmen Askeri harekate girişerek, Meriç nehrine kadar Trakya topraklarını ele geçirmiş, Edirne'yi yeniden Osmanlı sınırlarına katmıştır(22 Temmuz 1913).

Adalar'ın durumu konusunda ise Osmanlı Devleti lehine bir düzeltme yaptırılmamıştır. (114)

Londra Andlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra İngiltere'nin Gökçeada ve Bozcaada dışındaki tüm Ege Adaları'nın Yunanistan'a verileceğini (115) açıklaması, Adaların geleceğinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Zira bu açıklamasıyla İngiltere, Adalar konusunda yeni bir yükümlülük altına girmiş oluyordu.

113- Yılmaz Usluer, "Ege Denizinde Türk-Yunan Sorunları", M.S.Savunma ve Silah Sistemleri Dergisi, s.12, Mart 1985, s.35.

114- Tunaya, a.g.y., c.II, s.462; Aydemir, Enver Paşa... a.g.y., c.II, s.379-400.

115- Şimşir, a.g.y., c.II, s.XXIX.

Adalar üzerindeki belirsizlik Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ı zaman zaman karşı karşıya getirmiştir.⁽¹¹⁶⁾ 1913 sonlarında iki devlet sıcak bir çatışma aşamasına gelmiştir.⁽¹¹⁷⁾ Bunun üzerine İngiltere yeniden araya girerek sıcak çatışmanın önlenmesi için yoğun bir çaba göstermiştir.

Ancak İngiltere'nin tüm çabası Yunanistan'ı Osmanlı Devleti'ne karşı ezdirmemek ve Adaları Yunanistan'a katmak noktasında düğümleniyordu. Nitekim İngiltere 27 Aralık 1913'de adaların Yunanistan'a verilmesine kesin olarak karar verildiğini açıklamıştır.⁽¹¹⁸⁾

İngiltere'nin çabasıyla Avrupalı büyük devletler (Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya: Altı Devlet) 1914 Şubat'ı başında adaların statüsünü belirlemiş ve 13 Şubat 1914'de Yunanistan'a, 14 Şubat 1914'de de Osmanlı Devleti'ne bildirmişlerdir.⁽¹¹⁹⁾ Buna göre; Gökçeada,

---

116- Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye 1896-1914, Vesika, No:150 London 1927, İstanbul 1967, s.149.

117- Şimşir, a.g.y., c.II, s.XXIX.

118- Ulubelen, a.g.y., V.n.102, s.149.

119- Hüseyin Pazarıcı, Doğu Ege Adalarınının Askerden Arındırılmış Statüsü, A.Ü.S.B.F.Yayınları:550(40.Kuruluş Yıldönümünde Ankara Üniversitesine Armağan:2)

Ankara:A.Ü.S.B.F ve BasıYay.Yüksekokulu Basımevi 1986, s.2-3; Aslan Gündüz, Limni Adası'nın Hukuki Statüsü Üzerinde Türk-Yunan Uyuşmazlığı, İstanbul:Otağ Yayınevi 1985, s.19.

Bozcaada ve Meis Türkiye'ye, halen Yunan işgalindeki adalar Yunanistan'a verilecekti. Ayrıca adalarda herhangi bir tahkimat yapılmayacak, askeri amaçlarla kullanılmayacak ve Osmanlı ülkesi ile adalar arasında kaçakçılık yapılmasını engelleyici önlemler alınacaktı. (120)

Yunanistan kendisine tebliğ edilen bu kararı büyük bir zevkle kabul ederek, istenilen garantileri vereceğini bildirmiş, (121) Osmanlı Devleti ise bu karara karşı çıkmıştır. Sadrazam ve Harbiye Nazırı Said Halim Paşa, 16 Şubat 1914'de İstanbul'daki Altı Büyük Devlet Büyükelçilerine bir nota vererek, (122)

"Babiâli, Yunan işgalindeki Ege adalarının kaderini kararlaştırma yetkisini büyük devletlere verirken, Boğazlara ve Anadolu kıyısına yakın adaların Türkiye'de kalmasının elzem olduğunu belirtmişti ve ilgili tarafların çıkarına uygun bir karar vereceğini kuvvetle umuyordu. Osmanlı İmparatorluğunun hayati çıkarlarını dikkate almayan bir karar verildiğini büyük bir üzüntüyle görmektedir.

Bozcaada, Gökçeada ve Meis Adası'nın geri verildiğini senet sayarken, Babiâli, haklı ve meşru istekle-

---

120- Şimşir, a.g.y., c.II, B.n.406, s.CLX; Pazarıcı, a.g.y., s.3; Gündüz, a.g.y., s.13.

121- Pazarıcı, a.g.y., s.3.

122- Şimşir, a.g.y., c.II, B.n.415, s.CLXIII.

rini kabul ettirmek için çaba harcayacaktır." diyor ve Adalar üzerindeki haklarından vazgeçmeyeceklerini vurguluyordu.

Osmanlı Devleti'nin adalar konusunda tavrını bilen Yunanistan olası bir çatışmayı önleyebilmek için sorunu barışçı bir yoldan çözmeye özen gösteriyordu.

5- Osmanlı-Yunan İlişkilerinde İyileşme ve Bükreş Görüşmeleri

Balkan savaşları sonunda ve ondan sonraki dönemde Türk-Yunan ilişkileri şu aşamaları geçirdi: (123) Yunanistan, Bulgaristan'la savaşmaya hazırlandığı sırada Osmanlı İmparatorluğu ile bağlaşma yapmayı ve Adalardan bir kaçını bu amaçla Osmanlı Devletine vermeyi düşündü. Fakat Osmanlı Devleti bu durumdan yararlanamadı. İkinci Balkan Savaşı'nın Yunanistan lehine gidişi, Yunanistan'ı adalarla ilgili her türlü fedakarlıktan vazgeçirdi. Ancak Osmanlı Devleti ile ilişkilerin iyileştirilmesini sağlamak için, iki ülkenin üst düzey yöneticileri arasında (Sadrazam Sait Halim Paşa ve Venizelos) görüşmeler yapılması kararlaştırıldı. (124) Birinci Dünya Savaşı başlayınca bu karardan da vazgeçildi. Osmanlı Devleti veya Yunanistan'ın savaşa girmesi'nin kendisinin tarafsız kalma politikasını etkileyeceğini bilen Romanya, her iki devlet arasında Barış görüşmelerinin yapıl-

123- Bayur, a.g.y., c.II, K.III, s.235-236.

124- Bayur, a.g.y., c.III, K.I, s.121-122.

masını teklif etti.⁽¹²⁵⁾ Bunun üzerine Türkiye'nin Atina Elçisi G.Kemali(Söylemezoglu)Bey, durumu sadrazam Said Halim Paşa'ya bildirdi. Said Halim Paşa verdiği yanıt'da (8 Ağustos 1914) "Bizde Yunanistan Hükümetiyle anlaşmak istiyoruz. Romanya Hükümetinin yardımıyla istenilen anlaşmaya varmak ve görüşmelerde bulunmak üzere Bükreş'e temsilci gönderebiliriz"⁽¹²⁶⁾ diyerek, Barış görüşmelerine sıcak baktığını gösterdi.

11 Ağustos'ta da aynı elçiye Adalar sorununun çözümü için;⁽¹²⁷⁾ Limni, Midilli, Sakız, Sisam adalarının Osmanlı Hükümetine geri verilmesini, bunların Padişahça tayin edilerek, bir Hristiyan Vali tarafından idare edilmesini ve tam bir muhtariyetten yararlanmalarını, Gümrük, Posta, Telgraf ve Duyun-u Umumiye ye ayrılmış gelirlerden başkasının yerel ihtiyaçlara bırakılmasını öngören bir proje gönderdi.

Osmanlı Devleti'nin Atina Elçisi Galip Kemali Bey 15 Ağustos'ta Yunan karşılığını da Babıâliye bildirir. Buna göre, ⁽¹²⁸⁾Yunanistan, Osmanlı isteklerini kabul edilemez saymakla birlikte, adalar üzerinde görüşmelere devam etmek için, Bükreş'e temsilci göndereceğini kabul etmişti. Bu belgeden anlaşıldığına göre, Yunanistan önemli tavizlerde bulunacaktı.

125- Bayur, a.g.y., c.III, K.I, s.122.

126- Bayur, a.g.y., c.III, K.I, s.123.

127- Bayur, y.a.g.y., s.124.

128- Bayur, y.a.g.y., s.124.

Özünde Yunanistan'ın bu tutumu Adalar konusunda taviz vereceklerinden değil; Osmanlı'nın istekleri ve baskısı karşısında İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteğini sağlamaya ve zaman kazanmaya yönelikti. Çünkü Yunanistan; Osmanlı Hükümetinin ileri sürdüğü görüşlere yanıt vermeden, kendisine destek olunması için İngiltere, Fransa ve Rusya'ya başvurmuş, olumlu yanıt alamamıştı. Yunanistan İtilaf Devletleri'nin desteğini sağlamaya çalışıp, Balkanlarda onlar yararına bir birlik kurmaya çalışırken; Osmanlı Devleti de İttifak Devletleri'nin, dolayısıyla Almanya yararına Balkanları savaşa sokmaya çalışıyordu. (129)

Ağustos'un ikinci yarısında Bükreş 'de görüşmeler başladı. (130) Bu görüşmeler de Yunanistan'ı Zaimis ile meşhur hukukçu Palitis; Osmanlı Devletini, Talât ve Halil Bey'ler temsil ettiler. (131) Görüşmeler başlar başlamaz, Osmanlı temsilcileri daha önce Yunanistan'a ilettikleri istekleri tartışmaya açtılar. Bunun üzerine Yunanlı temsilciler, Atina ile görüşerek "Adalar'ın Yunanistan'a icarı, padişah'ın oraya Yunanlı bir Vali tayini"ni öngören bir karşı teklif sundular. (132) Osmanlı temsilcileri bu teklifi İstanbul'a iletiler.

129- Bayur, a.g.y., c.III, K.I, s.125-126/79. Bayur, y.a.g.y., s.127.

130- Halil Mentеше, Osmanlı Mebusan Meclisi Halil Mentеше'nin Anıları (Giriş: İsmail Arar) İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları 1986, s.210; Bayur, a.g.y., c.III, K.I, s.123.

131- Mentеше, a.g.y., s.210; Bayur, y.a.g.y., s.127.

132- Bayur, y.a.g.y., s.128; Mentеше, a.g.y., s.210.

Sadrızam Sait Halim Paşa "İcar ve Yunanlı Vali tayini menaff-i Osmaniye'ye muvafik olmayacağı" "efkar-ı umumiye-i Osmaniye'de hüsn'ü te'sir etmeyeceği cihetle müzakerelerin şimdilik tehiri"nin daha yararlı olacağına karar vermesi, bu kararın Bükreş'deki Osmanlı temsilcisi Halil Bey'e iletilmesinden sonra görüşmelere son verildi. I.Dünya Savaşı başladığı sırada Osmanlı Devleti uluslararası ilişkileri iyi değerlendiremediği⁽¹³³⁾ için Adaların statüsü konusunda da herhangi bir değişiklik yapamadı ve önemli bir fırsatı kaçırdığı oldu.

Dolayısıyla, Trablusgarb savaşı ile Kuzey Afrika'daki son toprak parçasını İtalyanlara terk eden Osmanlı İmparatorluğu, Balkan savaşlarıyla da Avrupa kıtasındaki geniş ve verimli arazi ile birlikte; Anadolu için stratejik bir öneme sahip olan Ege Adaları'nın bir çoğunu da kaybederek, yıkımın eş iğine geldi.⁽¹³⁴⁾

133- Mentese, a.g.y., s.211-212; Bayur, y.a.g.y., s.132-133.

134- Haluk Ülman, a.g.m., s.292.

IV. B Ö L Ü M

I. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE

EGE ADALARININ DURUMU

A- SAVAŞ ÖNCESİ DURUM

1- Osmanlı İmparatorluğunun Durumu

Osmanlı Devleti 1699 Karlofça barışıyla toprak kaybetmeye başlamış; imparatorluğun bazı iç ve dış sorunlarıyla çöküşe doğru hızla yol almıştır. (1)

-
- 1- Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu (Çev:Metin Kıratlı) Ankara:T.T.K. 1983, s.22-39; Haluk Ülman, Birinci Dünya Savaşına Giden Yol (ve Savaş) (Ekli 2.Basılış) A.Ü. S.B.F Yay.No:355, Ankara:Sevinç Matbaası 1973, s.101; Orhan Kurmuş, Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Ankara:Savaş Yayınları 1982, s.183-184; Ahmet Mumcu, Siyasal Tarihe Giriş, Ankara:1980, s.58-65; Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul: İstanbul Matb.1967, s.9-33; Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı (2.Baskı), Ankara: Kültür Bak. Yay.1983, s.1-4, Ayrıca bkz.Yusuf Akçura, Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri, (XVII ve XIX.Asırlarda), Ankara:T.T.K. 1985; Ahmet Rasim, Osmanlıda Batışın Üç Evresi, (3.Baskı) (Haz.Hıfzı Veldet Velidedeoğlu) İstanbul:Erim Yayınları 1989; Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni c.I, İstanbul: Cem Yayınları 1980.

Genel savaş öncesinde de Devletin İtalya ve Balkan Devletleriyle yaptığı⁽²⁾ savaşlar sonucunda toprak kayıpları artmıştı. Bunun üzerine bazı devlet adamları Osmanlı Devletinin eski muhteşem günlerine dönebilmesi ve kaybettiği toprakları geri alabilmesi için Avrupada oluşan grublardan birine girmek istiyorlardı.⁽³⁾ Ancak iktidarı elinde bulunduran İ.T.üyeleri arasında bile birçok konuda birlik yoktu. Örneğin Enver Paşa savaştan, Cavit Bey ise tarafsızlıktan yanaydı.⁽⁴⁾

Osmanlı Ülkesi, ittifakların, silahlanma yarışının askeri, siyasal ve ekonomik çekişmelerin devam ettiği bir Avrupada; iç çatışmalardan bıkmış Trablus ve Balkan savaşla-

-
- 2- Salih Polatkan, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları(II.Baskı)İstanbul:Gül Matb.1986, s.20.
- 3- Bu konuda devletlerin Osm.İmp.üzerindeki amaçları da etkili oluyordu. Osm.Dev.nin de yalnız kalma korkusu ve devletlerarası dengelerin değişmesi de bu düşüncenin ortaya çıkmasında etkendi Bkz.Yusuf Akçura, Osmanlı Devletinin Dağılma Devri, a.g.y., s.101-134; Yusuf Hikmet Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, Ankara:T.T.K 1973, s.9; Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşında Fransız Kamuyu 1919-1922, Ankara:T.T.K 1988, s.47; Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Ankara:İş Bank.Yay. 1985, s.107; Uçok, a.g.y., s.202-208.
- 4- Tarık Zafer Tunaya, Türkiyede Siyasal Partiler, c.III, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları 1989, s.492.

rıyla kolu kanadı kırılmış, yarı sömürge haliyle bu cadı kazanı içinde nasıl bir rol oynayabilirdi.⁽⁵⁾ Gerçekten de bulunduğu stratejik konumu dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğunun nasıl bir politika izleyeceği, Avrupalı devletlerce de merak konusuydu. Özellikle Boğazlar açısından Osmanlı Devletinin hangi gruba katılacağı Rusya'yı düşündürüyordu.⁽⁶⁾

Osmanlı Devleti de devletler arası bloklaşmanın olduğu bir dönemde yalnız kalmamak için ilk önce büyük devletlere yanaşarak (Örneğin İngiltere) ittifak çareleri aramış;⁽⁷⁾ Fakat bu devletler "Osmanlı Devleti'nin yanına girdiği gruba yarar yerine zarar getireceği"ni belirterek onu karşı gruba yani Almanya'nın yanına itmişlerdir.⁽⁸⁾ Bunun üzerine Osmanlı Devleti de Enver Paşa'nın gayretleri ve Almanya'nın isteği ile bu ülkeye yanaşmaya başladı. Harbiye Nazırı Enver Paşa 24 Temmuz'da ülkede seferberlik ilan etti ve Çanak-kale Boğazına mayın döşendi.⁽⁹⁾

5- Tunaya, y.a.g.y., s.492.

6- Tefvik Bıyıklıoğlu, "Birinci Dünya Harbinde ve Mondros Mütarekesi sıralarında Boğazlar Problemi" Belleten (1961/97), s.81-93.

7- Şevket Süreyya Aydemir, Enver Paşa, c.II, İstanbul:Remzi Kitabevi; Bayur, a.g.y., c.III, K:I, s.109-149.

8- Coşkun, Üçok, Siyasi Tarih 1789-1960, A.Ü.Huk.Fak.Yay. No:369 Ankara:Sevinç Matb.1975, s.

9- Aydemir, a.g.y., c.II, s.503; Tunaya, a.g.y., c.III, s.495

Almanya; Osmanlı Ordusu'nun, kendi elemanları (Subayları) ile gerekli düzenlemeler yapılırsa yararlanılabilir halle geleceğine inanıyordu. Bu ortamda başlayan Osm.-Alman görüşmeleri 2 Ağustosta anlaşma ile sonuçlandı.⁽¹⁰⁾ Bu anlaşmaya rağmen 4 Ağustos'ta İstanbul'da yabancı elçilerle karşılaşan Sadrazam Said H. Paşa Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalacağını söyleyebiliyordu.⁽¹¹⁾

2- Savaşın Nedenleri

XVIII.yy ortalarında meydana gelen "Sanayi Devrimi"nden sonra Endüstrinin gelişmesi, bu devrimi gerçekleştiren devletleri yeni pazar arayışlarına yöneltti. Bu durum ise "Sömürgecilik" olayını gündeme getirdi.⁽¹²⁾ Gerçekten de Saraybosna suikasti'nin yapıldığı sıralarda Avrupa Devletleri'nin siyasal ve ekonomik üstünlüğü, bütün dünya'da doğrudan ulaşmış bulunuyordu.⁽¹³⁾ İngiltere'nin liderliğini yaptığı Avrupa devletlerinin, dünya çapındaki bu yayılması; siyasal, kültürel ve dinsel yayılmayı da beraberinde götürüyordu.⁽¹⁴⁾

10- Tunaya, a.g.y., c.III, s.494; Ülman, a.g.y., s.216-217; Üçok, a.g.y., s.215; Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal, 1881-1919, c.I,(6.Baskı) İstanbul:Remzi Kitabevi 1976, s.205. Ayrıca ancak 17 Ekim 1914 tarihinde Kabineye getirilen bu anlaşmayı kabul eden nazırların adları için bkz.Aydemir, Enver Paşa c.II, a.g.y., s.511.

11- Bayur, a.g.y., c.III, K.1, s.62.

12- Armaoğlu, 20.yy Siyasi.... s.79-96.

13- Ülman, a.g.y., s.1.

14- Ülman, a.g.y., s.4.

turya-Macaristan ve İtalya "Üçlü İttifak"(Birleşme) anlaşması imzalandı.(19) Buna karşın İngiltere, Fransa, Rusya'da "Üçlü İtilaf"(Anlaşma)'ı oluşturdular(1907) ve iki blok arasında yoğun bir silahlanma yarışı başladı.(20)

Sonuç olarak Avrupa'daki devletlerarası ilişkilerdeki ekonomik, siyasal, askeri anlaşmalar Devletlerin belli bloklar içinde birleşmesine neden olmuştu. Savaş için ufak bir kıvılcım yetecekti. Tam o sırada Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun oğlu Arşidük Ferdinand'ın Sırbistan'da bir Sırp tarafından karısıyla birlikte öldürülmesi (28 Haziran 1914) savaşı başlattı.(21) Avusturya-Macaristan'ın 29 Temmuz 1914'de Sırbistan'a girmesiyle milyonlarca insan'ın hayatına mal olacak I.Dünya Savaşı fiilen başlamış oldu.

19- Armaoğlu, 20.yy Siyasi.... s.190-209, Üçok, a.g.y., 99-102.

20- Pierre Renouvin, Birinci Dünya Savaşı Tarihi 1914-1918 (Çev:Adnan Cemgil), c.I, İstanbul:Altın Kitaplar Yay.1969, s.203-213.

21- Renouvin, a.g.y., s.214; Armaoğlu,20.yüzyıl....a.g.y., s.100; Tunaya, a.g.y., c.III, s.492; Ülman, a.g.y., s.204; Üçok, a.g.y., s.213-214; Polatkan, a.g.y., s.24.

B- OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SAVAŞA GİRMESİ VE AVRUPA
DEVLETLERİNİN OSMANLIYI PAYLAŞMA GİRİŞİMLERİ

1- Osmanlı İmparatorluğunun Savaşa Girişi

Osmanlı İmparatorluğu savaşın başında Almanlarla ittifak andlaşması yapılmasına rağmen ilk aşamada tarafsız kalmayı başarmıştı. Fakat bu sırada Akdeniz deki İngiliz donanmasıyla başa çıkamayacağını anlayan Goben ve Breslav adlı Alman zırhlılarının 10 Ağustos'da Çanakkale boğazı önüne gelmeleri⁽²²⁾ ve Enver Paşa'nın emriyle Marmara'ya çıkmasına izin verilmesiyle⁽²³⁾ İtilaf devletleri nezdinde Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığı bozuldu. Osmanlı Devleti'nin başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri'nin tepkilerini önlemek amacıyla bu gemileri satın aldığını ilan ederek, Yavuz ve Midilli adlarını verdi. Ayrıca Alman Amirali'nin direnmesine rağmen gemilere Türk sancağı çekilerek, Bahriyelilere'de fes giydirildi. Gemilerin amirali Souchon Paşa'da Osmanlı Donanmasının başına getirildi. Fakat Souchon Osmanlı Donanmasını da alarak Karadeniz'e açılıp; 29-30 Ekim gecesi Sivastapol, Odessa gibi Rus limanlarını bombaladı. Bunun üzerine Rusya, İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devletine savaş ilan ettiler.(3-5 Kasım 1914)⁽²⁴⁾

22- Bayur, a.g.y., c.III, K.1, s.77 vd.; Armaoğlu, a.g.y., s.421.

23- Enver Paşa'nın Goben ve Breslav gemilerinin Osmanlı Devletine sığınmaları halinde Çanakkale Boğazından geçişine izin verilmesine dair Emri için bkz.Ekler

24- Tunaya, a.g.y., c.III, s.495; Aydemir, Enver Paşa, c.III, a.g.y., s.200.vd.; Ülman, a.g.y., s.219-221; Armaoğlu, y.a.g.y., s.409-423; Üçok, a.g.y., s.215-216.Ayrıca, Karadeniz olayının padişah açısından değerlendirilmesi için bkz.Tanın 13 Teşrinisani 1914.

Bu savaş Osmanlı Devleti'nin sonunun başlangıcı oldu.

Osmanlı Devleti I.Dünya Savaşında Kafkas,Kanal(Mısır), Çanakkale, Irak, Filistin cephelerinde çarpışmış ve Romanya'ya asker göndermek suretiyle Galiçya savaşlarına katılmıştı.⁽²⁵⁾ Bu cephelerden en önemlisi Çanakkale Cephesi olmuştur.⁽²⁶⁾ Zira buradaki savaşlar ve elde edilen başarılar Osmanlı Devletinin varlığını bir süre daha yaşatacaktır.

Birinci Dünya Savaşı başlayınca Osmanlı Devleti, Çanakkale Boğazından girecek gemiler üzerindeki kontrollerini arttırdılar. Başlangıçta bu durumu hoşgörüyü karşılayan İtilaf Devletleri, Ağustos'un ikinci yarısından itibaren Çanakkale boğazından girişlere onlarda dikkat etmeye çalıştı. Nitekim, Osmanlı Devleti'nin savaşa girişiyle Boğazlar İtilaf Devletlerine kapatıldı.

Çanakkale boğazındaki geçişleri kontrol altında tutmayı amaçlayan İngiliz filosu 11 Ağustos'dan, itibaren gemi sayısını ve denetimini artırdı.⁽²⁷⁾

İtilaf Devletleri Rusya ile kopan bağlantılarını yeniden kurmak, Osmanlı Devletini savaş dışı bırakmak amacıyla-

---

25- Üçok, a.g.y., s.214-217.

26- T.S.K.Tarihi Osmanlı Devri, Birinci Dünya Harbi, İdari Faaliyetler, c.X, Ankara:Genkur Basımevi 1985, s.203.

27- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, c.VII, Genkur, Harb.Tar.Başk.Yay.NO:3, Ankara:Genkur Basımevi 1978, s.3.

1a⁽²⁸⁾ 19 Şubat 1915 de büyük bir donanma ile Çanakkale boğazına saldırdı.

28- İtilaf Devletleri'nin Çanakkale'ye saldırmalarındaki nedenler şu şekilde sıralanabilir:

- Boğazlar çevresi ve Başkent İstanbul üzerine girişi-
lecek hareket ile Osm.Dev.nin can noktasına vurmak ve
Balkan sorununu istedikleri şekilde çözmek,
- Bulunduğu Geo-Stratejik kuşağı parçalayarak Almanla-
rı Avrupa'da sıkıştırıp tecrid etmek,
- Türk Boğazlarını Ruslardan önce ve onların karışması-
na olanak bulunmayan bir dönemde ele geçirmek ve bu
havzayı elde bulundurarak Barış Masasına oturmak,
- 1914-1915 Kış mevsiminde Türk taaruzlarının hafifle-
tilmesi için Rusların yardım istemesi,
- Marmara çevresi ve Trakya'daki Türk yığınlarının
Süveyş Kanalı ve Mısır'a kaydırılmasını önlemek,
- Henüz durumu belli olmayan, fakat eğilimi Almanya'
dan yana olan Bulgaristan'ı İtilaf Devletleri yanına
çekmek,
- İtalya üzerinde Üçlü İtilaf'ın gücünü(etkisini) hisset-
tirmek,
- Trakya ve Trakya'ya yakın Türk yığınının Balkanlar-
da ileri bir harekate girişmesini önlemek,
- Karadeniz ve Marmara da kapalı kalan gemileri kurtar-
mak v.b.

Ayrıntılı bilgi için bkz. Birinci Dünya Harbinde Türk
Harbi Çanakkale Cephesi c.VII, a.g.y., s.3-4.

2- I.Dünya Savaşı İçinde Yapılan Gizli Andlaşmalara
Göre Ege Adalarının Durumu

4 Mart 1915 de Rusya zafer kazanıldığı takdirde Türkiye'de Enez-Midy e hattı'nın güneyi'nin ve Anadolu'daki Sakarya nehri ile İzmit Körfezi üzerindeki nokta arasında kalan bir mntıkanın ve Marmara Adaları ile Gökçeada ve Bozcaada adalarının kendilerine verilmesini müttefiklerden istedi. (29) Bu olayla birlikte Anadolu'nun paylaşılması hız kazandı.

İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin girdiği bu savaştan sağ çıkamayacağını biliyorlardı. Bu nedenle savaş sonucunda anlaşmazlık çıkmasını engellemek için Osmanlı topraklarını önceden paylaşmak amacıyla aralarında çeşitli gizli anlaşmalar imzaladılar. X

İtilaf Devletlerinin aralarında yaptıkları İstanbul Andlaşmasına göre: Gökçeada ve Bozcaada'nın Rusya'ya ait olmasını kabul ediyorlardı. (30) Fakat İstanbul Andlaşması 1917 E-

29- Bayur, Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti, s.g.y., s.10-11.

30- Osman Olcay, Serves Andlaşmasına Doğru, A.Ü.S.B.F.Yay. No:455, Ankara: S.B.F.Bas.Yay.Yük.Okulu Basımevi 1980, s.LIV-LVI; Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, c. I, T.C.M.S.Gnkur.Bsk.Harb Tar.Dairesi Resmî Yay.Seri No:1, Ankara: Gnkur.Basımevi 1962, s.7; Yuluğ Tekin Kurat, Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar: 8(2.Basım), Ankara: Turhan Kitabevi 1986, s.17.

X Biz bu andlaşmaların konumuzla ilgili kısımlarını aldık. Ayrıca bu antlaşmalar bir araya gelinip imzalanmış bir andlaşma olmayıp, karşılıklı mektup alışverişi yoluyla oluşturulmuştur. (Z.KOYLU)

kim devrimiyle son buldu (31)

Bu andlaşmadan sonra, İtilaf Devletleri, Üçlü İttifak grubunda bulunan İtalya'yı kendi yanlarına çekebilmek için bazı vaadlerde bulunarak, 26 Nisan 1915 tarihli Londra Andlaşması ile İtalyan işgali altında bulunan 12 Ada'nın egemenlik hakları'nın İtalya'ya ait olacağını kabul etmişlerdir. Böylece İtalya'nın 1912'den beri Babiâli'ye karşı sürdürdüğü egemenlik iddiası Müttefiklerce kabul ediliyordu. (32)

31- Olcay, a.g.y., s.LVI.

32- T.İ.H. c.I. Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, a.g.y., s.7; Olcay, a.g.y., s.XXXIV-XXXV; Ülman, a.g.y., s.231; Kurat, a.g.y., s.18.

C- MONDROS MÜTAREKESİ

Savaşın ilk yıllarında çeşitli cephelerde başarı kazanan İttifak Devletleri'nin⁽³³⁾ Eylül 1918 sonlarına doğru savaşı kaybedecekleri kesinleşmişti.⁽³⁴⁾ İttifak Devletleri Wilson İlkeleri'ne dayanan birer Barış Andlaşması ile savaştan ayrılmanın yollarını aramaya koyuldular. Osmanlı yöneticileri de 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesiyle silahlı çatışmayı durdurdu.⁽³⁵⁾

Osmanlı Devleti'nin varlığını ve bağımsızlığını tehlikeye atan bu mütareke'nin, doğrudan doğruya adalarla ilgili olmamasına karşın konumuzla ilgili olan maddelerini

-
- 33- Oral Sander, Siyasi Tarih, Ankara: S.B.F.Yay.1984, s. 243-253.; Bayur, Türk İnkılabı.... a.g.y., c.III.K.1, s.12-14; Armaoğlu, a.g.y., s.423-457.
- 34- T.S.K.Tarihi Osmanlı Devri I.Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik c.X, a.g.y., s.499.
- 35- Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.T.İ.H.Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, a.g.y., s.27-48; Ali Türkgeldi, Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Ankara:1948, s.23-27; Tefik Bıykoğlu, "Mondros Mütarekesinde Elviye-i Selase ile ilgili Yeni Vesikalar" Bellekten, c.XXVIII, No:109 Ankara: T.T.K.1964, s.141; Yusuf Hikmet Bayur, "1918 Bırakışmasından Az Önce Mustafa Kemal Paşa'nın Başyaver Naci Bey Yolu ile Padişah'a Başvurması", Bellekten, c.XXI 1957/84 Ankara: T.T.K.1957 s.s.561-565; Sebahattin Selek, Milli Mücadele(Ulusal Kurtuluş Savaşı) c.I, İstanbul:Öğün Yay.1982, s.67-70.

şöyle sıralayabiliriz: (36)

- Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının açılması ve Karadeniz'e geçiş sağlanması, Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının Müttefiklerce işgal edilmesi (Madde 1)
- Türk sularında bütün mayın tarlalarının, torpido kovanlarının ve başkaca engellerin yerlerinin gösterilmesi ve bunların taranması yada kaldırılması için istenebilecek yardımın yapılması (Madde 2)
- Sınırların denetlenmesi, iç düzenin korunabilmesi için gerekli olan birlikler dışında Türk Ordusu'nun derhal terhis edilmesi (Madde 5)
- Türk karasularında yada Türkiye'nin işgalindeki sularda bulunan bütün savaş gemilerinin teslim edilmesi; Türk karasularında kolluk yada benzeri amaçlar için gerekli görülebilecek bir takım küçük gemiler dışında, bu gemilerin belirtilecek Türk Limanında yada Limanlarında gözaltına alınması (Madde 6)
- Müttefiklerin kendi güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir noktayı işgal etme hakkı bulunması (Madde 7)
- Şu sırada Türk işgali altında olan bütün limanların ve demirleme yerlerinin Müttefik gemilerince özgürce kullanılması ve düşman tarafından kullanılmasının önlenmesi. Aynı koşullar ticaret ve ordunun ter-

---

36- Mondros Bırakışması'nın tam metni için bkz. Seha L. Meray-Osman Olcay, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması ile ilgili belgeler) A.Ü.S.B.F.Yay.No:409, Ankara:A.Ü.Basımevi 1977, s.1-34.

hisi amaçları için Türk sularında bulunan Türk Ticaret gemilerine de uygulanacaktır (Madde 8)

- Bütün Türk limanlarında ve tersanelerinde her türlü gemi onarımı kolaylıklarından yararlanılması (Madde 9)
- Denizciliğe, askerliğe ve ticarete ilişkin her türlü gereçlerin yok edilmesinin yasaklanması (Madde 13)

Osmanlı Devletinin kayıtsız şartsız teslimi olan bu anlaşma'nın yoruma açık hükümlerini gören Mustafa Kemal Sadrazam ve Erkan-ı Harbiye, Reisi Ahmet İzzet Paşa'ya gönderdiği telgrafla uyarmaya çalıştı. (37)

D- BARIŞ KONFERANSLARINDA ADALAR SORUNU

(Paris, Londra, San-Remo)

1.- Paris Barış Konferansı

Dünya savaşının sona ermesinden iki ay sonra Paris'te Barış Konferansı açıldı (18 Ocak 1919).⁽³⁸⁾ Amaç, yıkılan (bozulan) dünya düzenini yeniden rayına oturtmaktı. Paris'te toplanan bu Konferans'a 32 devlet katılmış ise de, Konferans kararlarında A.B.D, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya etkili olmuştur.⁽³⁹⁾

Konferans masasına Osmanlı Devletine ilişkin gizli Andlaşma metinleri ile gelen İtilaf Devletleri bu Andlaşmaların gizliliğinin kalmadığını ve Avrupa'da çok şeyin değiştiğini gördüler.⁽⁴⁰⁾

Öncelikle Avrupa sorununu ele almayı uygun bulan Devletler, Osmanlı İmparatorluğuna yönelik alacakları kararları daha sonraya bırakmışlardı. Zira Amerika Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson'un ortaya attığı düşüncelerle,⁽⁴¹⁾ İtilaf Devletleri'nin politikaları çelişiyordu. Bu çelişkiyi giderecek bir uz-

---

38- Kurat, a.g.y., s.53; Olcay, a.g.y., LXVI-LXXVI; Armaoğlu, a.g.y., s.145; Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara: 19.

39- Kurat, a.g.y., s.50; Armaoğlu, a.g.y., s.145.

40- John A.De Novo, American Interests in the Middle East, Minneapolis 1963, s.114'aktaran Kurat, a.g.y., s.53-54.

41- Bu düşünceler Wilson ilkeleri etrafında toplanmıştı. İlkeler için bkz.Üçok, a.g.y., s.229-231; Armaoğlu, Siyasi Tarih, a.g.y., s.454-457; Uçarol, a.g.y., s.410-412.

laşma ortamının yaratılması zorunluydu. Nitekim aranan çözüm yolu "Sömürgeciliğin" ad değiştirmiş bir şekli olarak nitelendirebileceğimiz "Manda Yönetimi Sistemi"nin oluşturulmasıyla belirlendi. (42)

İtilaf Devletlerinin yanında sınırlarda savaşa giren (26 Haziran 1917) Yunanistan; (43) savaş sonrası ortaya çıkan durumdan mümkün olduğunca yararlanmaya çalıştı. Venizelos daha barış görüşmeleri başlamadan "Greece at the Peace Conference" başlığı ile bir metin hazırlamış ve bu metni İtilaf Devletleri temsilcilerine dağıtmıştı. (44) Buna göre Yunanistan Trakya, Batı Anadolu, Rodos, 12 Ada, Gökçeada, Boz-

---

42- Konferansta 30 Ocak 1919'da alınan bir prensip kararıyla Suriye ; Irak, Filistin ve Arap yarımadası, Osmanlı Devletinden ayrılarak kurulması öngörülen Ermenistan'la birlikte "Mandater" yönetimlere tabi olacaklardı. Bkz. Olcay, a.g.y., s.LXVI-LXXVI; Kurat, a.g.y., s.53-54.

43- Yunanistan'ın savaşa girişinden önce İngiltere kendi yanına çekebilmek için Venizelos'a "Batı Anadolu kıyılarında önemli toprak ödünleri verileceğini" bildirmişti. Fakat bu ödünlere; Kuzey'de Sırbistan ve Bulgaristan'ın, Boğazlar bölgesinde de Rusya'nın karşı çıkacağından sadece Ege Adaları bölgesi geriye kalıyordu. bkz. Michael Llewellyn Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, (Çev:Halim Ünal) İstanbul: Hür.Yay.1978, s.46-47.

44- Kurat bu kitabı Venizelos'un Polybius adını kullanarak yazdığını belirterek, kitabın adını şöyle veriyor: Polybius Greece Before the Conference, London (Baskı Tarihi Yok) Kurat, a.g.y., s.54-55; Hatiboğlu, a.g.y., s.80.

caada, Meis ve Kıbrıs istemekteydi.⁽⁴⁵⁾ Oysa Yunanistan'ın istediği adaların bir kısmı (Rodos ve 12 Ada) İtalya'nın işgali altındaydı. Bu durum İtalya'nın tepkisine neden olacak ve konferans tartışmaları sertleşecekti.

Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını korumayı düşünen İngiltere, bu bölgede kuvvetli bir İtalyan nüfuzuna karşın, her zaman için kullanabileceği zayıf bir Yunanistan'ı görmeye tercih ettiğinden, sürekli olarak Yunanistan'ı destekliyordu. Tartışmaların şiddetlenmesiyle İtalya protesto etmek amacıyla Konferansı 24 Nisan 1919'da terketti. Bu arada İtalyanların Anadolu'da; Antalya, Fethiye, Marmaris, Kuşadasını işgal edip, İzmir'e yaklaşımları İngilizleri endişelendirdi. Bunun üzerine Lloyd George'nun çabaları sonucunda Yunanistan'ın Barış Konferansı Kararıyla⁽⁴⁶⁾ İzmir'i işgal etmesi daha da kolaylaştı. (5-10 Mayıs 1919) Bu kararı 14 il-

---

45- Yunan istekleri bunlarla sınırlı değildir. Yunanistan bunlarla birlikte; Kuzey Epir(Güney Arnavutluk), Pontus (Sinop, Samsun, Trabzon), Kuşadasını da istemekteydi. Dimitri Kitsikis, Yunan Propogandası (Çev.Hakkı Devrim), İstanbul: Meydan Neşriyat 1974, s.27-36.

46- Kurat, a.g.y., s.61; Kitsikis, a.g.y., s.53. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz.Sinan Akşin, "Paris Konferansı'nın Yuyanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, III.Ask.Tar.Sem.Ankara: Genkur. Basımevi 1986 ss.174-185; Yuluğ Tekin Kurat; "Batılı Kaynakların Işığı Altında İzmir'in İşgali Sorunu", VII. Türk Tarih Kongresi, c.II, Ankara: T.T.K.1973, ss.842-853.

kesine ters düşmesine rağmen Wilson'da tanıdı. (47)

Yunanlılar, 15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletleri'nin desteği ile işgali altında bulundurduğu Ege adalarından yararlanarak İzmir'e çıktı. Böylece Yunanlılar'ın "Küçük Asya Macerası" başlamış oldu. (48)

Osmanlı yönetimi ise İtilaf Devletleri'nin işgalci ve emperyalist tavırları karşısında eylemsel yollara başvurmadan diplomasiyle ülkeyi kurtarmaya çalıştı. Nitekim İtilaf Devletleri'nin iyi niyetini sağlamak için Sadrazam Damat Ferid başkanlığındaki heyet 11 Haziran 1919'da düşüncelerini sözlü olarak savunduktan sonra, konuşma metinlerinin çevirilerini 23 Haziran 1919'da Konferansa sunmuşlardır. Buna göre: "Tarih ve Ekonomi" açısından "Küçük Asya'nın bir

---

47- Oysa Konferans'daki Amerikalı uzmanlar bu bölgelerin Türkiye'den ayrılmasına karşıdır, Oysa Wilson Yunanlıların bu isteklerini hiç bir güçlük göstermeden kabul ettiği gibi 13 Mayıs 1919'da Dörtler Konseyinde şu konuşmayı yapmıştır.

"İtalya'ya Anadolu'nun güneyinde bir bölgeyi veriyoruz. Yunanistan ise 12 Ada'lar ve uzmanlarımızın üzerinde anlaşmaya vardıkları topraklarla birlikte, İzmir'in bütünü alacaktır. Aydın'ın geri kalan kısmını Milletler Cemiyeti adına Yunanistan'a bırakmayı teklif ediyorum" Kitsikis, a.g.y., s.53-54.

48- Kurat, a.g.y., s.61-62, Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Çaycı, "Yunanistan'ın Anadolu Macerası I, A.Serves'e Doğru" H.Ü.A.İ.İ.T.Enstitüsü Dergisi, c.I, S.I, Ekim 1987, ss.1-20; Nail Moralı, Mütareke Dönemi İzmir Olayları, Ankara T.T.K.Yay.1973, Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, c.I(Mondrostan Erzurum Kongresine)2.Baskı Ankara: Öğretmen Yay.1986;

parçası olarak"nitelediği kıyıya yakın adaların "kaçakçılığın önlenmesi ve kıyıların güvenilirliğinin sağlanabilmesi için büyük bir özerklik için de" Osmanlı egemenliğine bırakılmasını istiyordu.⁽⁴⁹⁾ Ancak İtilaf Devletleri Damat Ferid'in bu isteklerini kabul etmemişlerdi.⁽⁵⁰⁾

2- Londra Konferansı

Pariste yapılan Barış Konferansında Osmanlı Devleti'nin geleceği belirlenememişti. 12 Şubat'da başlayıp 10 Mart'a kadar süren Londra Konferansında Osmanlı Sorunu daha ağırlıklı biçimde yer aldı.⁽⁵¹⁾

Konferansa katılacak ülkelerin parlamantoları delegelerinin Konferansta izleyecekleri stratejiyi önceden saptamışlardı. Ancak Konferans başladığında planlanan stratejiler geçerli olmadı. Zira Fransa ve İtalya'da meydana gelen siyasal iktidar değişiklikleri Konferansa'da yansımıştı.⁽⁵²⁾

49- Damad Ferid Paris'e hareket etmeden, Kabinede Konferansa sunulacak metin görüşülmüş ve Nafia Nazırı Ferid Bey bunu kaleme almıştır. Fakat Damad Ferid Konferansta bu metni okumamış, bunun yerine kendisi'nin yazdığı çok kısa bir metni okumuştur. Bkz.Kurat, a.g.y., s.65-69; Olcay, a.g.y., s.LXVIII-LXXIV.

50- Olcay, a.g.y., s.LXXI.

51- Olcay, a.g.y., s.1.

52- Kurat, a.g.y., s.71-85.

Fransızların Ege sorunu'na bakışı ile İngiltere'nin bakış açısı çelişiyordu. Örneğin Fransa Başbakanı Millerand "Yunanlılar'ın İzmir'den çıkarılmasını" isterken, Lloyd George "İzmir'in temelde Rum olduğunu" belirterek İzmir'in Yunanlılar- da kalması gerektiğini savunuyordu (53).

16.Şubat'ta Lloyd George Venizelos'u İzmir'in Yunanlı- larda kalması doğrultusunda bir konuşma yapmaya çağırıldığında Venizelos: "Tarih, Coğrafya ve Ekonomi bakımından Küçük Asya' nın bir parçası olarak nitelendirdiği Sisam, Midilli, 12 Ada- lar ve onlara bitişik adalar'da nüfusun çoğunluğunu Rumların oluşturduğunu belirterek İzmir'in yanında Ege denizindeki a- daların bir çoğunu almak istediğini örtülü biçimde belirtti." (54)

Ancak İtalya Başbakanı Nitti "12 Ada'nın Londra Andlaş- masına göre İtalya'ya ait olduğunu" belirtiyor; İngiltere ve Fransa ise " 12 Ada'nın biçimsel olarak Türk egemenliğinde olduğunu" vurguluyorlardı. (55)

İngiliz ve Fransız başbakanlarının bu tavrı karşısında İtalya başbakanı 12 Ada konusunda Venizelos'la bir anlaşmaya vardıklarını, Rodos'un dışındaki tüm adaları Yunanistan'a bı- rakabileceklerini ve bu konuda adalar halkının hangi devletin egemenliği altında yaşamak isteyeceği konusunda, Referandumla gidebileceklerini belirtmiştir (21 Şubat 1920 toplantısı). Bunun karşılığında Meis Adası'nın kendisine verilmesini iste-

---

53- Olcay, a.g.y., s.12-13; Kurat, a.g.y., s.86.

54- Olcay, a.g.y., s.18-20.

55- Olcay, a.g.y., s.76-77.

miştir. (Bu istekler Nitti'nin önerdiği şekilde kabul edilmiştir.)⁽⁵⁶⁾

Bu olaydan sonra Yunan istekleri önüne geçilmez bir düzeye ulaşmıştı. Venizelos 8 Mart 1920 tarihli konferansa başvurusuyla Marmara adalarının da istedi.⁽⁵⁷⁾

İtilaf Devletleri Kara ve Deniz Askeri temsilcileri de bu istemden 8 gün sonra aldıkları kararlar, boğazın güvenliğini sağlamak için; Boğazlar ve Marmara kıyıları ile Limni, Gökçeada, Semadirek, Bozcaada, Midilli ve Marmara Denizindeki Adaların silahsızlandırılması, önce'den berkitilmiş yerlerin ise söktürülmesini zorunlu gördü.⁽⁵⁸⁾

İtalyan Başbakanı Nitti'nin Yunanistanla Adalar konusunda Meis'in İtalya'ya verilmesi şartıyla anlaşma yapıldığını söylemesine rağmen; Venizelos 18 Mart 1920'de Barış Konferansına sunduğu bir andırıda "Meis'in 1912'de Yunanistan'la birleştiğini ilan ettiğini ve Ada'da 12000 Rum'un yaşadığını belirterek Meis'in Yunanistan'a verilmesi"ni istemekte

---

56- Olcay, a.g.y., s.102.

57- Marmara denizinde müslüman göçüne hiç uğramamış ve böylece salt yunanlı olmak niteliğini korumuş bir çok adalar vardır. Bunlardan dördü Halki(Kınalı), Antigoni(Burgaz), Profi(Heybeli) ve Prinkipo(Büyük Ada)ki Prens adaları adıyla tanınırlar. İstanbul Boğazının o kadar yakınındadır ki onun bağlı bir parçası hatta ayrılmaz bir bölümü oldukları .... Venizelos'un bu isteği Askeri Komisyon'a havale edilmiştir. Bkz.Olcay, a.g.y., s.293-294.

58- Olcay, a.g.y., s.59-60.

sakinca görmemiştir. (59)

Barış Konferansının 23 Mart 1920'deki toplantısında İtalya 2 noktada toplanan isteklerinin barış Andlaşmasına konulmasını ister. Buna göre: (60)

- 1- Türkiye Lozan Andlaşması gereğince, Libya'da padişaha bırakılmış olan bütün haklardan ve sıfatlardan vazgeçer,
- 2- Şu sırada İtalyan işgalinde bulunan Ege Denizi Adaları'nın (Stampalis, Rodos, Herkit, Kerpe, Kaşot, Piskopis, İncirli, Kalimnos, Leros, Patnos, Limpos, Sömbeki ve İstanköy) ve ayrıca Meis'in Türkiye tarafından İtalya'ya bırakıldığı; Türkiye'nin iş bu andlaşma gereğince Osmanlı Hükümeti'nin sözü geçen adalar üzerinde yararlandığı bütün haklardan ve ayrıcalıklardan vazgeçtiği,

Bu istek İtalyanların görüşleri doğrultusunda kabul edilir. (61)

59- İtalyan temsilcisi 1913'de Ege Adaları statüsü tartışılırken, Meis Adası'nın Türkiye'ye bırakılması konusunda görüş birliği sağlandığını söylediği gibi, bir kaç ay öncesinde Venizelos'un Paris'te Meis Adasındaki Rum sayısını 1500 olarak gösterdiğini belirtiyor ve verilen 12000 rakamının abartılı olduğunu ispatlarcasına "Yunanlılar ne kadar doğurgan olsalar da yine de bunda şaşılacak bir taraf yok mu?" diye soruyordu. Bkz.Olcay, a.g.y., s.286, Venizelos'un Adaları İlgili Andırısı Olcay, a.g.y., s.297.

60- Olcay, a.g.y., s.339.

61- Olcay, a.g.y., s.334.

Böylece 11 Mart-10 Nisan 1920 tarihleri arasında son toplantılarına yapan Londra Konferansında İstanbul, İzmir, Boğazlar, Azınlık Hakları konusunda kesin kararlar verilmişti. (62).

III- San-Remo Konferansı ve Sevres Andlaşması

Doğu sorununu çözüme kavuşturmak için İtilaf Devletleri Başkanları ile Dışişleri Bakanları başta olmak üzere temsilciler 18 Nisan 1920'de Osmanlı Devleti ile yapılacak Barış Andlaşmasına son şeklini vermek için bir araya geldiler. (63) Bu sırada bir çok uzman Barış Konferansı'na "Yunanistan'ın Anadolu ve Ege Adaları üzerindeki tutkularının sınırlandırılmadıkça kalıcı bir barışın sağlanamayacağını" bildirmelerine rağmen kararlarda bunun hiç bir etkisi olmadı. (64)

19 Nisan'da yapılan toplantıda Lord Curzon Konferansın birçok konuda anlaşmaya vardığı, görüşülmeyen konunun

---

62- Kurat, a.g.y., s.95.

63- İtilaf Devletleri başkanlarından oluşan Yüksek Konsey 19 Nisan 1920'de çalışmalarına başlarken bir çok ileri görüşlü kişi ve uzmanlar İtilaf Devletleri Dışişleri Bakanları'na gönderdikleri yazılarda: "Barış koşullarının çok sert olmaması konusunda uyarıyorlardı. Çünkü Anadolu Ulusal hareketinin kendi kaderini çizme(Self-determination) ilkesini bozan bir barış kabul etmemek için direneceklerinin çok açık bir şekilde görüldüğünü" belirtiyorlardı. bkz. İngiliz Devlet Arşivi Dışişleri Bakanlığı Siyasi Belgeleri, sınıf 371,(F.O)/E 3664 Deniz Yarbayı Harry Luke'un gizli Muhtırası, İstanbul, 7.4.1920, aktaran Salâhi R.Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, c. Ankara: T.T.K.1986, s.74.

64- Sonyel, a.g.y., c.II, s.76.

çok az olduğunu söyledikten sonra; Osmanlı Devleti'nin Andlaşma Metni'ni imzalamak üzere gelecek ayın On'unda(10 Mayıs) Paris'de olacak biçimde çağrılmasını önermiş ve bu şekilde kabul edilmiştir. (65)

İstanbuldaki İtilaf Yüksek Komiserleri 20 Nisan'da Babıâli'ye bir nota göndererek "Barış koşullarını almak için Türk Delegasyonu'nun San-Remo'ya gönderilmesini istediler. (66)

18 Nisan'da çalışmalarına başlayıp, 6 gün süren görüşmeler sonucunda Sevres Andlaşması'nın ana şekli olan San-Remo Andlaşması 24 Nisan 1920'de imzalanmıştır. Konferans 26 Nisan'da sona ermiştir. (67)

Barış Andlaşması taslağı 11 Mayıs 1920'de Osmanlı Temsilcisi Tefrik Paşa'ya verilmiş ve bir ay içerisinde yanıt verilmesi istenmiştir. Tefrik Paşa, Andlaşma taslağı ile birlikte İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a getirilen taslağı incelemek 1920 Nisan'ında tekrar iktidara gelen Damad Ferid Hükümetine düştü. Fakat kabinesindeki üç bakanın böyle onur kırıcı bir andlaşmayı imzalamaktan ise istifa edeceklerini açıklaması üzerine Damad Ferid kendisi Paris'e giderek Andlaşma'da iyileştirmeler sağlayacağını umdu, fakat başaramadı.

65- Olcay, a.g.y., s.450-451.

66- F.0/5239/E 4406, İngiliz Yüksek Komiser Yardımcısı Richard Webb'den Lord Curzon'a yazı. İstanbul 22.4.1920, aktaran Sonyel, a.g.y., c.II, s.79.

67- Olcay, a.g.y., s.586; Kurat, a.g.y., s.100.

68- Damad Ferid'in yanında Nafia Nazırı Cemal Paşa ve Dahiliye Nazırı Reşid Bey'lerde vardı. Kurat, a.g.y., s.100-101.

Osmanlı Devletinin barış Andlaşmasına verdiği yanıt da olumlu karşılanmadı. (69)

Başka çıkar yol kalmayınca Andlaşmayı imzalamaya karar verildi. (70) Böyle bir sorumluluğun altına girmek istemeyen Damad Ferid, Padişah'a Meclis-i Mahsus'un toplanmasını önerdi. (70) Meclis-i Mahsus'un toplantısı devam ederken, Dahiliye Nazırı Reşid Bey'in telgrafı (72) heyecanı iyice arttırdı. Topçu Ferik Rıza Paşa dışındaki tüm davetlilerin onayı ile Andlaşmanın imzalanmasına karar verildi. İstanbul Hükümeti'nin temsilcileri (73) 10 Ağustos 1920'de Sevres Andlaşmasını imzaladılar. (74) Bu andlaşmaya göre:

Yunanistan;

Gökçeada, Bozcaada, Doğu Akdeniz'deki diğer Adalarla, Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam adalarını egemenliği altına alacaktı. Bunun yanında Anadolu kıyısından 3 mil'den daha az uzaklıkta bulunan adalar da (İtalyan işgalinde-

---

69- Seha L-Meray-Osman Olcay, Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri, a.g.y., s.7-30. Ayrıca Müttefiklerin Osmanlı yanıtına verdiği karşılık da da önemli hiç bir değişiklik yoktu. Bk.Meray-Olcay, a.g.y., s.31-34.

70- Meray-Olcay, a.g.y., s.35-40

71- Kurat, a.g.y., s.101-102. Bu meclise katılanlar için bkz.Meray-Olcay,a.g.y., s.39.

72- Telgrafta Reşid Bey: "Andlaşma imzalanmazsa İstanbul'u alacaklarını...."belirtiyordu. Bkz.Meray-Olcay, a.g.y., s.37-38.

73- Andlaşmayı imzalayan Osmanlı Temsilcileri: Hadi Paşa, Dr.Rıza Tevfik, Reşad Halis, bkz.Meray-Olcay, a.g.y., s.185; Erim, a.g.y., s.691.

74- Meray-Olcay, a.g.y., s.41; Kurat, a.g.y., s.100-103; Sonyel, a.g.y., c:II, s.79-85.

ki adalara dokunulmamak koşuluyla) Yunanistan'a bırakılacaktı.(Madde 84).⁽⁷⁵⁾

İtalya ya ise;

İşgalinde bulundurduğu Ege Denizi Adaları, yani Stampalia, Rodos, Herkit, Kerpe, Kaşot, Piskopis, İncirli, Kalimnos, Leros, Patnos, Lipsos, Sömbeki, İstanköy adaları ile bunlara bağlı adacıklar ve Kastellarizo(Meis) adası üzerindeki egemenlik haklarını pekiştirecekti.(Madde 122)⁽⁷⁶⁾

Boğazların Özgürlüğünün Korunması;

Andlaşma'nın yürürlüğe girmesinden başlayarak 3 ay içinde Marmara denizi kıyıları ile Adalarını ve Boğazların kıyılarını içine alan bir bölge ile Limni, Gökçeada, Semadirek, Bozcaada ve Midilli adalarında yapılan tüm tahkimat ve bataryalar silahsızlandırılacaktı.

Adı geçen bölgede ve Adalarda bu yapıların yeniden yapılması yasaklandığı gibi bu bölgede ve Limni, Gökçeada, Semadirek ve Bozcaada da gezginci bataryalara kolaylık sağlayan şimdiki kara yolları ve demiryolları, Fransa, İngiltere, İtalya tarafından kullanılamaz bir hale sokulabilecektir.

Limni, Gökçeada, Semadirek, Bozcaada adalarında yeni kara veya demiryolu yapımı sözü geçen 3 devletin iznine bağlı olacaktır.

Limni, Gökçeada, Semadirek, Bozcaada ve Midilli adaları askeri amaçla ancak adı geçen 3 devletçe kullanılabilir,

---

75- Meray-Olcay, a.g.y., s.72-73; Erim, a.g.y., s.557-558.

76- Meray-Olcay, a.g.y., s.81; Erim, a.g.y., s.567.

Midilli'de bir Yunan garnizonu ile Padişahın özel koruma birliğinin bulunmasına engel olunmayacaktır (Madde 178).⁽⁷⁷⁾

Bunun yanında sözü geçen adalarda bulunan Osmanlı-Yunan Jandarma kuvvetleri Bölgedeki İşgal Kuvvetleri Komutanlığına bağlı olacaktır(Madde 161).⁽⁷⁸⁾

Ayrıca sözü geçen bölge ve adalardaki kuvvetlerin veya bu kuvvetleri taşıyan araçların güçlendirilmesi yasaklandığı gibi; çeşitli kuruluşların yada Kurmay Kurullarının ek kadrolarının da bulundurulmayacağı hükme bağlanmıştır(Madde 162).⁽⁷⁹⁾

Anadolu topraklarının paylaşılmasını esas alan bu anlaşma'nın imzalandığı aynı gün(10 Ağustos 1920) yine Sevr'de imzalanan "Anadolu'ya Dair Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya Arasında Üç Taraflı Anlaşma" ile Sevr'in hükümleri daha da ağırlaştırılarak Türk ulusu Anadolu içinde küçük bölgeye sıkıştırılmıştı. Yine belirlenen bu paylaşım(sınırlara)göre Türkiye'nin Ege ve Akdeniz'e sahili kalmayacaktı.⁽⁸⁰⁾

77- Meray-Olcay, a.g.y., s.96-97; Erim, a.g.y., s.586.

78- Meray-Olcay, a.g.y., s.92; Erim, a.g.y., s.579.

79- Meray-Olcay, a.g.y., s.92; Erim, a.g.y., s.579.

80- Uçarol, a.g.y., s.416.

V. B ö l ü m

LOZAN KONFERANSINDA ADALAR SORUNU

A- LOZAN KONFERANSINA GİRİŞ

Ulusal Kurtuluş savaşı M.Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla başlamıştır.⁽¹⁾ M.Kemal o günlerde ülkenin durumunu şöyle tasvir etmiştir: "Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grub genel savaş da yenilmiş Osmanlı Ordusu her taraf da zedelenmiş, koşulları ağır bir ateşkes antlaşması imzalanmış, büyük savaşın uzun süren yılları boyunca ulus, yorgun ve yoksul bir durumda, ulus ve ülkeyi savaşa sürükleyenler kendi yaşamlarının kaygısına düşerek, ülkeden kaçmışlar....İtilaf Devletleri ateşkes antlaşmasına uymayı gerekli görmüyorlar"⁽²⁾

1- Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.Baki Öz, Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderiliş Olayının İç Yüzü, İstanbul:Okan Yay. 1982.

2- Gazi Mustafa Kemal, Nutuk-Söylev(2.Baskı), Arkara: T.T.K. Yay.1986, s.3.

Mustafa Kemal, İzmir'in işgali'nin bir başlangıç olduğunu, İtalyanların Antalya ve Konya'da işgali genişleteceklerini, Samsun ve Trabzon'a Yunanlı veya müttefik güçlerinin çıkarma yapabileceğini belirtmiştir.⁽³⁾ Samsun'dan Havza'ya geçen(25 Mayıs 1919) M.Kemal yayınladığı bir beyanname ile Anadolu'nun her tarafında işgalleri kınayan mitinglerin yapılmasını istedi.⁽⁴⁾ Bu olay ulusal düzeyde örgütlenmeye girişin ve mücadelenin bir merkezden yürütülmesinin ilk aşamasıydı. Bunun ardından 21/22 Haziran 1919 Amasya Genelgesi yayınlandı.⁽⁵⁾ Böylece Anadolu ulusal eyleminin aksiyon safhası başlamış oldu.

İstanbul Hükümeti'nin tüm baskı ve engellemelerine rağmen Erzurum(23 Temmuz- 5 Ağustos 1919) ve Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) gerçekleştirilerek, ulusal egemenlik ilkesi yolunda önemli aşamalar kaydedilmiştir.⁽⁶⁾

-
- 3- Sabahattin Selek, Milli Mücadele(Ulusal Kurtuluş Savaşı), 2.Baskı, İstanbul:Orgün yay. 1982, s.144.
- 4- M.Kemal, a.g.y., s.31-33.
- 5- Atatürk, a.g.y., c.1, s.43-45; Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, c.I, Ankara: Öğretmen Yayınları 1986, s.236-237.
- 6- Ayrıntılı bilgi için bkz, Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadele de Erzurum, Ankara:1946; Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, c.I,II, Ankara:T.T.K. 1966-1968; Mahmut Goloğlu, Erzurum Kongresi, Ankara:1965; Uluğ İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, Ankara: T.T.K. 1969.

Bu arada Anadolu'nun baskısıyla 12 Ocak 1920'de İstanbul'da Meclisi Mebusan açılmış ve çoğunlukta olan Mûdafaa-i Hukukçuların çabasıyla, Erzurum ve Sivas Kongreleri kararları doğrultusunda Ankara'da M.Kemal'ce saptanan Misak-ı Milli(Ulusal And)⁽⁷⁾ 28 Ocak 1920'de kabul edildi.⁽⁸⁾

Durumdan memnun olmayan İtilaf Devletleri 16 Mart'ta İstanbul'u eylemsel olarak işgal etmişler ve beklemedikleri kararları alan Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın çalışmalarına son vermişlerdir.⁽⁹⁾

Ülkenin bağımsızlığı, ulusun özgürlüğü için tek çıkar yol, ulusun kendi kaderini kendisi'nin çizmesiydi. Bunun için ulusun temsilcilerinden oluşan Parlamento'nun ülke yarısına el koyması gerekiyordu.⁽¹⁰⁾ Bu nedenle yeni meclis 23 Nisan 1920'de Ankara'da açıldı ve Meclis başkanlığına M.Kemal getirildi.

B.M.M.nin 23 Nisan'da açılmasına rağmen, oluşturulan yeni hükümetin uluslararası alanda tanınması oldukça uzun

---

7- Misak-ı Milli için bkz.Nejat Kaymaz, "Misâk-ı Milli Üzerinde Yapılan Tartışmalar Hakkında" VIII.Türk Tarih Kongresi, III.cilt'ten ayrı basım, Ankara:T.T.K.1983, ss.1941-1958.

8- İhsan Güneş, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basım-evi 1985, s.41.

9- Yuluğ Tekin Kurat, Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar:8, Ankara:Turhan Kitabevi 1986, s.94-95.

10-Güneş, a.g.y., s.45.

bir zamanı aldı. (11)

T.B.M.M.kuruluşundan itibaren bir yandan iç isyanların bastırılmasına çalışırken, diğer yandan da ilerleyen düşman hareketini durdurmaya gayret etmiştir. Fakat milis kuvvetleriyle bir şey yapamayacağını anlayan T.B.M.M.Hükümeti, düzenli orduya geçilmesini, zorunlu görmüş⁽¹²⁾ ve bu konuda çeşitli hazırlıklara girişmiştir. Nitekim düzenli ordu birlikleriyle yapılan ilk savaşta(I.İnönü, 6-11 Ocak 1921) başarı kazanılması içte ve dışta büyük yankılara yol açmış ve en önemlisi halkın T.B.M.M.'ne olan güveni perçinlemiştir.

Yunan saldırısının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Sevr Andlaşmasında bir takım düzeltmeler yaparak T.B.M.M. Hükümetine kabul ettirmek isteyen İtilaf Devletleri, Londra da bir Konferans(27 Şubat-12 Mart 1921) düzenlediler. İstanbul Hükümeti ile birlikte Ankara Hükümeti'nin çağırıldığı bu konferansdan olumlu bir sonuç elde edilemedi.⁽¹³⁾ Konferans'a İtilaf Devletlerinin Ankara Hükümetini çağırılmaları

11- Yüksel İnan, "Yeni Türkiye Devleti'nin Uluslararası Alan-
da Tanınması", T.B.M.M.tarafından 2 Kasım 1986 tarihinde
Alaşehir'de düzenlenen "Milli Egemenlik" sempozyumunda
sunulan tebliğin ayrı basımı, s.1.

12- Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara:Kültür Bakan-
lığı Yayını 1983, s.214-220.

13- Atatürk, a.g.y., s.399; Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı
ve Fransız Kamuoyu, (1919-1922), Ankara:T.T.K. Yay.1975,
s.140.

onu tanıdıkları anlamına gelmekteydi. (14)

Bu siyasi başarıdan sonra, Moskova Andlaşması ile (16 Mart 1920) Sovyetler Birliği yeni Türkiye Devleti'ni ilk tanıyan devlet oldu. (15)

Londra Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Yunanlılar ikinci bir saldırıya giriştilerse de yine yenildiler. Bunun üzerine kuvvetlerini arttıran Yunan birlikleri tekrar saldırıya geçti (10 Temmuz 1921). Türk Ordusu daha fazla kayıp vermemek ve eksikliklerini tamamlayabilmek (16) amacıyla Sakarya'nın doğusuna çekildi. 23 Ağustos'ta Yunan saldırısıyla başlayan Sakarya Savaşı'nda (17) 22 gün süren kanlı çarpışmalardan sonra Yunan ordusu geri çekilmek zorunda kaldı (13 Eylül 1921). Artık son bir darbe ile düşman kuvvetlerinin Anadolu'dan atılması düşünülüyordu. Sakarya zafere rinden sonra M. Kemal tüm dünya kamuoyuna sunduğu bildiride, "...Biz hududu milliyemizde hür ve müstakil yaşamaktan başka hiç bir şey istemiyoruz..." diyordu. (18)

14- Selek, a.g.y., s.504 vd.; Sonyel, a.g.y., c.II, s.140 vd.

15- Mehmet Gönlübol-Cem Sar, Olaylarla Tür Dış Politikası (1919-1939 Dönemi), Ankara:A.Ü.S.B.F.Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi 1987, s.25-28; İnan, a.g.m., s.3-4.

16- Bu amaçla çıkarılan Tekalif-i Milliye Emirleri için bkz. Atatürk, a.g.y., s.822- 825; Mehmet Kayıran, "Tekâlif-i Milliye Emirleri ve Uygulanması", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c.V, s.15, Temmuz 1989, ss.639-664.

17- Selek, a.g.y., s.1152-1153.

18- Atatürk, I.A. s.758.

Güney illerinde sert bir direnişle karşılaşan Fransızlar, Sakarya Zaferinden sonra Ankara Hükümeti ile 20 Ekim 1921'de Ankara Andlaşmasını imzalamışlardır.⁽¹⁹⁾ Böylece doğuda güvenliğin sağlanmasıyla buradaki kuvvetler batı'ya aktarılmış; yeni ve kesin zafer için tüm olanaklar seferber edilmeye başlanmıştır. Nihayet 26 Ağustos 1922'de başlayan Türk kuvvetlerinin ileri harekati başarıyla yürütülmüş, 9 Eylül'de İzmir, 11 Eylül'de Bursa düşman işgalinden kurtarılmıştır.

Batı Anadolu'nun Yunanlılar'dan tamamıyla kurtarılmasından sonra, İtilaf Devletleri görüşme teklifinde bulunmuşlardı. Mustafa Kemal Paşa bu teklife verdiği yanıtta; 3 Ekim'de Mudanya'da bir konferansın toplanmasını uygun bulmuştur.⁽²⁰⁾

Konferansa T.B.M.M.Hükümeti adına İsmet Paşa'nın katılacağı da bildirilmiştir.⁽²¹⁾ 3 Ekim 1922'de öğleden sonra açılan Konferans'da İsmet Paşa, ev sahipliği yapmış, generallere yer göstererek, Konferans başkanlığını fiilen üzerine almıştır.⁽²²⁾ General Harrington görüşmeleri açmak için verdiği

---

19- Bilal N.Şimsir, İngiliz Belgelerinde Atatürk(1919-1938), c.II, Ankara:T.T.K.1975, s.122.

20- Atatürk, a.g.y., s.905.

21- Ayrıntılı bilgi için bkz.Ali Türkgeldi; Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi, Ankara:1948; Ali Naci Karacan, Lozan, 2.Baskı, İstanbul:Milliyet Yay.1971, s.27-33; Atatürk, a.g.y., c.II, s.909-911.

22- M.Cemil(Bilsel), Lozan, c.I, İstanbul:Ahmet İhsan Matbaası 1933, s.437.

demeçte;

- 1- Karşılıklı çatışma'nın durdurulmasını sağlamak,
- 2- Trakya'nın boşaltılması ve bunun ayrıntılarını görüşmek,
- 3- Gelecekteki barış konferansı için zemin hazırlamak, (23)

gibi noktalar üzerinde durulacağını bildirmiştir. Görüşmeler sonucunda 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanmış ve Doğu Trakya'nın Yunanlılar tarafından boşaltılması kabul sağlanmıştır. (24)

Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, Mondros Mütarekesi tarihe karışırken, Misak-ı Milli sınırları içerisinde gösterilen Doğu Trakya da düşman işgalinden kurtarılmıştır.

B- LOZAN KONGRESİ'NİN BAŞLAMASI VE I.DÖNEMDEKİ ÇALIŞMALARI

İtilaf Devletleri'nin 27 Ekim 1922'de T.B.M.M.Hükümetini Lozan'da yapılacak konferansa çağırmaları üzerine (25) İsmet Paşa başkanlığındaki Devletler Kurulu (26) Kasım 1922 baş-

23- Karacan, a.g.y., s.35-36.

24- Atatürk, a.g.y., s.907; Bilisel, a.g.y., c.I, s.438; Karacan, a.g.y., s.37; Kazım Özalp, Milli Mücadele, c.I, Ankara:T.T.K.Yay.1988, s.236.

25- T.B.M.M.Zabıt Ceridesi, c.24, Ankara:T.B.M.M.Matbaası 1960, s.221; Bilisel, a.g.y., c.II, s.2-3; Karacan, a.g.y., s.54. Nutuk(Ankara:T.T.K.1987)'da bu tarih 27 Ekim olarak verilmiştir. Doğrusu 28 Ekim'dir.(Z.Koylu)

26- Bu kurul, İsmet Paşa Başkanlığında, Sıhhiye Vekili Rıza Nur, Eski Maliye Bakanı Hasan Bey ve Askeri, Mali, İktisadi, hukuki müşavirler, katiplerle 20 kişiyi geçiyordu. bkz.Bilisel, a.g.y., c.II, s.11.

larında Lozan'a gitmek için, Ankara'dan ayrıldılar.⁽²⁷⁾ Dele-
geler Kurulu İstanbul'a geldiğinde İngiliz Fevkalade Yüksek
Komiseri, Lord Cunon'un bir haberini ilettiler. Buna göre: "Lord
Curzon ülkesinde seçimler olduğu için, Konferansın bir kaç
gün gecikeceğini" bildiriyordu.⁽²⁸⁾ Fakat programını de-
gış-tirmeyen İsmet Paşa vaktinden önce İsviçre'nin Lozan şehri-
ne vardı. Kendisinden önce gelen yoktu. Bundan yararlanan
İsmet Paşa orada bulunan tüm dünya basın organlarına ve ka-
muoyuna bir beyanat vererek:⁽²⁹⁾ Beni sulh için çağırıldılar,
geldim. Onlar hâlâ gelmediler....Sulh akdinin talik edilme-
si Türk Milleti için genişliği talik edilmeyecek fedakarlık-
larla zahmetleri devam ettirecek ve giderilmesi yalnız bi-
zimin iyi niyetimize bağlı olmayan beklenmez neticeler doğu-
racak mahiyette olduğunu, benimle birlikte zat-ı devletleri
de takdir ederler. Bu cihetle, Dünya sulhunun selameti namı-
na Konferansın çabuk muvaffakiyeti için beslemekte olduğum
en hararetli temennilerimin tebliğine müsaraf ederim" diye-
rek konferansın başlamamasını eleştiriyordu.

Bu arada müttefikler aralarında bir takım nota'larla
belli konularda anlaşmaya varmışlardı. Nihayet 20 Kasım
1922'de Konferans açıldı. Konferansın tam bir eşitlik il-
kesi içinde gerçekleşmesi için İsmet Paşa başlangıçtan iti-
baren yoğun çaba sarf etti.⁽³⁰⁾

27- Atatürk, a.g.y., s.935.

28- Bilsel, a.g.y., c.II, s.11; Karacan, a.g.y.,

29- Bilsel, a.g.y., c.II, s.11-12; Karacan, a.g.y., s.79-80

30- Örneğin Konferans Açış konuşması sorununda olduğu gibi
bkz.Karacan, a.g.y., s.101-104; Bilsel, a.g.y., c.II,
s.12-16.

25 Kasım 1922 günlü oturumda Lord Curzon Ege Denizi adaları konusunda görüşünü açıklamak üzere sözü İsmet Paşa'ya verdi.⁽³¹⁾ İsmet Paşa, Coğrafya bakımından Küçük Asya'ya bağlı parçalar olan Akdeniz ve Ege Denizi adalarının, Anadolu'nun huzuru ve güvenliği için büyük bir önem taşıdıklarını söyledi. Bu adalar kıyıda az uzaklıkta ve karasuları içinde bulunan ufak adalarla, büyük adaları kapsamaktadır. Kara suları içindeki ufak adalar, Küçük Asya'nın barışını pek yakından tehdit edebilir. Bölgenin tamamlayıcı unsurları oldukları için Türkiye'nin egemenliği altına konulması zorunludur. Kaldiki bunlar Türk Karasuları içerisinde bulduklarına göre, Türk egemenliği altında olmaları da gereklidir.

Bozcaada ve İmroz üzerindeki Türkiye'nin hakları(17/30 Mayıs 1913 Londra Andlaşması uyarınca) 6 Devletin(İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, İtalya ve Avusturya) 14 Şubat 1914 tarihli notalarıyla doğrulanmış; bu adalar Türk egemenliği altına konulmuştur.

Öte yandan Türk kıyısı ile Boğazların yakınında bulunan Semadirek adasının da Türkiye'de kalması zorunludur ve hak gözetirliğe uygundur.

Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları büyük Devletlerce Yunanistan'a bırakılmıştır. Türkiye'nin güvenliği bakımından bu adalar hayati önem taşımaktadır. Üstelik

---

31- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.95-96.

bu adaların ekonomik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi de Küçük Asya ile birleşmesini zorunlu kılmaktadır. İşte bu yüzden, Türkiye büyük devletlerin aldıkları bu kararı kabul etmemiştir.

Ayrıca İsmet Paşa, kısa bir süre önce gerçekleşen "Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası"nı örnek göstererek bu adaların Yunanistan elinde nasıl bir tehlike yaratacağını da belirtmiştir.

Böylece genel barış yararına bu adaların askerden ve askeri teçhizattan arındırılmasını ve bu konularda kabul edilecek yükümlülüklerin her zaman yürürlükte kalacağı konusunda Türkiye'ye garanti verilmesini istedi.

Venizelos, İsmet Paşa'ya verdiği yanıtta, Ege Denizindeki adalar arasında uzun süreden beri Yunan egemenliğinde olan adalarla, o ana kadar uluslararası bir anlaşmaya konu olmamış adaların ayrılmasını istedi ve Türkiye'nin ikinci grubdaki adaları elinde tutmak istediğini vurguladı. Bunun yanında adaların Yunanistan'da olması'nın Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmeyeceğini; Çünkü Yunanistan'ın Anadolu'ya çıkarken adalardan yararlanmadığına dikkati çekti.⁽³²⁾

Lord Curzon, 30 Mayıs 1913'de Londra ve onun devamı niteliğindeki Elçiler Konferansı Kararlarına Osmanlı Hükümetinin itiraz etmediğini de belirtti.

Bu arada İsmet Paşa, Konferansa iki telkinde bulundu: Birincisi: Büyük devletlerin 1913'te teklif ettikleri gibi,

---

32- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.1, s.97.

İmroz ve Bozcaada Türkiye'ye verilmeli, Semadirek adası da Boğaz ölü adaları arasına alınmalı, İkincisi: 1913'de Yunanistan'a verilmiş öteki adalar, özellikle Midilli, Sakız ve Nikarya Adaları'nın Yunanistan'dan alınarak özel bir rejim altına konulmasını istedi. (33)

Lord Curzon verdiği yanıtta, 1- Bozcaada, İmroz ve Semadirek adalarının kaderi boğazların serbestliği ile birlikte incelenmesini, 2- Geçmiş uyarılar gözönünde tutularak, öteki adalara özerk bir rejim verilmesine ilişkin anayasal denemenin kabul edilmesini, 3- Bu adaların Yunanistan'dan ayrılması söz konusu olmasa bile askerlikten arındırılmasının uygunluğuna dikkati çekti. (34)

Venizelos, Semadirek'deki egemenlik sorununun 1913'den beri çözülmüş olduğunu, görüşülecek tek konunun ne ölçüde askerlikten arındırılacağı olduğunu belirtti. (35)

İsmet Paşa 29 Kasım 1922 günkü oturumda yaptığı konuşmada İmroz, Bozcaada ve Semadirek'in Türkiye'ye verilmesi konusunda ısrarıyla birlikte, Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları üzerindeki Yunan egemenliğinin hiç bir zaman Türkiye tarafından tanınmadığını bildirdi. Bu toplantıda Lord Curzon ve Venizelos adı geçen adalarla Boğazözü adalarının statülerinin ve aidiyetlerinin daha önceki andlaşmalarla belirlenmiş olduğunu savundular. İsmet Paşa ise, bun-

---

33- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.99.

34- Meray, y.a.g.y., s.100.

35- Meray, y.a.g.y., s.101.

ların boğazlar rejimiyle birlikte ele alınması gerektiğini yineliyerek, bu adaları eski andlaşmaların bağlarından kurtarmaya çalıştı.

İmroz, Bozcaada ve Meis konusundaki egemenlik sorununa gelince; Türk tarafı bu adaların Londra Andlaşması ile Türkiye'ye verildiğini savunurken; Lord Curzon, İsmet Paşa'nın bu isteğine karşı çıktı. (36)

Bu konudaki görüşmeler 29 Kasım'da Alt Komisyon'ca hazırlanan Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları'nın askerlikten arındırılmasını içeren bir rapor'un kabulüyle noktalandı. (37)

Boğazlar Rejimi'nin Görüşülmesi(Asker'den Arındırma):

18 Aralık 1922'de yapılan toplantı'da İsmet Paşa, Boğazlar'ın askerden arındırılması tasarısında şu değişikliği istedi: "Semadirek, İmroz ve Bozcaada adaları Çanakkale Boğazı'nın tamamlayıcı parçasıdır; böyle olunca bu adalar ne yoldan olursa olsun, yabancı bir devletin egemenliği altına konulamazlar...." (38) 19 Aralık'ta ise bu görüşün devamı niteliğindeki konuşmasında, Limni ve Semadirek adalarına

---

36- Lord Curzon'un karşı çıkışının temel dayanağını, Osmanlı Devletinin 15 Şubat 1914'de Büyük Devletlere verdiği yanıt oluşturuyordu. Bkz. Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.108-109.

37- Komisyon Raporu için bkz. Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.111-113.

38- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.236.

özerklik verilmesini, Yunan Donanmasının bu adalardan uzak tutulmasını istedi. Fakat İsmet Paşa'nın bu isteği'de kabul edilmedi. (39)

Boğazlar rejimini inceleme komisyonu'nda(20 Aralık 1922) İsmet Paşa, "Çanakkale boğazı'nın tamamlayıcı parçaları olan İmroz, Bozcaada ve Semadirek Adaları'nın Türkiye'ye geri verilmesinin, silahsızlandırılmış Türk Boğazları'nın korunması açısından son derece önemli" olduğunu,

"....Adalar sorununun bir kaç defa tartışılmış olmasının bu soruna yeniden dönüşü engellemeyeceğini, hakkın her zaman hatırlatılması gerektiğini ve adalar sorununa ilişkin henüz hiç bir şeyin kararlaştırılmadığını",⁽⁴⁰⁾ belirterek bir kez daha Adalar konusunu gündeme getirmiştir.

1922 yılının sonuna gelindiğinde Siyasal, Mali, Ekonomik(Mallar, Haklar, Çıkarlar) Ulaşım Yolları, Sağlık Sorunları vb. konularda anlaşılmış ve taslağın imzalanmış olmasına rağmen Adalar sorunu tam olarak çözümlenmemiştir.⁽⁴¹⁾

Zira 4 Şubat 1923'de İsmet Paşa tarafından İngiliz Fransız ve İtalyan Temsilci Heyetleri Başkanları'na gönderilen mektup'da "....İmroz(Lubros) ve Bozcaada(Tenedos) adalarında bir yerel yönetim kabul ettiklerini" ve "...Konferans gündeminde şimdiye kadar hiç yer almamış ve hiç bir

---

39- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.270.

40- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.287.

41- Andlaşma taslağındaki Ege Adaları'na İlişkin 12, 13, 14, 15, ve 16. maddeleri ileride ayrıntılı bir şekilde vereceğiz.

görüşmeye konu olmamış Oniki Ada(Dodécanesé)'ya ilişkin teklifi (bu adaların İtalyan egemenliğine terk edilmesi) de tümüyle" onayladıklarını belirtmiştir.(42)

İsmet Paşa'nın bu konudaki yeni önerilerinden sonra devletler aynı gün saat 17³⁰ da özel bir toplantı yapmışlar, fakat anlaşma sağlanamadığından konferansa son verilmiştir.(43)

8 Mart'ta Türk Temsilci Heyeti Başkanı T.B.M.M.Hükümeti'nin Andlaşma ve Sözleşme konusundaki teklifini çağırarak Devletler Dışişleri Bakanlarına bildirdi. Bu mektupta daha öncede açıklandığı gibi İmroz, Bozcaada, Meis'in Türkiye'de kalması zorunluluğu belirtildikten sonra, Bozcaada'ya bağlı üzerinde kimsenin yaşamadığı "Merkep Adacıkları"nın da Bozcaada gibi işlem görmesi vurgulandı.(44)

Ayrıca Oniki Ada(Dodécanesé) ve 12 madde ile Yunanistan'a bırakılan adaların da Osmanlı Borçları'ndan paylarına düşenini alması istendi.(45) Türk tarafının sunduğu Andlaşma tasarruflarında Adalarla ilgili 12.ve 13. maddelerde değişiklikler yapılmıştı. Bu değişikliklere göre:

"İmroz(İmbros) adası ile Bozcaada(Tenedos) ve Bozcaada'ya bağımlı Merkep Adaları(Madde 12) ve Meis (Cantelorozi) Türkiye'nin egemenliği altında kalacaktır.(Madde 13)

42- Türk Temsilci Heyeti kabul ettikleri konuları bildirdikten sonra; Musul'un durumu, Osmanlı Devlet Borçları, Kaputülasyonlar ve Boğazlar konusunda andlaşma maddelerinden ayrı yeni öneriler sunmuşlardır. Bkz.Meray, a.g.y., Tk.I, c.IV, s.9-14.

43- Meray, a.g.y., Tk.I, c.IV, s.14-19; Bilsel, a.g.y.,c.II, s.102-109; Karacan, a.g.y., s.303-304.

44- Meray, a.g.y., Tk.I, c.IV, s.22.

45- Meray, a.g.y., Tk.I, c.IV, s.23.

İsmet Paşa'nın bu bildirisine Avrupa Devletleri(Çağır-
ran Devletler)'in yanıtları T.B.M.M.Hükümeti'nin İstanbul'da-
ki temsilcisine Nisan'ın birinde sunulmuştur. Bu yanıtın son
cümlesinde "...Çağırın Devletler bu (iyiniyetli) tutumu pay-
laşmakta ve Lozan(Lausanne)da yeniden toplanacak Konferans'ın
başarısı yönünden hayırlı bir işaret saymaktadır"(46)diyerek
üstü kapalı da olsa görüşme isteklerini belirtmişlerdir.

Türk Hükümeti adına İsmet Paşa, Çağırın Devletlerin
bu notalarına verdiği yanıtta "T.B.M.M. Hükümeti, Türk Temsil-
ci Heyeti'nin 23 Nisan'da görüşmelere başlamak üzere Lozan'a
gönderileceğini, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya Hükü-
metlerine bildirdi."(47)

Bu karşılıklı iyiniyet içerikli notaların verilışinden
sonra Genel Sekreterlik, Türk Hükümetiyle toplantının tarihi
konusunda aynı görüşte olduğunu bildirerek, Temsilci Heyetle-
rini Lozan'da 23 Nisan'da toplantıya çağırıldı.(48) Böylece bir
ay yirmi gün süren bir aradan sonra görüşmelere yeniden baş-
lanması kararlaştırılmış oldu.(49)

46- Meray, a.g.y., Tk.I, c.IV, s.30-31.

47- Meray, a.g.y., Tk.I, c.IV, s.70.

48- Konferans çalışmalarının yeniden başlaması amacıyla Ge-
nel Sekreterliğin çağırısı için bkz. Meray, a.g.y., Tk.I,
c.IV, s.71; Bilsel, a.g.y., c.II, s.109-111.

49- I.ve II.Lozan görüşmeleri arası Türkiye'nin iç politikası
ve yabancıların Lozan'a bakışları ve beklentileri için
bkz.Seçil Akgün, "Barış mı, savaş mı? I.ve II.Lozan Görüş-
meleri Arası", XI. Türk Tarih Kongresine sunulan bildiri.

C- LOZAN KONFERANSI'NIN II. DÖNEM ÇALIŞMALARI
(23 Nisan-24 Temmuz 1923)

Konferansa katılan tarafların temsilcileri 23 Nisan'da yeniden toplandılar ve aynı gün öğleden sonraki yarı resmi toplantı ile konferansın çalışma programını saptadılar. Türk tarafının karşı tekliflerinin incelenmesi üç komiteye bölüştürüldü. Ege Adalarına ilişkin maddelerin incelenmesi Harace Rumbold başkanlığındaki "Birinci Komiteye" verildi.⁽⁵⁰⁾

Bu komite'nin 24 Nisan tarihli ilk oturumunda Türk tarafın isteği olan "Bozcaada'ya bağlı Merkez Adacıkları" kelimesi'nin 12 madde'ye eklenmesi teklifi kabul edildi.⁽⁵¹⁾

25 Nisan'daki toplantı'nın ana merkezini Meis(Cantelorrizzo)adası (yani Türkiye'nin 15.maddeye eki) oluşturdu. (Meis adasınının Türk egemenliğine geçmesi) İngiliz temsilcisi Haraca Rumbold(Oturum Başkanı); Türk tarafının bu karşı teklifine İsmet Paşa'nın 4 Şubat tarihli mektubunda değinilmediği, daha önce anlaşmaya varmış ülke(toprak) sorunlarında esaslı değişiklik getirdiğini ve bunun Misak-ı Milli⁽⁵²⁾ ile açıklanamayacağını belirterek, kendi Heyeti adına Türk tek-

---

50- Meray, a.g.y., Tk.II, c.I, K.I, s.1.

51- Meray, y.a.g.y., s.12.

52- Misak-ı Milli'nin konu ile ilgili maddesi(I.Madde) için bkz. İsmail Soysal, Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları(1920-1945), c.I, Ankara: T.T.K.1983, s.15.

lifini kabul edilemez bulduğunu belirtti. (53)

İsmet Paşa, Rumbold'a verdiği yanıtta, Meis Adası'nın Türk karasuları içerisinde bulunduğunu, Londra Büyük Elçiler Konferansı'nın da 14 Şubat 1914 tarihli notasında Meis Adası'nın Türkiye'ye ait olduğunun kabul edildiğini, 18 Ekim 1912 tarihli Lozan(Ouchy) Andlaşmasında da bu ada'nın Türkiye'ye verilmiş olduğunu; ve daha önemlisi "Bir kara parçasının, kara suları içerisinde bulunan adaların bu kara parçası üzerinde egemenliği elinde tutan devletlere ait olması", genel kurallardan hareketle "bu ada'nın Türkiye'de kalmasının zorunluluğuna işaret etti.

Ayrıca Misak-ı Milli konusuna getirilen eleştiriye de "Türk isteği Misak-ı Milli'ye aykırı düşmemektedir. Çünkü ulusal ülkenin sınırları içinde bulunan bir ada söz konusudur. Bu ada da oturanların(ana) kara parçası halkından(farklı olarak) başka bir soydan(ırk'tan)olmaları mümkündür. Ancak şunu görmek gerekir ki; bu ada da bir çok yıldır yabancı devletlerce işgal edilmiş olduğundan, halkın(nufusun) etnik niteliği de değişmiştir. Son olarak da Anadolu'nun tamamlayıcı(bütünleyici) bir parçasıdır ve Türkiye'nin güvenliği için gereklidir." (54) diyerek isteklerinin Misak-ı Milli'ye aykırı olmadığını vurguladı.

53- Ada üzerinde yalnızca 7-8 bin Rum nüfusu'nun olduğu belirtilerek, Misak-ı Milli'ye aykırılığı desteklenmek istenmiştir. Meray, y.a.g.y., s.13.

54- Meray, a.g.y., Tk.I, c. I, K.I, s.14.

İsmet Paşa'nın bu savunmasına İtalyan temsilcisi Montogne verdiği yanıtta, Türk-karşı tasarısının 15.maddesine eklenen kısmın beklenilmez bir şey olduğunu belirttikten sonra, üzerinde anlaşmaya varılan konularda egemenlik değişikliğine gidilmesinin ve üzerinde 6-7 bin Rum dışında ne bir tek müslüman ve ne de bir tek Türk'ün bulunmadığı bu adanın Türkiye'ye verilmeyeceğini söyleyerek Türk isteğini reddetti. (55)

Bunun üzerine Rıza Nur Bey, bu isteğin Andlaşma tasarısının 6.maddesine konulan ve "deniz sınırlarının kıyıya 3 milden daha yakın adaları ve adacıkları da içine alacağını belirten genel kurula uygun "düşüğünü belirterek, anlaşma tasarısına aykırı olmadığını ve egemenlik değişikliği getirmediğini vurgulamıştır. (56)

Rıza Nur'un bu görüşlerine karşı çıkan İtalyan temsilcisi (Guariglia); "Meis adası'nın sadece güney kısımlarının Türkiye'nin 3 mil sınırına girdiğini kuzey kısmının bunun dışında kaldığını ve Lozan (Ouchy) Andlaşmasında da Meis in Türkiye'ye verildiğine dair bir maddenin olmadığını söylemiştir. (57)

İsmet Paşa bu konudaki isteklerinde haklı olduklarını ve bu sorunu uzmanlar kurulunca incelenip, gerekirse bir hakemliğe başvurulmaya hazır olduğunu bildirmiştir. Ayrıca İtalyan, İngiliz ve Fransız temsilcilerinin Türk isteğinin

---

55- Meray, a.g.y., Tk.II, c.I, K.I, s.12.

56- Meray, a.g.y., Tk.II, c.I, K.I, s.14-16.

57- Meray, a.g.y., Tk.II, c.I, K.I.

kabul edilemez olduğunu ileri sürmelerine rağmen; İsmet Paşa çekincesinden vazgeçmemiştir. (58)

19 Mayıs 1923'e gelindiğinde daha Meis konusunda henüz bir anlaşmaya varılmamıştı. (59)

Haziran ayına gelindiğinde (4 Haziran) Sir Horace) Rumbold Mektep adacıklarına ilişkin Türk tarafının 12 madde deki değişiklik önergesinin kabul edilmiş olduğunun, adacıkların isimlerinin İngiliz ve Fransız haritalarında "Tavşan Adaları" diye geçtiğinden anlaşmaya bu şekilde konulduğunu belirtmiştir. Bu adaların da askerden arındırmaya tabi olup olmayacağına Yazı Kurulu'nun karar vermesini taraflar kabul etmiştir. (60)

Aynı günkü toplantıda Birinci Komite Başkanı Sir Horace Rumbold, Türk Temsilci Heyetinin Meis adası'nın Türkiye'ye geri verilmesi ile ilgili istekten vazgeçme eğiliminde olup olmadığını sorunca İsmet Paşa şu bildiriye okumuştur. (61)

"Meis (Costellorizzo) Adası, Anadolu'nun karasuları içerisinde bulunmaktadır ve kıt'a parçasından ayrılamaz. Hem Küçük Asya'nın huzuru, hem de askerlik açısından güvenliği, bu ada'nın Türkiye'ye bağımlı olmasını zorunlu kılmaktadır. Böyle olunca, Türk Temsilci Heyeti'nin bu adanın Türk egemenliği altında bırakılmasını öngören istemi pek haklı (Meşru) nedenlere da-

58- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.17.

59- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.127.

60- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.152-153.

61- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.153.

yanmaktaydı; bununla birlikte salt Dünya barışının kurulmasını sağlamak amacıyla, Türk Temsilci Heyeti Meis(Castellorizzo)adası ko nusunda öne sürdüğü çekinceleri(ihtirazi kayıtları) geri almak gibi çok ağır fedakarlığa razı olmaktadır".

Böylece Meis(Costellerizzo)adası'da İtalyanlara bırakılmış oldu. Adalarla ilgili bir sorun kalmıştı; O'da Yunan işgali altında olan ve İsmet Paşa'nın yoğun diplomatik mücadelesiyle elde edilen İmroz ve Bozcaada'nın Türk makamlarına teslim edilmesiydi.

17 Temmuz'da yapılan toplantıda Horace Rumbold Karaağaç toprağı(arazisi)ile İmroz(Imbros)ve Bozcaada adalarının Türk makamlarına teslimine ilişkin protokol tasarısını sundu.⁽⁶²⁾ İsmet Paşa ve Venizelos'un 8 Temmuz 1923 tarihinde Konferansa Çağırılan devletlere gönderdikleri mektuptan anlaşıldığı üzere⁽⁶³⁾ bu protokol, Karaağaç'ın teslimi(transferi) konusunda Türk ve Yunan temsilci heyetleri arasında daha önce kararlaştırılmış hükümlerden başka, İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan kuvvetleri ve makamlarınca boşaltılmasına ilişkin hükümleri de kapsamaktaydı. Belirtilen bu tasarı konferans da olduğu gibi kabul edildi.⁽⁶⁴⁾

62- "Karaağaç Toprak Parçası ile İmroz ve Bozcaada Adalarının Türkiye'ye Geçirilmesine İlişkin Protokol Tasarısı"Bkz. Meray, y.a.g.y., Ek C, s.203-204.

63- İsmet Paşa ve Venizelos'un Mektupları için bkz.Meray, y.a.g.y., Ek D, s.205-206.

64- Meray, y.a.g.y., s.188-189.

Nihayet üç ay süren II.Dönem toplantıları sonucunda 24 Temmuz 1923 de Lozan Barış Andlaşması imzalandı.⁽⁶⁵⁾ Bu andlaşmanın doğrudan Ege Adalarını ilgilendiren maddeleri şunlardır:

Madde 12: İmroz adası ile Bozcaada ve Tavşan adaları dışında Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan egemenliği konusunda 17-30 Mayıs 1913 tarihli Londra Andlaşması'nın 5.inci ve 1-14 Kasım 1913 tarihli Atina Andlaşmasının 15.inci maddeleri hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükümetine bildirilen karar, bu Andlaşma'nın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve 15.madde de belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere doğrulanmıştır. Asya kıyısından 3 milden az uzaklıkta bulunan Adalar, İş bu Andlaşma'da tersine bir hüküm olmadıkça, Türk egemenliği altında kalacaktır!⁽⁶⁶⁾

Madde 13: Barışın korunmasını sağlamak amacıyla Yunan Hükümeti Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında alınacak aşağıdaki önlemlere saygı göstermeyi yükümlenir:

1- Bu adada hiç bir deniz üssü ve hiç bir istihkam kurulmayacaktır.

65- Soysal, a. g.y., c.I, s.89-90; Bilsel, a.g.y., c.II, s.587-588; Karacan, a. g.y., s.650; Meray, a.g.y., Tk.II, c.I, K.II, s.56-67.

66- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.II, s. 56-57; Bilsel, a.g.y., c.II, s.587-588; Soysal, a.g.y., c.I, s.89-90.

2- Yunan savaş uçakları ve öteki hava araçları Anadolu kıyısındaki topraklar üzerinden uçmayacaktı.

Buna karşılık Türkiye hükümeti de savaş uçaklarının ve öteki hava araçlarının sözü geçen adalar üzerinde uçuşuna izin vermeyecektir.

3- Söz konusu adalarda Yunan Silahlı Kuvvetleri, silah altına alınıp yerinde eğitilebilecek olan normal askersel birlikler ve tüm Yunanistan topraklarındaki Jandarma ve polis sayısı ile orantılı olacak, bir jandarma ve polis örgütü oluşturulabilecektir.⁽⁶⁷⁾

Madde 14: Türkiye egemenliği altında kalan İmroz ve Bozcaadaları yerel yönetime ilişkin olup, Türkiye ile Yunanistan arasında yapılmış ya da yapılacak bağitların İmroz ve Bozcaada adaları hakkında uygulanmayacağını belirtir.⁽⁶⁸⁾

Madde 15: Türkiye aşağıda sayılan adalar üzerindeki bütün haklarından İtalya yararına vazgeçer. Bu günkü durumda İtalya'nın işgali altında bulunan Stampalya(Astropolina), Rodos (Rhodes), Kalki(Carki, Kharki), Skarpanto(Scarpanto), Kazos (Casos, Cosso), Piskopis(Piscopis, Tilos), Miziros(Misiro, Nisyros), Kalimnos(Calimnos, Kalymnos), Leros, Patmos, Lipso(Lipso), Sömbeki(Simi) ve İstanköy(Cos) Adaları ile bun-

---

67- Meray, y.a.g.y., s.517; Bilssel, a.g.y., c.II, s.588; Soysal, a.g.y., c.I, s.90.

68- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.57; Bilssel, a.g.y., c.II, s.588; Soysal, a.g.y., c.I, s.90.

lara bağılı olan adacıklar ve Meis(Castellorizzo)⁽⁶⁹⁾

Madde 16: Türkiye bu Andlaşmada belirtilen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup, gene bu Andlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki Adalarda-ki bu toprak ve adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır- her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden vazgeçtiğini açıklar.... (70)

Adı geçen (12.ve 13.)maddelerce Lozan Barış Andlaşması'nın ilgili öteki hükümleri değerlendirildiğinde, Birinci Dünya savaşından sonra kuzey-doğu Ege Adaları'nın hukuksal statüleri'nin güney-doğu Ege Adalarından ayrıldığı ortaya çıkmaktadır. Zira 12.maddede açıkça, 15.madde de sayılan Ege Adaları'nın İtalya'nın egemenliğine bırakıldığını bildirmektedir. (71)

Kuzey-Doğu Ege Adaları'nın hangi devletin egemenliğinde kalacağı 12.maddede saptanmıştır. Buna göre: (72) İmroz,

---

69- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.57; Bilisel, y.a.g.y., s.588; Soysal, y.a.g.y., s.90.

70- Meray, a.g.y., Tk.I, c.I, K.I, s.57; Bilisel, y.a.g.y., s.588; Soysal, y.a.g.y., s.90.

71- Hüseyin Pazarıcı, Doğu Ege Adalarınının Askerden Arındırılmış Statüsü, A.Ü.S.B.F.Yay:50 (40.Kuruluş Yıldönümünde Ankara Üniversitesine Armağan:2)Ankara: A.Ü.S.B.F.ve Bas. Yay.Yüksekokulu Basımevi 1986, s.8.

72- Pazarıcı, a.g.y., s.8-9.

Bozcaada ve Tavşan adaları ile birlikte Anadolu kıyısına 3 milden daha az uzaklıkta olan ada ve adacıkların Türk egemenliğine; Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya adaları ve Taşoz ve Psara ile diğer Kuzey-doğu Ege Adaları ve adacıkları da Yunanistan'ın egemenliği altına verilmiştir. (73)

Adalar konusunda diğer bir önemli nokta ise günümüzde hala geçerliliğini koruyan askerden arındırma sorunudur. Andlaşma'nın 12.maddesinde: "Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan egemenliği konusunda.... 13 Şubat 1914 (Elçiler Konferansı Kararı) tarihinde Yunan hükümetine bildirilen doğrulanmış" denilerek sadece adı belirtilen adalar değil, Yunanistan'ın Balkan savaşlarında işgal ettiği öteki Ege Adalarının da 1914 kararı gereğince askerden arındırılması hükmü altına sokulmuştur. Çünkü 1914 kararı Yunanistan'a bırakılan bütün adaları ayırım gözetmeksizin askerden arındırma statüsüne tabi tutmaktadır. (74) Bu karar Lozan Andlaşmasında da teyid edildiğinden, bugün Yunanlıların savunduğu sadece, andlaşmada adı geçen adaların askerden arındırmaya tabi olduğu düşüncesinin yanlışlığı açıkça görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılan andlaşmalarla kaybedilen Ege Adalarından bir kaçının, uzun süren mücade-

---

73- Pazarıcı, a.g.y., s.9.

74- Pazarıcı, a.g.y., s.8.

leler ve İsmet Paşa'nın yürüttüğü ustaca politika sonunda Lozan Andlaşmasıyla elde edilmesini, yeni Türkiye Devleti'nin başarılarından biri olarak saymak gerekir.

SONUÇ

Tarihin ilk çağlarından beri bir çok uygarlığın (Girit-Miken) merkezi olan Adalar Denizi; aynı zamanda bulunduğu konumu dolayısıyla da bir egemenlik mücadelesi alanı olmuştur.

İlkçağdan bağımsız Yunan devletinin kuruluşuna kadar bu denizde bir sorun görülmemiştir.

Yunanistan, kurulduğu andan başlayarak, kendisine verilen topraklarla yetinmemiş; emperyalist hareketlerle toprakları genişletme yoluna gitmiştir. Bunda en büyük etken Megali İdea ve Avrupalı devletlerin kendisini sürekli desteklemesi olmuştur.

XIX.yüzyılın ikinci yarısında ise, Yunan sorunu giderek Avrupa kamuoyunun sürekli ilgilendiği bir konu haline gelmiştir. Bu dönemin sonlarında Girit sorunu uluslararası bir boyuta ulaşmış ve Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirmiştir. 1897 de yapılan savaşta Yunanistan ezici bir yenilgi almış ise de Avrupa'nın müdahalesi sonucunda yapılan Barış Andlaşmasından büyük haklar elde etmiştir.

II.Meşrutiyet döneminde adalardaki Türk egemenliğini kuvvetlendirmek için, uygulamadaki kolaylıkların(ki bunlar ada halklarınınca imtiyaz olarak algılanıyordu) kaldırılması, Yunanistan ve adalılarca büyük bir tepkiyle karşılandı. Babıâli'ye bu konuda telgraflar çekildi. Böyle yoğun bir tepkiyle karşılaşan İ.T.yönetimi uygulamaları yürürlükten kaldırdı.

Adalar Denizindeki denge'nin asıl bozuluşu ve bu sorunun fiilen(de facto) Avrupa kamuoyunu meşkul eden düzeye gelmesi; İtalya'nın Rodos-12 Ada'yı işgaliyle başlamıştır. Bu sorunun çözümlenmeden Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine Osmanlı Devleti bu geçici işgale razı olmuştur. Balkan Savaşları sırasında diğer Ege Adalarını da (Limni, Midilli, Semadirek, Sisam, vb) Yunan işgaline bırakan Osmanlı İmparatorluğu büyük toprak kayıplarına uğramıştır.

Balkan Savaşları sonucunda 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşmasıyla Boğazönü adalarından İmroz (İmbros), Bozcaada (Tenedos) ile Meis Türkiye'ye bırakılmıştır. Fakat asıl kararı Elçiler Konferansı 14 Şubat 1914'de Osmanlı İmparatorluğuna bildirilmiş, buna göre adı geçen adalar Türkiye'de kalırken, Limni, Midilli, Semadirek, Sisam vb. adalar Yunanistan'a bırakılmıştır. Bunun üzerine başlatılan Bükreş görüşmelerinde sonuçsuz kalmıştır.

I. Dünya Savaşı sonunda, Adaların tümünü (İmroz ve Bozcaada da dahil olmak üzere) yitirmiş olan Osmanlı İmparatorluğu Serv Antlaşmasıyla tarihe karışırken, Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğinde başlatılan Ulusal Mücadele sonucunda kazanılan zaferle yeni Türkiye'nin doğuşu belgelenmiştir.

Lozan Konferansında T.B.M.M.'nin temsilcisi olarak katılan İsmet Paşa'nın yürüttüğü ulusal haklara (çıkartılara) bağlı, eşitlikçi atak diplomatça politikalar sayesinde İmroz, Bozcaada ve Merkez adacıkları eski antlaşmaların bağlarından ve Y

nan işgalinden kurtarılarak Türk egemenliğine geçmiştir.

Konferans sonunda, Türkiye adı geçen adaları alırken İtalya Rodos ve 12 Ada'yı, Yunanistan ise bunların dışındaki tüm Ege Adalarını egemenliği altına almıştır.

II.Dünya Savaşı sonucunda imzalanan 10 Şubat 1947'de İtalya ile yapılan Andlaşmayla Rodos ve 12 Ada Yunanistan'a devredilerek, Ege'deki Ulusal Egemenlik bazındaki eşitsizliğe bir başka boyut eklenmiştir.

E K L E R

(EK-1)

**BULGARİSTAN KRALLIĞI İLE SİRBİSTAN KRALLIĞI
ARASINDA DOSTLUK VE BAĞLAŞMA ANTLAŞMASI [1]**

Bulgarlar Kralı Haşmetli 1 nci Ferdinand ve Sırbistan Kralı Haşmetli 1 nci Petro, devletlerinin ve kardeş Sırp, Bulgar milletlerinin çıkarlarının ortak ve alın yazılarının aynı olduğunu akılcıca takdir ederek bu çıkarlarını karşılıklı zaman altına almak üzere ortak kuvvetle savunmaya ve onların kapsamlı bir surette gelişmeleri için aşağıdaki hususlarda ittifak etmişlerdir.

Madde 1. Bulgaristan Krallığı ve Sırbistan Krallığı birbirine devletlerinin bağımsızlık ve mülki bütünlüklerine kefil olur ve onlardan birisi bir veya birkaç devletin taarruzuna uğradığı zaman kesin surette ve hiç bir kayda bağlı olmaksızın bütün kuvvetleriyle yardımına koşmayı üstüne alır.

Madde 2. İki âkit taraf, aynı surette herhangi büyük bir devletin bellen Türkiye egemenliğinde bulunan araziden bir kısmını hatta geçici olarak da olsa kendi arazisine katmak veya askeri işgal altına almak girişkenliğinde bulunması halinde âkilerden biri hayati çıkarlarına aykırı görür veya harb sebebi sayarsa, biri diğerinin yardımına bütün kuvvetleriyle koşmayı üstüne alır.

Madde 3. İki âkit taraf, tek olarak barış akdetmemeyi taahhüt ederler.

Madde 4. Bu antlaşmanın bütün kapsamı ile uygulanması için bir askeri sözleşme yapılacak; bunda harb vukuunda her iki tarafın neler yapacağı, askeri örgüt, konuş, orduların seferberliği, yüksek komuta kuruluşlarının ilişkileri, sefer hazırlıkları ve harbin başarı ile yönetilmesi konuları açık bir şekilde göz önüne alınacaktır. Askeri sözleşme bu antlaşmanın devamı sayılacaktır. Antlaşmanın imzasından 15 gün sonra sözleşmenin düzenlenmesine başlanacak ve bunun için en çok iki ay süre verilecektir.

Madde 5. Bu antlaşma ile askeri sözleşme imza tarihinden 31 aralık 1920 tarihine kadar geçerli olacaktır. Yalnız bu sürenin bitiminden sonra iki âkit tarafın tamamlayıcı bir anlaşması ve kesin imzasıyla uzatılabilecektir. Fakat antlaşmanın bittiği gün iki taraf harb halinde bulunur veya harb-

den sonra harb halinin arttırılmamış bir durumunda bulunurlarsa, barış akdoluncaya kadar veyahut harbin gerektirdiği durum tasfiye edilinceye kadar antlaşma ve askeri sözleşme yürürlükte kalacaktır.

Madde 6. Antlaşma Bulgarca ve Sırpça yazılmak ve birbirinin aynı olmak üzere iki nüsha olarak düzenlenecektir. Askeri sözleşme de aynı suretle iki nüsha olacak ve her ikisi Bulgarca ve Sırpça yazılacak; bunu da devlet başkanları ile dışişleri bakanları ve o zaman askeri delegeler imzalayacaklardır.

Madde 7. Antlaşma ve sözleşme yalnız iki âkit tarafın aynı zamanda önceden anlaşmaları ile herhangi bir devlet bağlaşmaya kabul olunacaktır. 20 şubat 1912 tarihinde Sofya'da düzenlenmiştir [1].

iv. Ev. GEŞOF
M. Milovanovic

[1] Bulgarlarca efrençî ve rumî yıllar aynı olduğu halde, günler efrençiden 13 gün öncedir. Örneğin : Bu antlaşmanın tarihi Bulgarlarca 29 şubat 1912 olarak kayıt edildiği halde, efrençî tarihte 13 mart 1912 dir.

(EK-2)

**BULGARİSTAN KRALLIĞI İLE SIRBİSTAN KRALLIĞI ARASINDA
DOSTLUK VE BAĞLAŞMA ANTLAŞMASININ GİZLİ EKİ (1)**

Madde 1. Türkiye'de karşılıklı ilerler, iki âkit tarafın veya bunlardan birisinin çıkarlarını tehlikeye sokar, iç ve dış güçlüklerden dolayı Balkan yarımadasında statükonun korunması sorunu meydana çıkar, iki âkit taraftan bunun sonucunda silâhlî harekete geçmek lâzım geldiğine kanı hasıl eden taraf diğerine gerekçeli bir önerme yaparsa, bu taraf derhal fikir mübadelesi yapmaya zorunludur; eğer bağlaşıklı ile uyşamazsa ona gerekçeli karşılık vermek zorunluğundadır. Hareket için anlaşma Rusya'ya bildirilir. Rusya muhalefet etmezse varılan anlaşmaya göre ve her şeyde, hislerdeki dayanıklılıktan ve çıkarların ortak oluşundan doğan olağanüstü bir gayretle harekete geçilir. Aksi halde, uzlaşmaya varılmazsa Rusya'nın fikrine başvurulacaktır. Bu fikrin uygulaması Rusya'nın bildireceği yargıya göre iki taraf için zorunlu olacaktır.

Rusya fikrini açıklamak istemezse ve iki âkit taraf arasında bundan sonra da uzlaşma meydana gelmezse harekete geçmek istiyen taraf sorumluluk kendisine ait olmak üzere Türkiye aleyhine yalnız başına harekete başlayabilir; diğer taraf bağlaşıklara karşı dostane tarafsız kahr, askerî sözleşmede dikkate alınan ölçüye göre seferberlik yapar ve üçüncü bir devlet Türkiye'ye yardım ederse o da bağlaşığının yardımına koşar.

Madde 2. Antlaşmanın birinci ve ikinci maddeleri gizli ekin 1 nci maddesi deyim ve kavramına uygun olarak ortak hareketle Türkiye'den kazanılacak arazi iki bağlaşığın ortak egemenliğine (condominium) geçecek ve bunun tasfiyesi hemen ve engeç barışın akdinden iki aylık bir süre içinde aşağıdaki esaslara göre bitirilecektir:

Sırbistan, Bulgaristan'ın Rodop dağları ile Struma nehri doğusundaki arazi üzerindeki hakkını; Bulgaristanda Sırbistan'ın Şar dağının kuzey ve batısındaki arazi üzerindeki hakkını tanıır.

Şar dağları ile Rodoplar arasındaki arazi, Ege denizi ve Ohri gölünün ilinti ve ilişkisine gelince, Bulgar ve Sırp milletlerinin genel çıkarları veya dış sebepler bakımından bu arazinin özel bir özerklik şeklinde örgütlenmesi mümkün görülmezse bu arazi hakkında aşağıdaki açıklamaya göre işlem yapılacaktır :

Sırbistan ek haritada işaret edilen sınırın öte tarafında bir şey istenemeyi taahhüt eder. Bu hat : Türk Bulgar sınırında Golen tepesinden (Eğripalanga kuzeyinde) gaşlar ve genel olarak Ohri gölüne kadar batı-güney doğrultusunu izler; Metebovo ve Podirjkon köyleri arasında Ilika tepesinden Neraf köyünün doğusundaki tepeden geçer; Ostrig köyü kuzeyinde 1.000 rakımlı tepeye kadar tepeler hattını takip eder; Bağtavo köyünün kuzeyinden Lübenski, Drag ve Opila köyleri arasında 1050 tepesinden, Talışman ve Jivlevo köyleri üzerinden, 1050 tepelerinden Kısali köyünden Gradıše dağına tepeler hattını Gorıšte'ye kadar takip eder; 1023 tepesine doğru İvankotsi ve Logintsi köyleri arasındaki tepeler hattı ile Vetersko ve Sopot köyleri üzerinden Vardar nehrine ve Vardar üzerinden dağların tepeler sattı ile 2250 tepesine ve Peropole dağına kadar bunun tepeler hattı ile Krapa ve Barbares köyleri arasından geçer; Ergenevo ve Drenevo köyleri arasında 1200 rakımlı tepeye varılır; oradan Çeşme tepesi (1254), Sırp ve Česko köyleri arasında Babadağ ve Kuruşka tepesi, Belitsa köyü doğusunda Prutoyska dağı tepesi, Brejani üzerinden geçerek İlen dağı (1200) ve oradan Sırtlar hattını takiben 1330 tepesi üzerinden 1217 tepesine ulaşır; sonra Livoigte ve Gorentsi arasından geçip Gibofsi manastırı dolayında Ohri gölüne kadar devam eder.

Eğer bu sorunda hakemliği istenecek olan Haşmetli Rusya İmparatoru bu hattın faydalı olacağını uygun bulursa, Bulgaristan bu hattı kabul etmeyi üstüne alır. Yukarıda işaret edilen sınırları Rus Çarı iki tarafın hukuk ve çıkarlarına uygun bulursa iki tarafın da bu hattı kesin sınır olarak kabul edeceği anlaşılmaktadır.

Madde 3. Antlaşma ile antlaşmanın gizli ekinin ve askerî sözleşmenin birer suretleri Rus Çarlığı Hükümetine sunulacak ve bunları senet sayması ve onların hedeflerine yakınlık uyuması rica ve Çar Hazretlerinden de gerek kendilerine ve gerekse hükümetlerine ezelden mukadder olan rolleri kabul etmeleri de istirham olunur.

Madde 4. Bu antlaşmanın gizli ekinin veya askerî sözleşmenin herhangi bir hükmünün yorumu ve uygulanmasında çıkacak her anlaşmazlık da taraflardan biri ve diğeri aracısız görüşme ile uzlaşmak mümkün olmayacağı bildirirse, sorun Rusya'nın kesin kararına arz olunur.

Madde 5. Bu gizli ekin hiç bir madde ve hükmü iki tarafça da, önceden anlaşmadıkça diğeri herhangi bir devlete açıklanmaz ve bildirilemez.

29 şubat 1912 tarihinde Sofya'da düzenlenmiştir.

(Ek - 5)

**BULGARİSTAN KRALLIĞI İLE SİRBİSTAN KRALLIĞI
ARASINDA ASKERİ SÖZLEŞME [1]**

Bulgaristan Krallığı ile Sırbistan Krallığı arasında akdedilen dostluk ve bağlaşma antlaşmasının 3 ncü maddesinin ruh ve esasına göre ve en son harbin başarı ile sevk ve idaresinin sağlanması, bağlaşmanın tayin ettiği gayelerin daha kesin bir surette gerçekleşmesi için iki âkî taraf aynı antlaşma hükümlerinin kapsadığı kuvvet ve değeri haiz olan aşağıdaki koşulları kararlaştırdılar :

Madde 1. Bulgaristan Krallığı ve Sırbistan Krallığı bağlaşma antlaşmasının 1 nci ve 2 nci maddesi ile antlaşmanın gizli ekinin 1 nci maddesinde yazılı hallerde karşılıklı yardımda bulunmayı üstlerine alırlar.

Bulgaristan 200.000, Sırbistan da 150.000 den aşağı olmamak üzere kuvvet çıkaracak ve bunlar sınırda muharebe etmeye ve anavatan topraklarının dışındaki harekâta katılmaya hazır bulunacaklardır. Depo kıtaları erati, 3 ncü Ban Sırp ve Bulgar müstahfızları bu sayının dışındadır.

Bu orduların sınıra veyahut kendi topraklarının dışında, harbin hedefine, harbin doğuracağı sebeplere göre ve harb hareketlerinin gerektirdiği yere en geç harb ilânının 21 nci günü, bağlaşık devletlerin birinin antlaşmada göz önüne alınan fırsatın meydana geldiğini bildirmesi üzerine, gönderilmesi gerekecektir. Fakat, bu fırsat meydana gelmeden de iki taraf seferberlik ve yağmağa göre harb ilânının 7 nci günü veyahut antlaşmada göz önüne alınan fırsatın meydana gelmesinde birlikleri hatta kısım kısım-bu hareket tarzı, harekâtın niteliğine uygun gelir ve harbin sonucuna etkili görülürse - sevk etmeye zorunludur.

Madde 2. Romanya Bulgaristan'a taarruz ederse, Sırbistan derhal Romanya'ya harb ilân etmeye ve ona karşı orta Tuna'ya veya Dobrica harekât alanına en az 100000 muharip göndermeye zorunludur.

Türkiye Bulgaristan'a taarruz ederse, Sırbistan Türkiye'ye girmeyi ve Vardar harekât alanına gönderilmek üzere seferber olan ordusundan en az 10000 muharip ayırmayı üstüne alır.

Bu sırada Sırbistan yalnız veya Bulgaristan'la birlikte 3 ncü bir devletle muharip bulunuyorsa, Bulgaristan serbest kalan bütün kuvvetlerini Romanya veyahut Türkiye aleyhine kullanacaktır.

Madde 3. Avusturya - Macaristan Sırbistan'a taarruz ederse, Bulgaristan, derhal Avusturya'ya harb ilân etmeyi ve Sırp Ordusu ile birleşerek Avusturya - Macaristan'a karşı hareket etmek üzere Sırbistan'a 200 000 muharip göndermeyi üstüne alır.

Avusturya - Macaristan herhangi bir bahane ile veya Türkiye'nin rızası olmaksızın Yenipazar sancağına asker gönderir ve Sırbistan ona harb ilân etmek zorunluğunda kalır, veyahut kendi çıkarlarını korumak için sancağa asker gönderir ve bununla silâhlı bir ihtilâfa sebep olursa Bulgaristan da Sırbistan'a karşı aynı yükümlülüğü taşır.

Türkiye Sırbistan'a taarruz ederse Bulgaristan, vakit geçirmeden sınırını geçmeyi ve kendi ordusundan bu sözleşmenin 1 nci maddesine göre en az 100000 kişiyi ayırmayı ve bunları Vardar harekât alanına göndermeyi üstüne alır.

Romanya Sırbistan'a taarruz ederse Bulgaristan, Romanya Ordusu Tunz'ı geçip Sırbistan arazisine girdiği zaman Romen Ordusuna taarruz etmeyi taahhüt eder.

Bulgaristan, bu maddede sözü geçen hallerden birinde yalnız veya Sırbistan ile beraber üçüncü bir devletle harb halinde ise bütün kuvvetleriyle ve artıracığı diğer kuvvetlerle Sırbistan'a yardım etmeyi üstüne alır.

Madde 4. Bulgaristan ile Sırbistan daha önceden anlaşarak Türkiye'ye harb ilân ederlerse ve aralarında özel diğer bir anlaşma akdedilmemişse bu sözleşmenin 1 nci maddesi gereğince seferber edilen kuvvetlerden en az 100000 muharibi Vardar harekât alanına göndermeyi üstlerine alırlar.

Madde 5. Âkitlerden biri diğer tarafla önceden anlaşmadan ve onun rızasını almadan 3 ncü bir devlete harb ilân ederse, ikinci âkit taraf bu sözleşmenin 1 nci maddesinde göz önüne alınan taahhütlerden serbest kahr. Fakat harbin devamı boyunca bağlaşıklara karşı dostça tarafsızlığı ve derhal en az 50000 muharibi seferber etmeyi ve bunları bağlaşığının askeri hareketlerini en iyi sağlayacak tarzda yığmayı üstüne alır.

Madde 6. Birlikte yapılan bir harb esnasında bir taraf diğer tarafla anlaşmadan ve onun rızasını almadan 24 saatten çok mütareke yapamaz.

Barış görüşmelerine başlamak ve barış antlaşmasının imzası için önceden yazı ile uzlaşma gerektir.

Madde 7. Harb esnasında her âkit tarafın ordularına, bu orduların bütün hareketlerini sevk ve idare edecek olan kendi komutanları tarafından komuta edilir.

İki devlet ordularının birlikleri aynı hedefe karşı hareket ettikleri zaman emir ve komuta aynı kuvvette olan birliklerin rütbece daha büyük olan komutanına, çeşitli sınıflardan meydana gelen birliklerde görev bakımından en büyük olan komutana ait olacaktır.

E K L E R

Âkit taraflardan birine mensup bir veya birkaç ordu diğer tarafın emrine verilirse bunlar kendi komutanları tarafından sevk ve idare edilecekler, askerî harekâtın stratejik sevk ve idaresi bakımından da emrine verdikleri tarafın başkomutanı emrinde bulunacaktır.

Türkiye'ye karşı bir harb halinde Vardar harekât alanının başkomutanlığı, eğer Sırp Ordusunun asıl kuvvetleri bu harekât alanında harekât yapıyorsa ve bu ordu aynı alandaki Bulgar kuvvetlerine sayıca üstünse bu sözleşmesinin 4 nci maddesine göre Vardar harekât alanının başkomutanlığı Sırbistan'a ait olacaktır. Fakat Sırp'asıl ordusu bu alanda harekât yapıyorsa ve sayıca da Bulgar ordusundan az ise, bu harekât alanının başkomutanlığı Bulgaristan'a ait olacaktır.

Madde 8. İki âkit tarafın birlikleri bir komuta altına verilirse genel taktik hareketlerin stratejik bakımdan sevk ve idaresi için verilecek bütün emir ve talimatlar iki dil üzerine, yani Bulgarca ve Sırpça yayınlanır.

Madde 9. Bütün işe, ikmal, sıhhi hizmet ve yaralıların taşınması ölümlerin gömülmesi, harb gereçleri vesairenin taşınmasında her âkit taraf ordusu diğer memlekette o memleket ordusunun malik olduğu aynı hukuk ve kolaylıklara mazhar olacaktır.

Bütün ikmal ve işe maddeleri her iki tarafın kendi alanında ve bölgesel fiyatla ve tercihan nakden, istisnâ hallerde mazbata ile ödenecektir.

Kıtaların, bütün harb gereçlerinin, erzak vesairenin demir yolu ile taşınmasında taşıma masrafı, arazisinde taşıma yapılan tarafa ait olacaktır.

Madde 10. Harb ganimetleri, alan kıtaya aittir. Eğer ganimetler ortaklaşa yapılan bir muharebede kazanılmışsa, iki ordu bunu o muharebeye eylemli olarak katılan muhariplerin sayısı oranına göre böler.

Madde 11. Harb esnasında bir âkit taraf diğerinin başkomutanlık ve ordu karargâhında bir askerî temsilci bulunduracak; bu temsilciler iki ordu arasında her konuda irtibat sağlayacaktır.

Madde 12. Stratejik harekâta beklenmedik hallerde meydana gelecek ihtilâflar iki Başkomutanlık arasında karşılıklı anlaşma ile çözümlenir.

Madde 13. İki tarafın Genelkurmay Başkanları, bu sözleşmenin akdinden sonra hemen bu sözleşmenin 1 nci maddesine göre seferber olacak kıtaların bölünmesi ve bunların yığınak bölgelerinde gruplanmaları; orduların yığınaklarını çabuklaştırmak ve sonraki harekât için onarılacak yollarla yeniden inşa edilecek yollar hakkında uzlaşacaklardır.

Madde 14. Bu sözleşme, imza edildiği günden itibaren Dostluk ve Bağlaşma Antlaşmasının yürürlükte olduğu sürece geçerlidir.

Sofya, 29 nisan 1912 [1]

[1] 12 Mayıs 1912.

(Ek - 4)

**SIRBİSTAN VE BULGARİSTAN GENELKURMAYLARI ARASINDA
ANLAŞMA [1]**

Bulgaristan Krallığı ile Sırbistan Krallığı arasında akdedilen askeri sözleşmenin 13 ncü maddesine uyarak iki tarafın tayin ettiği delegeler askeri hareketlere uygun planların esaslarını düzenlediler ve aşağıdaki kolları tesbit ettiler.

I. Avusturya - Macaristan ile Sırbistan arasında bir harb halinde; (metnin yazılmasına lüzum görülmemiştir).

II. Bulgaristan ve Sırbistan ile Türkiye arasında bir harb halinde; Türk asıl kuvvetlerinin Üsküp - Komanova - Kratovala - Koçana - Köprülü bölgesinde yığınak yaptığı tahmin ve kabul edildiği takdirde Vardar hareket alanında hareket yapacak olan bağlaşıklık ordular aşağıdaki gibi bölünecektir :

1. İki tümenlik bir Sırp ordusunun hedefi, Karadağ üzerinden Üsküp olacak ve bu ordu bağlaşıklık orduların sağ kanatlarını teşkil edecektir.

2. Beş piyade ve bir süvari tümeninden meydana gelen bir Sırp ordusu Moroviça ve Piçinya vadileri boyunca Komanova - Kratovala hattına doğru ilerleyecek; bu ordunun görevi, düşmana karşı cepheden hareket etmek ve bağlaşıklık orduların merkezini teşkil etmek olacaktır.

3. Üç tümenlik bir Bulgar ordusu, Köstendil - Eğripalanga - Üsküp ve Köstendil - Çarovaselo - Koçana doğrultularında düşmanın sağ kanatı gerilerine doğru hareket ve etki yapmak görevini alacaktır.

4. İki taraf Genelkurmay Başkanları birlikte Köstendil ile İvranya arasındaki bölgeyi inceleyecekler; eğer Köstendil - Eğripalanga - Üsküp doğrultusunda büyük kuvvetlerin kullanılması mümkün olduğu kanısına varırlarsa Karadağ üzerinden Üsküp doğrultusunda harekete ayrılan iki tümenlik, durum elverdiği takdirde bağlaşıklık orduların sol kanatını takviye konusunda faydalanılacak ve bunun için de Köstendil dolayında yığınak yapılacaktır.

5. Bağlaşıklık orduların sağ kanatının korunması ve sağlanması için Sırp Genelkurmay Başkanı sonraki cepheden üç tümenini uygun gördüğü tarzda ikinci hatta kullanacaktır.

6. Bulgar Ordusu Genelkurmay Başkanı, Bosilegrad - Lesina yolunun düzeltilmesi için gayret sarfını üstüne alır.

E K L E R

Durum, Meriç harekât alanındaki Bulgar ordusunu takviyeyi zorunlu kılar ve yukarıda alınan kuvvetlerin Vardar harekât alanında kullanılmasına kesin lüzum kalmazsa bu kuvvetler Vardar harekât alanından Meriç harekât alanına naklolunacaklardır. Tam tersine durum Vardar harekât alanındaki birliklerin takviyesini gerektiriyorsa ve Meriç harekât alanına ayrılan kuvvetlerin tümüne kesin lüzum yoksa, kullanılmalarına kesin lüzum olmayan birlikler Vardar harekât bölgesine naklolunacaktır.

EK- İki taraf Genelkurmayları şunları taahhüt ederler:

- a. Komşu ordulara ait bilgi ve haberleri aralarında alıp vermeyi üstlerine alırlar.
- b. Resmî ve gizli bütün tüzük ve haritalarla sairenin lüzumu kadarını mübadele edeceklerdir.
- c. Askerî sözleşmenin 2 nci maddesine uyarak bağışık ordunun örgüt ve dilini öğrenmek üzere karşılıklı ve belirli sayıda subay göndereceklerdir.
- d. Bulgar ve Sırp Genelkurmay Başkanları genel durum üzerinde fikir mübadele etmek ve durumun değişmesinden dolayı değişecek konuları tespit etmek maksadıyla her yıl sonbaharda görüşme yapacaklardır.

(EK - 5)

**BULGARİSTAN KRALI İLE YUNANİSTAN KRALI ARASINDA
GIZLI TEDAFUİ İTTİFAK ANTLAŞMASI [1]**

Balkan yarımadasında barışın korunmasını şiddetle göz önüne alan iki hükümet, sağlam bir savunma ittifakı ile bu ihtiyacı sağlamaya güçlü olduklarına; keza Türkiye'deki çeşitli milletlerin sükûn içinde varlıklarını gerçek siyasi bir eşitlik üzerinde ve antlaşmaların verdiği veya başka suretle İmparatorlukta Hıristiyanlara verilen haklara dayanarak . Doğu'da durumu kuvvetlendirecek şekilde korumanın zorunlu bir koşul olduğuna kanidirlere ve bu suretle iki devletin anılan kavramda ortaklaşa çalışması emri tabiidir. Menfaat ve onların Osmanlı İmparatorluğu ile iyi ilişkilerini, Türkiye'deki Bulgar ve Yunan unsurları arasındaki uzlaşmayı kolaylaştırma ve takviye etmeyi göz önüne alan Bulgar ve Yunan Kralları, milletleri arasında hiç bir saldırgan emel beslenmemesine ve aralarında anlaşma, barış ve karşılıklı koruma bağlaşması yapmaya karar vermişler ve kendilerine temsilci olarak İv. Ev. Grefof'u ve D. Panas'ı atamışlardır. Bunlar da itimatnamelerini teati ettikten sonra aşağıdaki husuları düzenlemiş ve tespit etmişlerdir :

Madde 1. İki yüksek âkit tarafın samimi isteklerinin tersine ve onların hükümetlerinin Osmanlı İmparatorluğuna karşı her türlü taarruz ve kışkırtmadan sakınmak konusundaki hareketleri hilafına iki devletten biri gerek kendi arazisine, gerekse sistematik bir tarzda antlaşmalarla sağlanmış olan hukukuna veya devletler hukukunun esaslarını bozma suretinde Türkiye tarafından bir taarruza uğrarsa, iki yüksek âkit bütün muharip kuvvetleriyle birbirine yardım etmeyi ve bundan sonra da ancak birlikte iki tarafın uygun görmesiyle barış akdetmeyi üstlerine ahrlar.

Madde 2. İki yüksek âkit taraf, bir yandan İmparatorluğun sekencesini teşkil eden unsurların sükûn içinde yaşamalarına hizmet etmeleri için Türkiye'deki ırkdaşları üzerindeki manevî etki ve söz geçerliklerini kullanacaklar, diğer yandan da gerek Türkiye Hükümetine ve gerekse büyük devletlere karşı antlaşmaların verdiği veya başka suretlerle Bulgar ve Elen milletlerine verilen imtiyazları gerçekleştirmek veya emniyete almayı siyasi ve medeni eşitlik sağlanmasını, hedef tutan her işte birbirlerine yardım etmeyi üstlerine ahrlar.

Madde 3. İşbu antlaşma, imza tarihinden itibaren üç yıl yürürlükte olacak, hükümden kaldırılmazsa birer sene süre ile uzatılacak, bu da imza tarihinden itibaren üçüncü yılın bitmesinden altı ay önce olacaktır.

E K L E R

Madde 4. İşbu antlaşma gizli tutulacaktır. Antlaşma kısmen olsun, tamamen olsun iki yüksek âkيتين onayı olmadıkça ne başka bir devlete verilir, ne de ilân olunabilir.

İşbu antlaşma mümkün olduğu kadar acele onaylanacaktır. Onaylı nüshalar Sofya'da veyahut Atina'da teati edilecektir.

Onay için iki tarafın temsilcileri işbu antlaşmayı imzaladılar ve kendi mühürleriyle mühürlədiler.

Sofya, 16 mayıs 1912 [1]

B E Y A N N A M E

Türkiye'nin rızası dışında Yunan Parlamentosuna Girit mebuslarının kabul edilmesinden dolayı Yunanistan'la Türkiye arasında bir harb çıkarsa 1 nci madde hükümsüz kalacaktır. Böyle bir halde Bulgaristan Yunanistan'a karşı iyi niyetli tarafsızlığın muhafazasından başka bir şeyle yükümlü değildir.

1908 Girit sorunundan çıkan buhranın derhal tasfiyesi genel çıkara uygun geldikçe ve Balkan dengesini bozmadıkça tabii işlerden sayılacağından Bulgaristan (işbu madde ile deruhte edilen taahhütlerden başka) bu sorunu halie eğilen Yunanistan'ın hareketlerini hiç bir suretle güçleştirmemeyi üstüne alır.

---

[1] 29 mayıs 1912.

(EK-6)

BULGARİSTAN İLE YUNANİSTAN ARASINDA ASKERİ SÖZLEŞME

Haşmetli Bulgarlar Krallığı ve Haşmetli Elenler Krallığı, 16 Mayıs 1912'de Bulgaristan Krallığı ile Yunanistan Krallığı arasında Sofya'da akdedilen tedefüf ittifak antlaşmasını bir askeri sözleşme ile tamamlamak istemişler ve bu maksatla tayin ettikleri temsilciler aşağıdaki tarzda uzlaşmışlardır:

Madde 1. 16 Mayıs 1912'de Bulgaristan ile Yunanistan arasında Sofya'da akdedilen tedefüf ittifak antlaşması gereğince Yunanistan, Türkiye aleyhine bir Türk - Bulgar harbine karışır veya Bulgaristan gene Türkiye aleyhine bir Türk - Yunan harbine karışır, iki devlet (Yunanistan ve Bulgaristan) birbirine şöyle yardım etmeyi üstlerine alırlar :

Yunanistan en az 120.000 kişi, Bulgaristan en az 300.000 kişi.

Bu kuvvetler sınıra doğru harekete hazır olacaklar, anavatan sınırları dışında harb hareketlerine katılacaklardır.

Bu orduların en geç seferberliğin 20 nci gününe kadar veyahut iki âkit taraftan birinin antlaşmada göz önüne getirilen halin meydana geldiğini haber verilmesi üzerine sınırı geçmek üzere yığılmaları lazımdır.

Madde 2. Eğer Yunanistan Türkiye tarafından taarruza uğrarsa, Bulgaristan Türkiye'ye harb ilân etmeyi ve 1 nci maddede belirtilen kuvvetleriyle (en az 300.000 kişi) Bulgar Genelkurmayınca yapılan plana göre Türkiye'ye taarruz etmeyi üstüne alır, Eğer Bulgaristan Türkiye'nin taarruzuna uğrarsa, Yunanistan Türkiye'ye harb ilân etmeyi ve 1 nci maddede tayin edilen kuvvetle (en az 120.000 kişi) ve Yunan Genelkurmayının planına göre Türkiye'ye taarruz etmeyi üstüne alır. Yunan Donanmasının esas hedefi her halde Ege denizine egemen olmak ve Anadolu ile Rumeli arasındaki ulaştırmayı kesmek olması lazımdır.

Yukarıdaki iki fıkrada sözü edilen hallerde Bulgaristan, ordusunun büyük kısmı ile Kosova, Manastır ve Selânik illerinde yığılmak yapan Türk kuvvetlerine taarruz etmeyi üstüne alır. Eğer Sırbistan Bulgaristan ile olan bağlaşmasından dolayı harbe katılırsa, Bulgaristan bütün kuvvetlerini Trakya'da kullanabilir. Bu takdirde Bulgaristan işbu sözleşme gereğince Yunanistan'a karşı taahhüdünü de yapmış olacaktır. Zira en az 120.000 kişilik bir Sırp ordusu yukarıda adı geçen üç ilde Türklere karşı saldırgan hareket edecektir.

E K L E R

Madde 3. Bulgaristan ile Yunanistan özel anlaşma esaslarına dayanarak Türkiye'ye harb ilân ederlerse, işbu sözleşmenin 1 nci maddesinde belirtilen sayıda asker çıkarmayı üstlerine alırlar. İkinci maddenin son iki fıkrasındaki talimat bu halde uygulanır.

Madde 4. Âkit hükümetlerden birisi önceden anlaşmadan ve diğer hükümetin rızasını almadan Türkiye'den başka bir devlete harb ilân ederse ikinci âkit devlet 1 nci maddede sözü geçen taahhütlerinden kurtularak bütün harbin süresince kendi bağlaşığına karşı dostane tarafsızlıkta bulunmayı üstüne alır. Beraber yapılan bir harbde bağlaşıklık devletlerden hiçbirisi anlaşma ve diğer tarafın rızası olmadıkça 24 saatten çok mütareke yapamaz. Keza böylece âkitlerden birisinin müzakereye başlaması veya barış antlaşması akdetmesi için diğerlerinin yazı ile rızasını alması şarttır.

Madde 6. Bulgaristan ile Yunanistan ordularını seferber ettikten veya harbe girdikten sonra Yunanistan Girit sorununu adanın yerli halkının isteğine göre halletmek zorunluğunda kalır ve Türkiye tarafından taarruza uğrarsa, işbu sözleşmenin 1 nci maddesi gereğince Bulgaristan Yunanistan'a yardım etmeyi üstüne alır.

Madde 7. Bulgar ve Yunan Genelkurmay Başkanları harekât planlarını birbirine karşılıklı olarak ve zamanında bildirmeyi üstlerine alırlar. Bundan başka onların, her yıl yeni durumlara göre bu planlarda yapılan değişiklikleri de bildirmeleri lâzımdır.

Madde 8. İşbu sözleşmenin imzalanmasından sonra hemen iki taraf için de zorunlu ve ayrılmaz bir kısmı bulunduğundan, 16 mayıs 1912 tarihli tedafü ittifakname geçerli oldukça o da yürürlükte kalacaktır.

Sofya, 22 eylül 1912 [1]

[1] 5 ekim 1912.

(EK-7)

HEYET-İ VÜKELÂNIN (BAKANLAR KURULUNUN) KARADAĞ'A KARŞI
MUKABİL HAREKÂTA BAŞLANMASINA DAİR KARARININ HARBIYE
NEZARETİNE BİLDİRİLMESİ [1]

(Türkçeleştirilmiştir)

Babîlî
Sadaret Dairesi
Sekreterliği
2016

HARBIYE NEZARETİNE

Dün saat 11.30 da Karadağ Maslahatgüzarı Bay Plamnağ'ın Babîlî'de Hariciye Nazırına verdiği notada, Karadağ Hükümetinin dünden itibaren Osmanlı Devletine harb ilân ettiği ve kendisinin İstanbul'dan ayrılacağı, Çetine'deki maslahatgüzarımıza pasaportunun verileceği belirtildiğine göre, Çetin'e maslahatgüzarımıza, derhal Çetine'yi terkederek İstanbul'a dönmesine dair acele tebligat yapılması, elçilik memurları ile Karadağ'daki şebhenderlerimizin hareket tarzları ile sefaret ve şebhenderlere ait binaların ve evrakın korunmasına dair gereken tavsiyenin yapılması, keza bütün Osmanlı elçiliklerine bilgi ve gerekli talimatın verilmesi işinin Hariciye Nazırhüma havalesi; Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın da yakında ilişkilerini keserek düşmanca harekete başlamaları düşünülmüş olduğu için gerekli askerî tedbirlerin zaman kaybetmeksizin son derece süratle alınması ve sınır boylarımızda uyanık ve ileri görüşlü olmaya daha çok dikkat edilmesi ve düşmanlarımızın saldırılarına Allaha sığınarak şiddetle karşı konulması için gerekenlere acele emir verilmesinin Nezaretinize tebliği ve bütün illere ve bağımsız livalara bilgi verilmesi ile beraber askerî toplanması ve nakli işinin daha çabuklaştırılmasına gayret sarfedilmesini ayrıca ve kesin olarak tavsiye olunmasının, kezâ Karadağ Hükümeti tarafından ne suretle harb ilân edildiğine ve Saltanatça (devletçe) gerekli tedbirlerin alındığına ve gerekenlere lüzumlu emirlerin verildiğine dair bir resmî bildirge yayınlanması işinin Dahiliye Nezaretine bildirilmesi Heyet-i Vükelâda görüşülerek bu maksatla hazırlanan irade-i seniyye lâhiyası Padışah tarafından onaylandığı için onaylı sureti ekli olarak yüksek onamalarına sunulmuş olup adı geçen iki bakanlıkla Bahriye Nezaretine de bildirilmiş olduğu için gereğinin yapılmasına yardım edilmesini arz ederim, 8 ekim 1912

Sadrızam adına
Müsteşar
Adil

[1] Harb Tarihi Arşivi, D. 3, G. 16, Ds. 130.

(EK-8)

HEYET-İ VUKELÂNIN KARADAĞ'A KARŞI MUKABİL
HAREKÂTA DAİR KARARI ÜZERİNE ÇIKAN İRADE-İ
SENİYYE (PADİŞAH EMRİ) [1]

(Türkçeleştirilmiştir)

İRADE-İ SENİYYE SURETİDİR

Karadağ Hükümetinin, Osmanlı Devletine bugünden itibaren harb ilân ettiği ve Karadağ maslahatgüzarının İstanbul'dan ayrılacağı; bizzat kendisi tarafından Hariciye Nezaretine resmen yazılı olarak bildirilmesi üzerine, Çetine Sefaret; Maslahatgüzarının derhal İstanbul'a dönmesi ve düşmanlarımıza Aliha sığınarak şiddetle karşı harekâta geçilmesi Heyet-i Vükalâ kararı ile onanmıştır.

Bu irade-i seniyyemizin uygulanmasına Harbiye ve Hariciye Nazırları memurdular. 7 ekim 1912

(Nazırlar ve imzaları)

Aslına uygundur
Sadaret Sekreterlik Dairesi
Müdür Yardımcısı

[1] Harb Tarihi Arşivi, D. 8,-G. 16, Ds. 130.

(EK-9)

BULGAR, YUNAN VE SIRP BAĞLAŞIK HÜKÜMETLERİNİN
BABIÂLİYE VERDİKLERİ NOTA [1]

(Türkçeleştirilmiştir)

Belgrat Büyükelçibliğinden Hariciye Nezaretine gelen 14 ekim 1912 gün ve 411 sayılı telgraf tercümesi suretidir.

Heyet-i Vükela ve
Sadaret Kalemi

Sırp Dışişleri Bakanhğı memurlarından biri, aşağıda arz olunan 13 ekim 1912 tarihli notayı Başbakan ve Dışişleri Bakanı adına şimdi bende-nize bildirdi:

"Altında Başbakan ve Dışişleri Bakanının imzaları bulunan şu tebli-gat ile ekli muhtırayı hükümetine ulaştırması Osmanlı Devleti Büyükelçi-sinden rica olunur:

Büyük devletlerin, Osmanlı yönetimindeki Avrupa'da reform yapmayı üzerlerine alacakları vaadi üzerine, altı büyük devlet tarafından Avusturya ve Rusya Hükümetleri aracılığı ile yapılan teşebbüse rağmen Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan Hükümetleri Rumeli ilindeki Hıristiyan halkın yaygın şekilde olan acınacak halini gerçekten düzeltmek ve Osmanlı Avru-pasında huzur ve güveni ve hiç bir konuda haklı olmadığı halde Babiâli'nin haklarında keyfi ve kızgın bir tavır takınmış olduğu Balkan hükümetleriyle Osmanlı Devleti arasında sağlam bir barış ve selâmeti sağlamak, ancak iyi niyetle tamamen reform yapılmasına bağlı bulunduğunu söylemek için doğru ve Osmanlı Hükümetine başvurmayı zorunlu sayarlar.

Bulgar, Yunan ve Sırp Hükümetleri meydana gelen olaylar sebebiyle Karadağ Hükümetinin bu teşebbüse katılmamasına üzgün olmakla beraber Babiâli'yi, büyük devletler ve Balkan hükümetleriyle anlaşmış olarak, Ber-lin Antlaşmasının 23 ncü maddesinde açıklanan reformun, her milletin mensup olduğu ırkı esas alarak, ilin özerk yönetimi, Belçikalı ve İsviçreli va-liler, seçim suretiyle genel meclis, jandarma, özgür öğretim konularının uygulanmasını İstanbul'daki büyük devletler sefirleriyle dört Balkan hü-kümeti sefirinin nezareti altında olmak üzere ve üyeleri eşit olmak üzere Hıristiyan ve Müslümanlardan kurulu yüksek bir meclise bırakılarak Os-manlı Avrupasında derhal uygulamaya Babiâli'yi davet ederler ve Osmanlı

[1] Harb Tarihi Arşivi, D. 2, G. 3, Ds. 29.

Devletinin işbu nota ile bu yolda açıklamaı kapsayan ekli muhtırada yazılı olan reformu altı ayda yapacağını üzerine alarak bu isteği kabul ettiğini beyan edebileceğini ve rızasına bir delil olmak üzere ordusunun seferberliği emrini geri alacağını ümit ederler.

Nikola Paşic

Yukarıda adı geçen notaya ek muhtıradır.

Bulgaristan Yunanistan ve Sırbistan, yapılması istenen reformun aşağıdaki esaslara göre olacağı inancındadırlar :

1. Osmanlı memleketlerindeki milletlerin milli özerkliklerinin bütün sonuçları ile beraber onaylanması ve doğrulanması.
2. Osmanlı Mebuslar Meclisinde her bir millet için milliyet temsili.
3. Hıristiyanların buldukları illerde Hıristiyanların bütün memuriyetlere kabul ve atanması.
4. Hıristiyan topluma mensup bütün okulların Osmanlı okulları ile eşit tutulması.
5. Osmanlı illerine İslâm halk iskân etmek suretiyle bu illerin milli birliğini değiştirmeye asla çalışmayacağıının Babıâli tarafından yükümlenmesi.
6. Hıristiyanların, kadrolar Hıristiyanlardan mürekkep olmak ve buldukları yerlerde askerlik hizmetlerini yapmak üzere askere alınması ve kadrolar teşkil edilinceye kadar asker alma işinin ertelenmesi.
7. İsviçreli veya Belçikalı öğretmenlerin eylemli olarak komutası altında Osmanlı memleketlerinde her ilde ayrı ayrı jandarma tensikati yapılması.
8. Hıristiyanlarla meskûn illere büyük devletlerce kabul olunacak Avrupalı (İsviçreli veya Belçikalı) valilerin atanmasını ve bunların eşliklerinde üyeleri seçim dairesince seçilmiş olan meclis bulundurulması.
9. İşbu reformun uygulanmasına nezaret etmek üzere sayıca eşit olarak İslâm ve Hıristiyanlardan mürekkep bir yüksek meclisin Başkanlık nezdinde kurulması.

Büyük devletler sefirleriyle Balkan hükümetleri sefirleri işbu meclisin işlemleriyle nasıl görev yaptığına nezaret etmek memuriyetinde olacaktır.

İşbu suret aslına uygundur.

Divanı Hümayun Amiri

(EK-10)

**BAĞLAŞIK BALKAN HÜKÜMETLERİNİN NOTASINA KARŞI
HEYET-İ VÜKELÂ KARARI (1)**

(Türkçeleştirilmiştir)

15 ekim 1912 tarihli Heyet-i Vükelâ karar suretidir.

Babiâli Özel Meclisi

Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan Hükümetleri Başbakan ve Dışişleri Bakanları tarafından Sofya, Belgrat ve Atina sefirlerimize verilip bu sefirlerden telgrafla tebliğ olunan aynı anlamdaki nota ile ekli muhtıranın tercümelerinin gönderildiğine ve Atina Sefiri Muhtar Bey'in bu noktayı ilkin kabul ettikten sonra, içindekilerin sert bir dille yazılı olmasından dolayı Babiâli'ye ulaştırmayacağını ve bu sebepten İstanbul Yunan Sefiri aracılığı ile tebliğ etmesini söyleyerek geri vermiş olduğuna dair Harbiye Nezaretinin aramızda okunan yazısı ile eki olan nota ve muhtıra tercümeleri üzerine yapılan görüşmeler sonunda, üç hükümet tarafından verilen bu nota kapsamı Osmanlı Devletinin işlerine karışma anlamına gelerek ve milli onurumuzu yaralayacak bir şekil ve nitelikte bulunduğu cihetle kesin olarak göz önüne alınmaması gerektiği gibi askerlerini Osmanlı sınırına yollayarak Osmanlı saltanatını tehdide ve böyle haddini bilmez bir nota ile Osmanlı Hükümetinin hukukuna, şeref ve haysiyetine tecavüze cüret ve sınır boyunda kalelerimize, askerlerimize ve halkımıza taarruza başlayan Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan Hükümetinin bu küstahca önerisine ve tecavüzkâr hareketlerine karşı Türk Ordusunun taarruza başlamasından başka yapılacak bir tedbir olmadığından cevaba layık olmayan bu nota karşılıksız bırakılarak bu üç hükümet nezdinde bulunan sefirlerimizden ilki Sofya, Belgrat ve daha sonra Atina sefirlerimizin derhal İstanbul'a alınması ve durumun büyük devletlere bildirilmesi konusunu Hariciye Nezaretine, ordularımızın yakında verilecek emir üzerine Allahın yardımı ile Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'a karşı taarruza başlanmak üzere ileri harekâta hazır bulunmaları ve emir verilmeden önce düşmanlarımız tarafından taarruz vaki olursa Allaha sığınarak giddetle bilmukabil Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'a taarruz etmeleri için gerekenlere derhal

[1] Harb Tarihi Arşivi, D. 2, G. 3, Ds. 29.

E K L E R

hızumlu emirlerin verilmesini Harbiye Nezaretine ve adı geçen nota dikkate alınmayarak Sofya, Beigrat ve Atina seferlerimizin geri alınmaları için emir verildiğinden bütün illerde bağımsız hvalara bilgi verilmele beraber bu yolda bir resmî bildiri yayınlanmasının Dahiliye Nezaretine havalesi ittihakla tezekkür ve onannuş olmakla yüksek onaya ulaştırılır.

Sadrızam Ahmet Muhtar	P. T. Nazırı Sabri	Hariciye Nazırı Gabriel	Adliye Nazırı Abdülhalim

Dahiliye Nazırı (aşında açıktır)	Harbiye Nazırı Nazım	Maarif Nazırı Sait

Maliye Nazırı Abdurrahman	Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa (aşında bulunmamıştır)	Şura-i Devlet Reisi Mehmet Kâmil

Seyhülislâm Mehmet Cemalettin	Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Reşit	Evkaf Nazırı Mehmet Fevzi

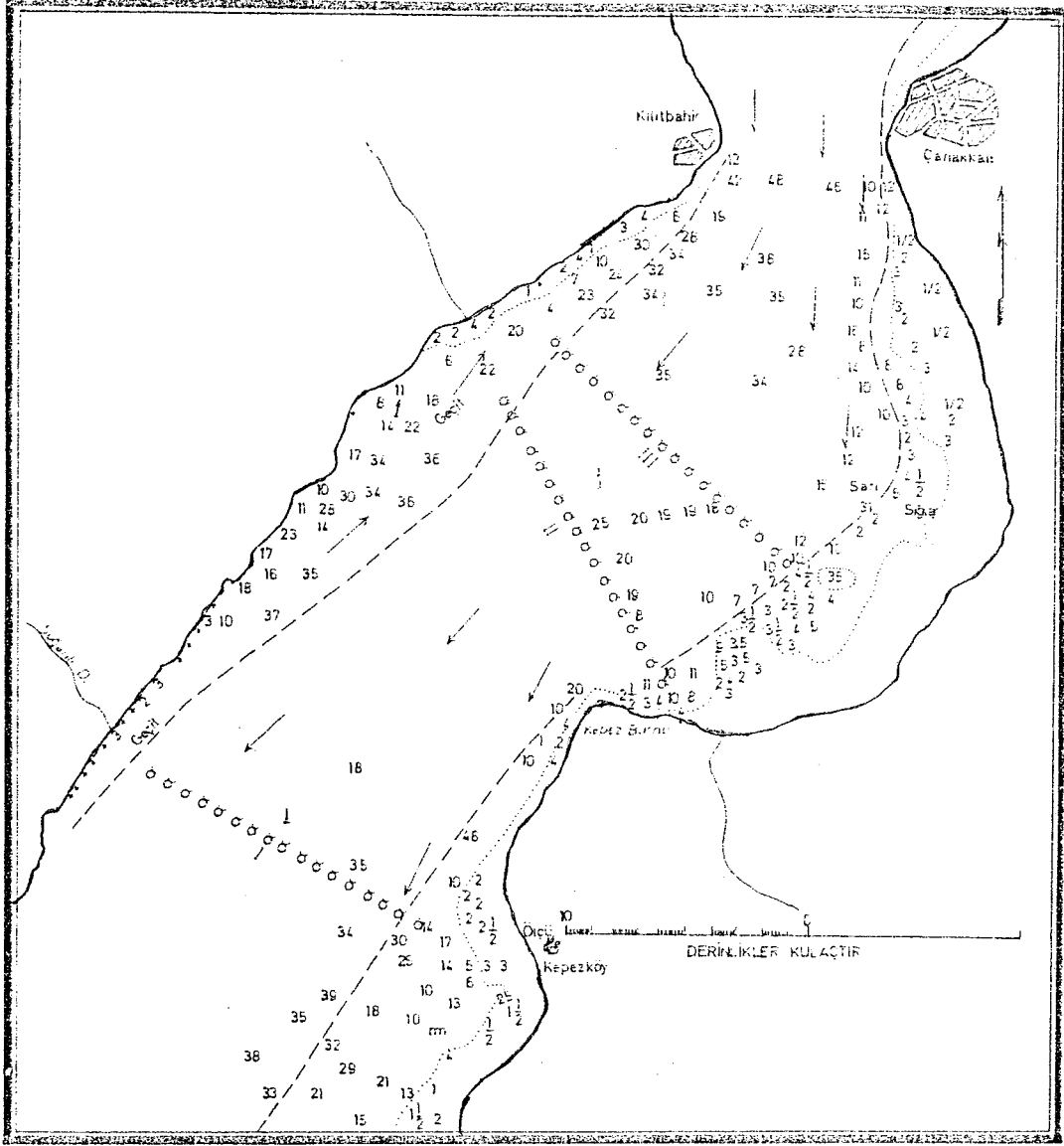
İşbu suret aşına uygundur

Divanı Hümayun Amiri

Osmanlı-İtalya Harbinde
Çanakkale Boğazi Mayın ve Mıyn Harları
(1911-1912)

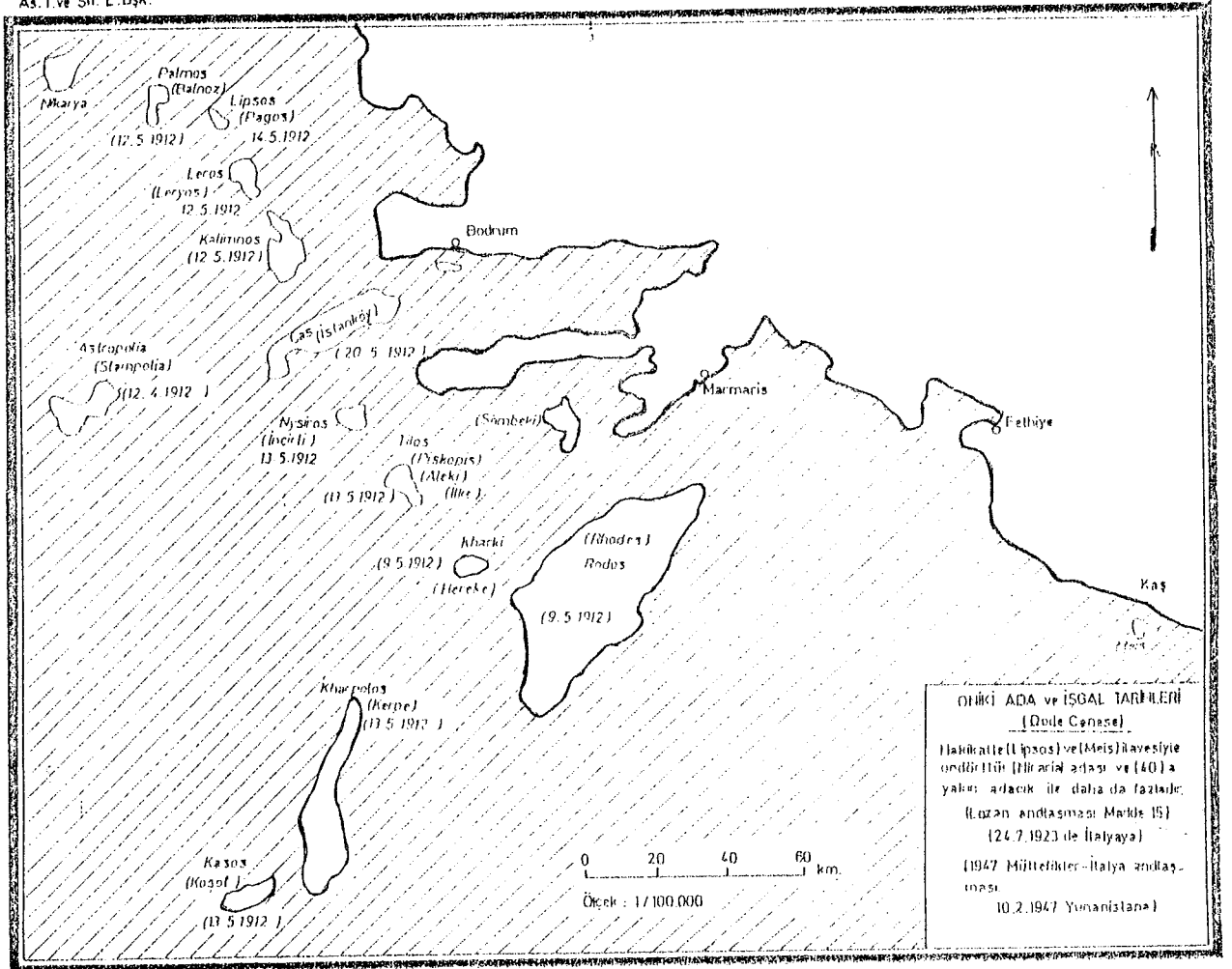
Çizim:
As. T. ve Sit. E. Bşk.

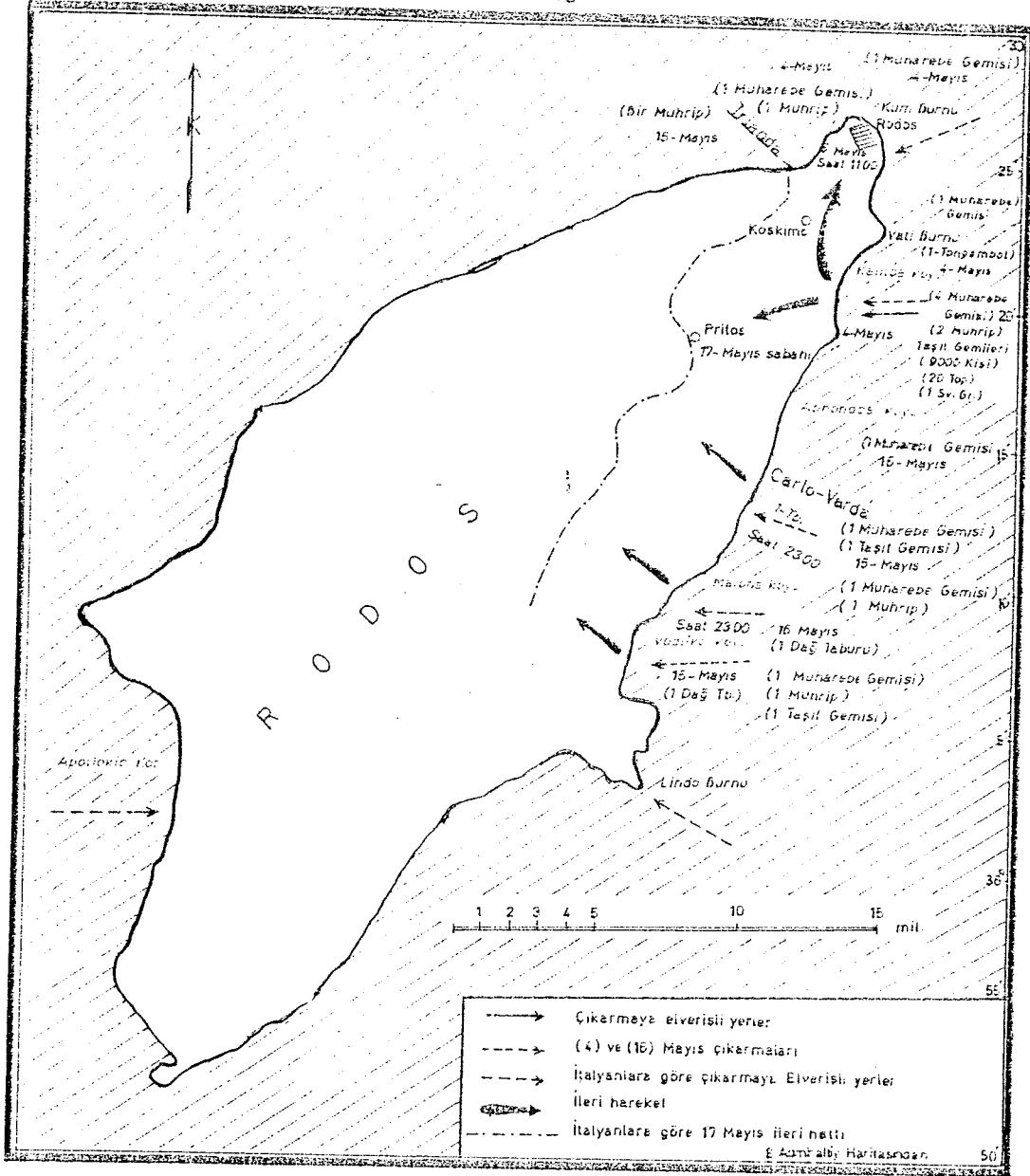
Türkiye İtalya Harbi 12 Adanın İşgali
1911-1912

Genkur.
As. I. ve Sır. E. Bşk.

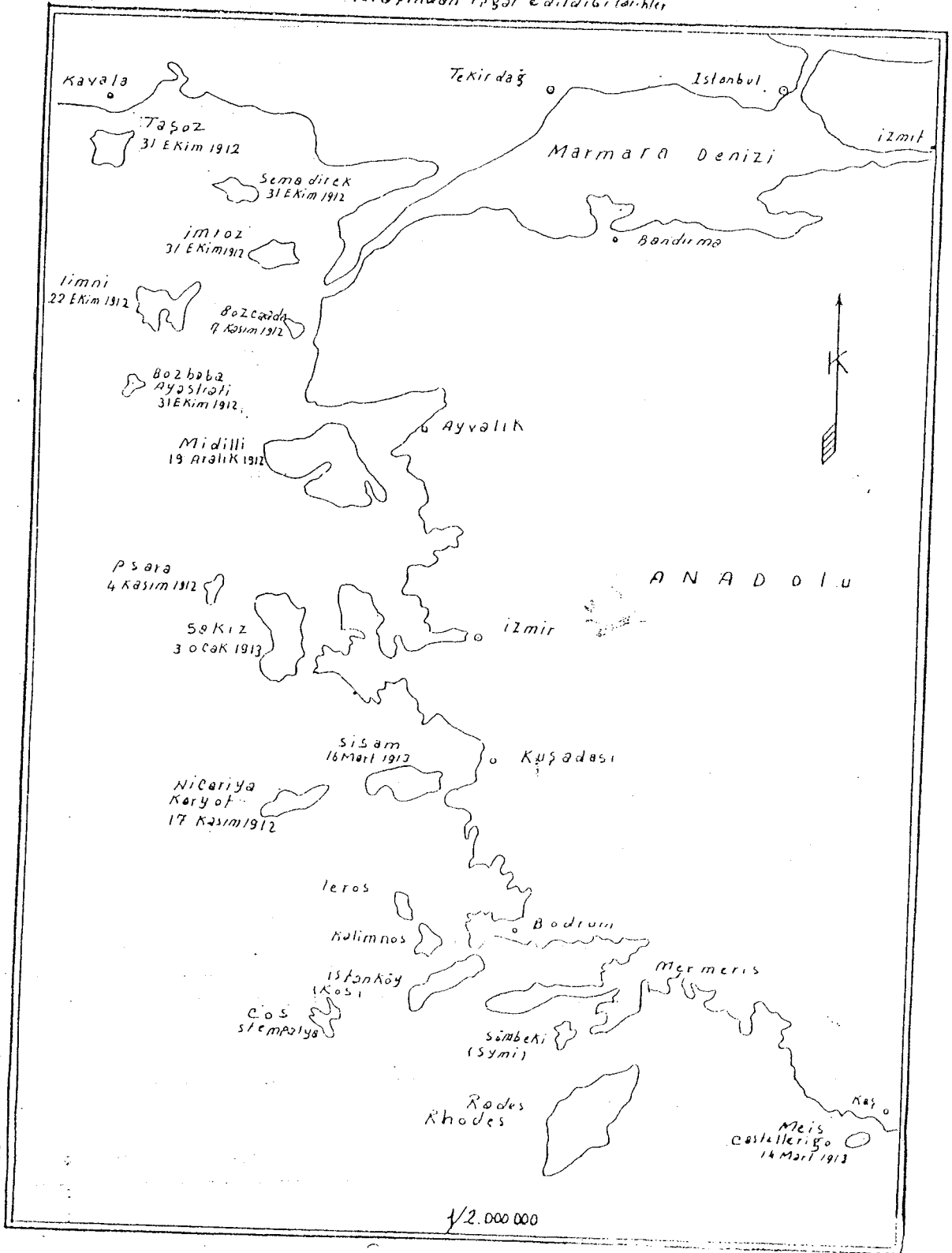

Gnkur.
As T. ve Str. E. Bşk.

1911-1912 Türk İtalyan Harbi Rodos'un İşgali

Ege Adalarının Yunanlılar tarafından işgal edildiği tarihler

BİBLİYOGRAFYA

a-BELGESEL KAYNAKLAR

- Başbakanlık Arşivi, Yıldız Tasnifi, Kâmil Paşa Evrakı Dosya no.86/35, Sıra no.3449
- B.A.Y.T. Kâmil Paşa Evrakı Dosya no.86/39, Sıra no.3884
- B.A.Y.T., Kâmil Paşa Evrakı Dosya no.86/41, Sıra no.4005
- B.A.Y.T., Kâmil Paşa Evrakı Dosya no.86/35, Sıra no 3431(1329)
- B.A.Y.T., Kâmil Paşa Evrakı Dosya no.86/37, Sıra no.3673
- Cezayir-i Bahri Sefid Salnameşi, Vilayet Matbaası Rodos 1319
- Düstur, II. Tertip c.7 Dersaadet, 1336
- Meclis-i Mebûsân Zabıt Ceridesi c.V Devre:1
- Mecmu'a-i Muahadat c.I-V Ceridi-i Askeriye Matbaası 1297

b-DERGİLER

- Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
- Belleten
- Deniz Kuvvetleri Dergisi
- Deniz Mecmuası
- Dış Politika
- H.Ü.A.İ.İ.T. Enstitüsü Dergisi
- M5 Savunma ve Silah Sistemleri Dergisi
- Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi
- Silahlı Kuvvetler Dergisi
- Tarih Toplum
- Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi

c- GAZETELER

- Tanin
- Tasvir-i Efkar

d-ANILAR VE ARAŞTIRMALAR:

- Akçura, Yusuf; Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri(XVII ve XIX. Asırlarda) Ankara:T.T.K.1985.
- Akşin, Sina; Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı" Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, III. Askeri Tarih Semineri, Ankara:Genkur Basımevi 1986, ss:174-185
- Akyüz, Yahya; Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuyoyu (1919-1922), Ankara: T.T.K.1975.
- Amca, Hasan; Doğmayan Hürriyet(Haz:Alpay Kabacalı), İstanbul: Cem Yayınevi(1975).
- Armaoğlu, Fahir; 20.yüzyıl Siyasi Tarih 1914-1980, Ankara:İş Bankası Yay. 1985.
- Aslan, Gündüz; Limni Adası'nın Hukuki Statüsü Üzerinde Türk Yunan Uzlaşmazlığı, İstanbul:Otağ Yayınevi.1985
- Atatürk, Nutuk, Söylev, (2.Baskı) Ankara:T.T.K.1986.
- Avcıoğlu, Doğan; Türkiye'nin Düzeni, İstanbul:Cem Yay.1980.
- Aydemir, Şevket Süreyya; Tek Adam Mustafa Kemal1881-1919 c.I, İstanbul:Remzi Kitabevi 1976.
- _____ ; Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa(1908-1914) c.II, İstanbul:Remzi Kitabevi, 1971.
- Balkan Harbinde Yanya Savunması ve Esat Paşa(Korg.Bülkat) Haz:Genel Kurmay Askeri Tarihi Str.Etd.Bşk.Ankara: Kültür ve Turizm Bak.Yay.1984.
- Balkan Harbi Tarihi Osmanlı Deniz Harekatı(1912-1921) c.VII Genkur.Bşk.Harb Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, İstanbul: K.K.K.Ask.Basımevi 1965.
- Bayur, Y.Hikmet; Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti, Ankara: T.T.K,1975.

Bayur, Y.Hikmet; Türk İnkılabı Tarihi, c.I-IV, K.I, Ankara: T.T.K.1984.

_____;"II.Meşrutiyet Devri Üzerine Bazı Düşünceler", Bekleten, c.XXIII, S.90, 1959. ss.267-285

_____;"Yeni Bulunan Bir Belge Dolayısıyla", Belleten, c.XXX, S.117, 1966, ss.103-114

_____;"1918 Bırakışmasından Az Önce Mustafa Kemal Paşa'nın Başyaver Naci Bey Yolu ile Padişah Başvurusu", Belleten, c.XXI, S.84, 1957, ss.561-566

Belen, Fahri; Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara:Kültür Bakanlığı yay. 1983.

Berkes, Niyazi; Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul:Doğu Batı Yayınları 1978.

Bıyıkoğlu, Tevfik; "Birinci Dünya Harbinde ve Mondros Mütarekesi Sıralarında Boğazlar Problemi", Belleten, c.XV, S.97 1961, ss.81-94

(Bilsel), M.Cemil; Lozan, c.I,II, İstanbul:Ahmet İhsan Matbaası 1933.

Büyüktuğrul, Afif; 1911-1912 Türk-İtalyan Harbi Tarihi, c.I-II (Çeviri) T.C.Askerî Deniz Matbaası 1948,

Cahit, Hüseyin; "Giriş ve Harp", Tanin, 29 Haziran 1909.

_____;"Giriş Meselesi ve Boykotaj", Tanin, 7 Kanun-1 Sani 1909.

Cemaleddin Efendi; Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'nin Hatırat-ı İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1977.

Çaycı, Abdurrahman;"Yunanistan'ın Anadolu Macerası I,A.

Sevresé Doğru" M.Ü. A.İ.İ.T.Enstitüsü Dergisi, c.I, s.I, Ekim 1987, ss.

- Dursunoğlu, Cevat; Milli Mücadele'de Erzurum, Ankara:1946.
- Ercan, Yavuz; "Türk-Yunan İlişkilerinde Patrikanenin Rolü",
Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri, ss. 195-205
- Eren, Cevad Ahmet; "Tanzimat", İ.A. ~~XXI~~, ss. 709-764
- Erim, Nihat; Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinle-
ri(Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmalar), c.I, Ankara,
T.T.K.1953.
- Galoğlu, M.; Erzurum Kongresi, Ankara,1965.
- Gençer, A.İhsan; Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve
Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu(1785-1867)İ.Ü.Ed.Fak.
Yay No:3250, İstanbul Edebiyat Fak. Basımevi 1985.
- Güneş, İhsan; "II.Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları", OTAM.
S.I, y.I, Ankara:A.Ü.Basımevi, 1990. ss.171-270
- _____ ; I.T.B.M.M.'nin Düşünsel Yapısı, Eskişehir:Ana-
dolu Üniversitesi Basımevi 1985.
- Halaçoğlu, Yusuf; "Yunanistan'ın Osmanlı Devletine karşı Ta-
kip Ettiği Siyaset", "1885-1918", T.D.A.D., S.1,
Haziran 1980, ss.5-13
- Hatiboğlu, M.Murat; Yunanistandaki Gelişmelerin Işığında
Türk-Yunan İlişkilerinin 101.yılı(1821-1922)T.K.A.E.
Yay.Ankara:A.Ü.Basımevi 1988.
- Hamit ve Muhsin; Türkiye Tarihi, İstanbul:Maarif Vekaleti
1930.
- Işın, Mithat; "Tarihte Girit ve Türkler" 374 sayılı Deniz
Mecmuasının Tarih İlavesi, Askeri Deniz Matbaası 1945.
- İşgüven, Hazım; "1908'den sonra Osmanlı Devleti'nin Ege ve
Doğu Akdeniz'deki Adalara ait Siyasi ve Askeri Tu-
tumu", Silahlı Kuvvetler Dergisi, .215,
Eylül 1965, ss.72-90

- İnan, Yüksel; "Türkiye Devleti'nin Uluslararası Alanda Tanınması" T.B.M.M. tarafından 2 Kasım 1986 tarihinde Alaşehir de düzenlenen "Milli Egemenlik" Sempozyumunda sunulan tebliğin ayrı basımı, ss.1-14
- Karacan, Ali Naci; Lozan(2.Baskı)İstanbul:Milliyet Yayınları 1971.
- Karal, E.Ziya; Osmanlı Tarihi, c.V, Ankara:T.T.K.1983.
- Karpat, Kemal; Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul:İstanbul Matbaası 1967.
- Kansu, M.Müfit; Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, c.I,II, Ank.T.T.K.1961.
- Kayıran, Mehmet; "Tekâlif-i Milliye Emirleri ve Uygulanması" Atatürk Araştırma Merkezi, c.V, S.15, Temmuz 1985. ss.639-664
- Kaymaz, Nejat; "Misak-ı Milli Üzerinde Yapılan Tartışmalar Hakkında"VIII Türk Tarih Kong.III.ciltten Ayrı Bas. Ank:T.T.K.1983, ss.1941-1958.
- KİTSİKİS, Dimitri; Yunan Propagandası(Çev:Hakkı Devrim)İstanbul:Meydan Neşriyat 1974.
- Kurat, Tekin Yuluğ; Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar:8 Ankara:Turhan Kitabevi, 1986.
- _____ ; "Batılı Kaynakların Işığı Altında İzmir'in İşgali Sorunu",VII.Türk Tarih Konferansı, c.II, Ankara:T.T.K.1973. ss.842-853
- Kuran, Ahmet Bedevi; Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketlerine Milli Mücadele, İstanbul:Baha Matb. 1956.

- Kurmuş, Orhan; Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Ankara:Savaş Yay.1982.
- Kurtcebe, İsrail; "İtalyan Donanmasının Çanakkale Boğazını Geçme Teşebbüsleri"OTAM y.1, S.1, Haziran 1990, ss.299-312
_____; "Trablusgarb'ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direnişe Katılmaları,"Atatürk Yolu c.2, S.6, Kasım 1990, ss.361-376
- Kütükoğlu, Muhabat; "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu'nun Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları" Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri. Ankara:Genkur 1986.
- Lewis, Bernard; Modern Türkiye'nin Doğuşu(Çev:Metin Kıratlı) Ankara:T.T.K.1983.
- Mahmut Şevket Paşa; Sadrızam ve Harbiye Nazırı Mehmet Şevket Paşa'nın Günlüğü, İstanbul:Arba Yayınları 1988.
- Menteşe, Halil; Osmanlı Mebusan Reisi Halil Mentese'nin Anıları(Giriş İsmail Ararar)İstanbul:Hürriyet Vakfı Yay. 1986.
- Meray, Seha L; Lozan Barış Konferansı-Tutanaklar-Belgeler, T.k.Fİ c.I, K.I, T.I, c.IV.
_____, Osman Olcay; Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri.
- Morallı, Nail; Mütareke Dönemi İzmir Olayları, Ankara:T.T.K. 1973.
- Muhtar, Mahmut; Balkan Harbi(Haz:Ziyaeddin Engin), İstanbul: Tercüman 1001 Eser 1975.
- Mumcu, Ahmet; Siyasal Tarihe Giriş, Ankara Turhan Kitabevi 1980
- Mustafa Nuri Paşa; Netaic-ül Vukuat(Sadeleştiren:Neşet Çağatay), c.III,IV, Ankara:T.T.K.1980.
- Sander Oral; Siyasi Tarih, Ankara:S.B.F.Yay.1984.

- Sarıhan, Zeki; Kurtuluş Savaşı Günlüğü, c.I,II, Ankara:Öğretmen Yayınları, 1986.
- Selahaddin Bey; İttihat ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Yıkılışı Hakkında Bildiklerim. İstanbul:İnkılap Yay,1989.
- Selek, Sabahattin; Milli Mücadele(Ulusal Kurtuluş Savaşı) 2.Baskı, İstanbul:Örgün Yayınları 1982.
- Shaw, Stanford; Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (Çev.Mehmet Harmanacı), c.I,II, İstanbul: e yayınları 1983.
- Slade, Sir Adolphus; (Müşavir Paşa)Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanmasıyla Yaptığı "Karadeniz" Seferi (Çev. Ali Rıza Seyfioğlu), İstanbul:TC.Askeri Deniz Matb.
- Smith Michael Llewellyn; Anadolu Üzerindeki Göz(Çev.Halim İnal)İstanbul:Hürriyet Yayınları 1978.
- Sonyel, R.Selahi; Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, c.I,V, Ankara:T.T.K.1986.
- Soysal, İsmail; Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları, Ankara:T.T.K.1979
- Stratford, Lord; Türkiye Hatıraları (Çev.Can Yücel), Ankara: İş Bankası Yayınları T.T.K.Basımevi, 1959.
- Şıvgın, Hale; Trablusgarb Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara T.T.K. 1989..
- Sidal, Uğur; "Ege Denizi'ndeki Anlaşmazlıkların Uluslararası Anlaşma ve Sözleşmeler İle Türk-Yunan İlişkileri Kargısında Tahlili", Deniz Kuvvetleri Dergisi, c.98, Ş.517, Nisan 1982, ss.3-11

- Şimsir, Bilal N.; "Adalar Denizi-Bir Tarihçe", Dış Politika, c.51, Eylül 1975. ss.52-58
- _____ ; İngiliz Belgelerinde Atatürk(1919-1938), c.II, Ankara:T.T.K.1975.
- Olca, Osman; Sevres Andlaşmasına Doğru, A.Ü.S.B.F.Yay. No:455, Ankara:S.B.F.Bas.Yay.Yük.Ok.Basımevi 1980.
- Öz, Baki; Atatürk'ün Anadoluya Gönderiliş Olayı'nın İçyüzü, İstanbul:Okan Yay.1982.
- Öz, Muzaffer; "Girit Adasının Osmanlı İmparatorluğuna Katılmasının Etkileri ve Girit'teki Rumlar ve Türkler Arasındaki İlişkiler", Güncel Konular, S.8, Ağustos 1987 ss 123-138 .
- Özkaya, Yücel; "1821 Yunan (Eflak-Bogdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısında Tutumları", Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri III.Ask.Tar.Sem., Genkur. ATASE.Bask.Yay.Ankara:Genkur. Basımevi 1986, ss.114-130
- Özalp, Kâzım; Milli Mücadele, c.I-II, Ankara:T.T.K.1986.
- Pazarıcı, Hüseyin; Doğu Ege Adaları'nın Askerden Arındırılmış Statüsü, A.Ü.S.B.F.Yayınları 50 (40.Kuruluş Yıldönümünde Ankara Üniversitesine Armağan:C)Ankara:A.Ü.S.B.F.Bas.Yay.Yüksekokulu Basımevi 1986.
- Rasim, Ahmet; Osmanlı'da Batışın Üç Evresi(Haz:Hıfzı Velâet Velidedeoğlu)İstanbul:Erim Yayınları 1989.
- Renouvin, Prerre; Birinci Dünya Savaşı Tarihi(Çev:Adnan Cemgil c.I, İstanbul:Altın Kitaplar Yayınları 1965.
- Tahmisci-Zâde, Mehmet Macid; Girit Haritaları(Yay.Haz:İsmet Miroğlu-İlhan Şahin)İstanbul:Tercüman 1001 Temel Eser 1977.

Tanilli, Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, c.IV, İstanbul:Say Yayınları 1989.

"Trablusgarb-Bingazi ve Cezair-i İsnaf Aşer Meseleleri" Hariciye Nezareti Risaleleri, Tarih Toplum, s.78, Haziran 1990.

Türk İstiklal Harbi(T.İ.H) Menderos Mütarekesi ve Tatbikatı, c:1, T.C.Milli Savunma Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi Başkanlığı Resmi Yayınları Seri No:1, Ankara:Genkur. Basımevi 1962.

Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi(T.S.K) Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, c.VII, Genkur.Harb Tarihi Başkanlığı Yayını No:3, Ankara:Genkur.Basımevi 1978.

T.S.K.Tarihi Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik, c.X, Ankara:Genkur.Basımevi 1985.

T.S.K. Tarihi Osmanlı Devri 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi, c.III, Genkur,Ask.Tar.Str.Et.Başk.Yay.Seri No:9, Ankara: Genkur. Basımevi 1986. /

Tukin, Cemal; "Girit", I.A. ss.790-804

Tunaya,Tarık.Z;Türkiye'de Siyasal Partiler, c.I,III, İstanbul:Hürriyet Yayınları 1988.

Turan, Şerafettin; "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", Belleten, c.XXIX, s.113, Ankara 1965,ss.76-119
 _____; "Geçmişden Günümüze Ege Adaları; Boyutları, Taraflar", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, ss. 35- 53

Türkgeldi, Ali Fuat; Mesail-i Muhimme-i Siyasiye(Yay.Haz. Bekir Sıtkı Baykal), c.III, Ankara:T.T.K.1966.

Türkgeldi, Ali; Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi,
Ankara; 1948.

Türk-Yunan İlişkileri ve Megale İdea. Haz.Genkurmay Askeri
Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara Kültür ve Turizm
Bakanlığı Yayınları, 1945.

Uçarel, R. Siyasi Tarih, Ankara: Filiz Kitabevi 1985.

Usluer, Yılmaz; "Ege Denizinde Türk-Yunan Sorunları", M.5.

Savunma ve Silah Sistemleri Dergisi, S.12, Mart 1985.
ss. 32-45

Üçök, Coşkun; Siyasal Tarih 1789-1960, Ankara Üniv. Hukuk
Fakültesi Yayınları, no:369, Ankara:Sevinç Matbaası
1975.

_____ ; "Osmanlı İmparatorluğu ve Rum Ortodoks Kilisesi",
Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, ss.189-192

Ülman, Haluk; "Tanzimattan Cumhuriyet'e Dış Politika ve
Doğu Sorunu", T.C.T.A.c.II, ss.272-292

_____ ; Birinci Dünya Savaşına Giden Yol(Savaş), A.Ü.
S.B.F.Yayınları, No:355, Ankara:Sevinç Matbaası
1973.

Wells H.G.; Kısa Dünya Tarihi(Çev.Ziya İshan), İstanbul:Var-
lık Yay. 1965.